

Very Rare

[A description of Greenland, showing the natural history, situation, etc.].

by

Hans Egede.

[Copenhagen, ? 1741].

at insinuere det Grønlandske Dessein udi Deres Kongelig Høyheds Naade og Protection; Saasom ikke allene heele Danemark og Norge, men endog Grønland ved Deres Kongelig Høyheds Christmildiste Regiering i sin Tid, ogsaa haabes at glædes og blive lykkelig. Allernaadigste Cron-Printz optag derfor i Naade dette mit ringe Arbeide, som allene hensigter til Guds Æres udbredelse og det Kongelig Arve-Huuses Høyheds Formeerelse; thi det Sidste følger nødvendig af det Første, saa at naar Grønlænderne have lært at kiende og ære Gud som deris Skabere og Forløsere, da lærer de og at kiende den Christelig Øvrighed for deres Konge, ved hvis

 Middel

Middel og Christelig Omhue de ere bragte til den Saliggiørende Kundskab. Gud fremdeles, lade sit Rige voxe under det Danske Kongelig Herskab, og sit Ord løbe hasteligen under des Scepter og udbrede sig! hand giøre i Særdeleshed Deres Kongelig Høyhed, et Navn som de stores Navn paa Jorden og Stadfæste Deres arvelig Konge-Stoel, og sætte dem til velsignelse for sit Ansigt ævindelig! Det ønsker aller-underdanigst troehiertig

Deres Kongelig Høyheds
Min Allernaadigste Arve-Cron-Printz og Herre

Kiobenhavn
den 20 Julii 1741.

allerunderdanigst troe Tienere
HANS EGEDE.

Fortale til Læseren.

En god Ven, som har været i Grønland, har for nogle Aar siden, mig uafviidende, i Trykken ladet udkomme een liden Piece om Grønland, kaldet det Gamle Grønlands Nye Perlustration, som jeg kort efter Ankomsten der til Landet, efter den Oplysning, som jeg til den Tiid havde kun det forskaffe mig, nogle Velyndere til Tjeneste, sammenskrev; Men som man siden den Tid, er kommen i Erfaring om mangt og meget, som man da ikke viidste, til deel ved egen Observation, og til deels ved min Søn PAUL EGEDE, som var

Missio-

Missionair paa den norderste Colonie udi Grønland udi 4. Aar, har jeg agtet fornøden, samme under sit forrige Navn at forbedre og vidløftigere atudføre, og med Figurer og billeder over Grønlændernes Handtæringer, samt visse Diur Fiske og Fugle og andre Landes Naturalier, at ziire, og med et nyt Land-Caart forsiunet; alt til den Ende at Læseren kand have des større Nytte og en fuldkommere Begreeb paa hvad hand derudi Læser og finder. Grønland er vel et stort Land, men giver dog ikkun ringe Materie og Anledning forhaanden remarqvable Ting at annotere og beskrive; thi her er intet at melde, hverken om faste eller velbebygde Stæder og Byer, ej heller om en vel indrettet Politie, herlige Konster og Viidenskaber og saadant mere, men allene om nogle eenfoldige, fattige og vanvittige Hedninger, som lever som de kand, og giør sig Landet saa nyttig, som de allerbest veed og forstaar. Jeg tilstaar vel at Grønland i nærværende Tilstand, imod andre Lande er et ringe og fattigt Land, men er dog ikke saa ringe, at det jo, ikke allene riigelig kand nære

re

re og forsiune sine Indbyggere, men end ogsaa meddeele andre af sin Skatt og Herligheder. Jeg vil ikke tale om Landet i sig self, som efterdi det ligger øde og udyrket, kand det ikke heller give nogen Frugt af sig, men at det i alle Maader er beqvem til adskillige Producter, vidner noksom de gamle Beskriveiser, og derfore ved nye Besættelse og Bebyggelse, visselig kunde igien komme til sin forrige Floer og Herlighed; Men Vandert derimod er riigere af allehaande Søe-Dyr og Fiske end mange andre Lande, som giver dem store Profiter, som har lagt sig derefter; derom bær Vidnisbyrd de mange Nationers bekostelige Udreedninger til Hvalfiskeriet og Sælhund-Fangsten. Saa man kand ikke sige, at Grønland er et Land, som hverken er værd at eye, ey heller at giøre sig ydermere Umage for. Andre Tanker har seeniste høylovlige Konger udi Dannemark med flere ypperlige Herrer og fornemme Mænd været af, hvilke har skattet Grønland saa høyt, at de for samme igien at opsøge og opfinde, har ladet giøre kostbare Skibsfarter, hvor om herefter skal formeldes;

des; dog fornemmelig til den Ende, at den forfaldne Christendom kunde igien der sammesteds blive opretted, og de arme Folk, nemlig, de gamle Nordiske Christnes Affkom, om forhaabentlig end nu der skulde findes, som undersaatter af Dannemark og Norge, kunde hielpes til Liv og Siæl. Og om endskient de høysalige Kongers hoypriselig og meget christelige forehavende ikke fuldkommelig efter ønske er udfaldet, saa har de dog derved bereed Veyen til hvad som i nyere Tider i denne Punkt er foretaget, og til deels, Gud skee Ære! lykkelig udfaldet, i det den vestre Siide af Grønland, eller den saa kallede Vesterbygd, ikke allene er bleven funden, men end og nye Loges der oprettet, og Guds Ord, for de der sammesteds i de ødelagde og uddøde christnes Sted, boende vankundige Hedninge, hid til ikke aldeles uden Frugt er bleven forkyndet. Alt sligt bør at encouragere os i det begynte at fortfare og anvende al Fliid, ogsaa Österbygd at faae opsøgt og opfunden, hvor den fornemste Colonie haver været, og forhaabentlig

endnu

endnu er at finde vore gamle Norske og Islandske Folkes Afkom; hvilket ikke er aldeles umueligt, naar det paa den rette Maade bliver anfanget, som herefter skal viises.

Ach! hvilken høyvriiselig Gierning var det, om der blev tenkt paa Middel sligt at sette i Verk, fornemmelig i henseende til de ulykfalige Folk, der nu i 300 Aar og meere, efter Guds retfærdig Tilladelse har været berøvede christne Menniskers Samfund og Omgiengelse, hvilke at komme til Hielp, baade verdslig og christelig Pligt os forbinder. Vi maa derfore hiertelig paakalde Gud for dem, at hand vil vende sin Vrede fra dem, og viise vor allernaadigste Konge og andre retsindige Christne, som tager part i dette Verk, den beste Vej og Maade til dette Steds opfindelse og lykkelig restitution. Og lad være, man ingen skulde finde af de, der fordum værende Nordiske Christnes Afkom, men at de alle ere udryddede og ødelagde ligesom i Vesterbygd, da var derfor ikke den Umage og Bekostning forgiæves anvendt, men kunde kom-

me

me de andre vanvittige Hedninge, som der findes til Nytte og Beste, hvis vor allernaadigste Konges høy-christelig Forsorg og maatte strekke til dem, ligesom de paa den vestre Siide boende, umeldet at de gamle øde Platzer med nye Bebyggere, til Kongens og Landes store nytte, igien kunde blive besatt og forsiunes. Dette mit Forslag vilde Gud af Naade fremme og lyksalig-giøre til sit allerhelligste Navns Ære og de arme vanvittige Menniskers Opliusning og Saliggiørelse. Som ønskes allertroe hiertigst af.

H. EGEDE.

Nord America
James Eland
Disco Eland
Loca propter natantes vel continuos
glaciales
Juga, Montium perpetua glacie et nive tecta
Wandala Bygd
Herjolfsnes
Cap Comfort
Cap farvel
Staten hüch
Cap Discord
Island
Loca propter natantes vel continuos montes glaciales inaccessa
Svalborde
Greypar
Hvid Sirk
Hafsbotner
Funkebuder
Blaaserk
Berufiord
Skagafiord
Landvik
Gunbiarnar Skier
Einarsfiord
Rumpei
Ytrivik
Dyrnas Kerka
Therma
Nepset
Ungarar soak
Tunnlliarbik
Lodinsf.
Swartsf.
Rangna fiord
Tyke fiord
Andafiord
Isafiord

320 330 340 350

71. 70. 69. 68. 67. 66. 65. 64. 63. 62. 61.

Cap. I.

Grønlands Situation og Beskaffenhed.

Et Land Grønland ligger ikkun 40. Miile omtrent Vesten fra Island, og tager sin Begyndelse under 59. Gr. 50. Min. Poli Høyde. Dets Øster-Siide strekker sig gandske hen under Nord til Spidtz-Bergen, beliggende imellem 78. og 80. gr. Som dog meenes er et Øe-Land og adskilt fra det faste Land Grønland. Den Vestre Siide er bekiendt til nogle og 70. Gr. Om Grønland er et stort Øe-Land, eller under Nord grentzer til andre Lande, har man endnu ikke til visse kundet erfare; Dog er det fast at slutte, at det maa grendtze til America paa den Nordvest Siide; Thi imellem America og Grønland strekker sig det Fretum, eller rettere Indviig eller Bay, som udi Søe-Carterne kaldes Strat-David, efter en Engelsk Mand, som Ao. 1585. aller-

Grønland græntzer uden Tvil til America, paa den Vester Side.

allerførst skal have fundet det Fretum, og endnu aarlig befares af dem og andre Nationer, for Hvalfiskeriet Skyld; Men til Enden og Bonden er endnu ingen Skibe kommen. Efter den Forklaring som Grønlænderne lengst under Nord kand giøre os, er der enten en gandske Knap og snæver Pas imellem Grønland og America, eller vissere, fast grendtzende med hin anden, (a) som kand sluttes der af, at jo lengere man kommer under Nord udi bemelte Strat, jo lavere bliver Landet, da der imod hvor Søen og det store Hav støder an, der er Landet altid beskantzet med høye Klipper og Forbierge. Man haver for denne Tid været i Tanke, at Grønland paa den Nord-Ost Siide ogsaa grentzer lige hen til Asien og Tartariet, ja lige til Rysland, i hvilken Meening man uden Tvil er bleven bestyrket af en Grønlands Fabel, om en ved Navn Harald-Geed, som til Lands over Bierge og Klipper, skal have reyst fra Grønland til Norge, førende med sig en Geed, af hvis Melk hand levede og opholte sig paa Reysen; Hvorfore hand og siden blev kaldet Harald-Geed. Disligeste af det: at de gamle Christne Grønlænder fordum har berettet, at fremmede Reen-Dyr og Faar, enten med Merke paa Ørnene eller Baand paa Hornene ere komne til dem Norden fra, hvoraf de sluttet, at der og maatte boe Folk

Om det grentzer til Asien og Tartariet paa den Nord-Ost Side, er uvist.

(a) Efter Grønlændernes Beretning og Formeening udi Disco-Bugt paa 69. Gr. skal Grønland være en Øe, hvilket de slutter af den sterke Strøm som løber Norden fra og holder Jisen aaben mit ud paa Havet. De forteller og, at de har talt med Folk fra den anden Side af Jisen, og raabt til dem. Deres Sprog skulle været eet, men deres Lands Creatur ikke; Saa et smalt Sund allene giør Skilsmisse imellem Grønland og America. Samme Sund skal ikke være breedere end at de kand staa paa begge Sider, og simul & semel skyde i en Fisk. Det faste Land, er lengst under Nord, gandske overdekket med Jiis, saa intet uden Øerne ere tilbage, som er bart, og paa samme ere Rens-Dyr i Mængde, disligiste, Gies, og Eder-Fugle, etc. som med deres Mangfoldighed kand bedekke Øerne.

Folk paa de Nordiske Platzer i Grønland, vid. Theodor: Torlaccium. Men nyere Erfaring ved skeede Skibsfarter og Seiglatzer om Norden af Hollænderne og andre, bevidner det som er contrair, vid. Zordrager, Grønlændische Fischerei 2ter Theil. Cap. 10.

Negtes gandske af Hollænderne.

Grønland er et høyt og klippigt Land, hvis høyeste Fielde med det heele Land (undtagen ved Søe-Kanten og inde i Fiordene er gandske bedekket med Jis og Snee, som aldrig optøer. Biergenes Høyde kand eragtes af det, at endeel sees meere end 20. Miile udi Søen. Det heele Lands Cust er beskantzet med mange store og smaa Øer og Holmer. Der løber og Land-varts ind mange store Fiorder og Revierer, iblant hvilke Baals-Revier paa 64. Gr., hvor den første Danske Loge blev sat 1721. er det fornemste, og strekker sig vel 18. à 20. Miile ind i Landet. Det i alle Søe-Carter saa kaldede Forbisfers-Strat; Saa vel som Baer-Sund som efter Carternes Anviisning, skal giøre 2de store Øe-Lande, beliggende uden for det faste Land, holder jeg for er ikke in rerum natura, i ringeste findes de ikke ved Grønland; Thi paa min Recongnofcerings-Reyse under Syd 1723. kunde jeg slet intet fornemme dertil, alligevel jeg var kommen hen imod 60. Gr. Men nu sætter de nye Carter det Nordiste Fretum paa 63. Gr. og det Sydderste paa 62. Gr. Men endeel af de Gamle, hvilke og Thormoder udi hans Historia Grönlandica følger, setter det imellem 61. og 60. Gr. Saa Carterne i denne Punct merkelig differerer. Herneſt findes i de gl. Grønlandske Historier og Beskrivelser ikke en eeniste Bogstav om disse 2de Strat og store Øe-Lande; thi der meltes allene, at der vore gamle Norske og Islandske Folk begynte at sætte sig ned paa den Øster Side af Grønland, lige tvert over fra Island, da har de siden faret fort med at bygge langs Landet, og inde i Fjordene, lige hen til den Vester-Side, og uden Tvil har endt udi Baals-Revier, hvor endnu er at see og finde rudera efter de gl. Norskes Boeliger. Og efterdi jeg nu har fundet saa mange steenmuurede Bygninger, saa langt under Syd,

Er et høyt og klippigt Land, gandske bedekket med Jis og Snee.

Forbisfers-Strat er ikke at finde.

Findes og ikke heller noget der om i de gamle Grønl. Beskrivelser

 slutter

slutter jeg at det Land, hvorpaa de Huuse findes, ikke heller er noget particulair Öe-Land, men hænger ved det faste Land; Mand skulde ellers vel tænke, at efterdi alle Fiorder, saa vel som andre bebygde Öer, saa omstændelig af de Gamle ere blevne beskrevne, disse tvende store Öe-Lande, hvor paa saa store Bygninger fantes, ikke heller skulle bleven forbigangne. For derfor at viise hvad Connexion der er imellem Öster-Bygd og Vester-Bygd, haver jeg hosføyet et nyt Cart og Delineation over Grønland, overeenstemmende med Thormoders og de andre nye Carter, i saa vit jeg finder, de ikke strider imod de Gamles Beskrivelser, og hvad jeg self har erfaret og befunden.

Cap. II.

Grønlands første Bebyggelse, samt Betænkning om den gl. Norske Colonies Undergang, og om der paa den Öster-Side endnu ikke skulde findes Reliqvier efter de gamle Norske, og om samme District ikke igien kand hittes.

Det er uden al Tvil, at de Gamle, ikke saa meget drevne af Tvang, som ellers til at fornøye deres medfødde Curieusitet, have foretaget sig hine avantyrlige Støkker, hvor iblant de mange nye og forhen ubebygde Landers Bebyggelse og Beplantelse fornemmelig er at regne. Historierne giver allevegne nokſom tilkiende, ved hvad synderlig Casus saa mange Lande hidindtil ere blevne opdagede; Thi GUd som har skabt den viide Jordens Kredtz ikke til forgiæves, har ikke heller vildet, at nogen Provintz eller Land, skulle være i ævig Forglemmelse uden Brug af Mennisker.

Og

Og at dette Land Grønland ved liige saadan Leylighed af vore gamle Norske og Islandske Folk er bleven opfunden og bebygd, formelder jo de Islandske annales; Thi den Tappere Raude ɔ: den Røde, som var dette Lands første Opfindere, der han med nogle andre fleere af Jisland ved en Hendelse Anno Christi 982. fant Landet, og efter at han nogenledes havde forfaret dets Beskaffenhed, Anno. 983 kom igien tilbage til Jisland, rosede Landet, kaldende det Grønland og overtalte mange af sine Landsmænd at være did følgagtige for at opsøge sig der Boe-pladser og bebygge Landet. (b) De vare ey saa snart komne i Landet, at jo Gud kom med dennem did, jeg meener den sande Guds Kundskab; thi bemelte Erich Raudes Søn Leif, efter at hand af Kong Oluf Tryggesön (som var den første Christelige Konge udi Norge) self var underviist udi den Christelige Troe, da førte hand og med sig fra Norge hen op til Grønland, en Præst, som lærdte og døbte alle Folkene i Landet. Saaledes er da Landet af Norske og Islandske først bleven besat, og siden med nye Colonier forøget, mange Kirker og Klostere opbygde og med Biscopper og Lærere forsiuned, saa længe Correspondencen og Seiglatzen continuerede imellem Norge og Grønland, som var til Anno 1406 da den sidste Biscop blev sendt til Grønland. Dog vare de Norske ikke de første og udsprungelige naturlige Indvaanere der i Landet; Thi kort efter Ankomsten, fant de vilde Folk for sig paa den Vestre Grønlands Side, hvilke uden Tvil have deres Udsprung fra de Americaner, (som kand eragtes af det Folkes Beskaffenhed, Handtæring og Klæde-Dragt, som boe Norden for Hudsons Bay,

Erich Raude, Grønlands første Opfindere og Bebyggere. Anno 983.

Den Christne Troe bragt i Grønland.

Florerede der indtil Anno 1406.

I Grønland vare vilde Folk, førend de Norske kom der hen

 hvor

(b) Historie-Skriverne ere ikke eenstemmende, angaaende Grønlands første Bebyggelses Tid. De Islandske, som melt, siger, at det er skeet 982. Men Pontanus udi sin Danske Historie, henfører det til det Aar 770. og grunder sin Meening, paa den Bulle, som Pave Gregorius den IVde ved det Aar 835. oversendte til Biscop Ansgarium, hvor udi den Christelig Troes Fortplantelse bliver ham, som Erkke-Bisp over de Nordiske Lande, og fornemmelig over Island og Grønland, anbefalet.

hvor i de kommer gandske over et med Grønlænderne) saasom de Norden fra (som nu kaldes Fretum Davids) avancerede jo lengere og lengere om Syd, og formeldes, havde ofte Krig med de Norske.

Aarsagen, hvorfor Seiglatzen og Correspondencen ophørte imellem Grønland og Norge.

Men angaaende Aarsagen til den saa vel indrettede Norske Colonies Ruin og Undergang; Da finder mand derom intet udtrykkeligt, eftersom meldt, siden Seiglatzen imellem Norge og Grønland ophørte, hvor til var Aarsage, endeel Regimentes Forandring og Forfløtning udi Dronnings Magretes Tid, og der efter continuerlige Krige imellem Dannemark og Sverrig, hvor over ingen Anstalter bleve giorte til Landes Beseigling; Endeel Seiglatzens Farlighed og Besværlighed, kunde der og ikke heller derfra haves nogen Kundskab om Tilstanden. vid. Pontanum & Claud. Lyscandr.

Grønland deeles i tvende Districter eller Bygder.

Der meldes i de gl. Historier og Beskrivelser om tvende Districter, nemlig, Øster-Bygd og Vester-Bygd. Hvad Grønlands Vester-Bygd er angaaende, hvor skal have været 4re Kirke-Sogner og der udi 100. Bonder-Byer, da har de Grønlandske Antiqvitæter, der om allene efterlat os dette: nemlig, at den samme i det 14. Seculo af de Vilde Skrellinger, som den Tid saa kaltes, skal være infestered, ja saa gandske ødelagt, at der de af Øster-Bygd komme did for at giøre Undsetning, og at uddrive Schrellingerne, som de Christne der sammesteds havde overfaldet, da finder de Provincen gandske øde af Folk, allene Qvæg, af Øxen og Faar, vare nok af til overs, og gik vilde udi Gresset og Engene, hvor af de og endeel slagtede og førde hiem med sig i deres Skibe. Saa her af sees, at de Norske Christne udi Vester-Bygd af de Vilde Hedninger skal være ødelagde. De nu værende Grønlænder, som vel ere disse Schrellingers Efterkommere, veed og ingen

Vester-bygd af Schrellingerne ødelagt.

vis

vis Beretning at give os herom, skient de vel veed, at de overblevne gl. og forfaldne Boeliger og Jordeplatzer, som endnu ere her tilstune, har fordum været beboede af et andet slags Folk end som de self ere. Dog stadfeste de, hvad man haver i de gamle Historier herom, nemlig: at deres Fædre har ført Krig med dem og slaget dem ihiel. (c)

De nu værende Indbyggere veed og her om at sige.

Men hvad Øster-Bygds idzige Tilstand og Beskaffenhed er angaaende, da haves derom slet ingen Kundskab, og det formedelst den Mængde af Driv-Iis, som continuerlig kommer drivendes Norden fra Spidzbergen, og har lagt sig digt ved Landet, og giør at man med Skibe og andre smaa Fartøyer, nu ikke kand komme der. Men af fornævnte Udtoeg fra Øster-Bygd imod Schrellingerne, sees dog,

Om Østerbygd haves endnu ingen Kundskab.

Da Vesterbygd var ødelagt, var Østerbygd endda ved magt.

(c) Grønlænderne fortelle en latterlig Historie, saa vel om vores (som de kalde Kablunæt.) Oprindelse, som og hvorledes vore Lands-Mænd, ere ødelagde af dem, nemlig: En Grønlands Qvinde fødde paa engang Kablunæt og Hunde-Hvalper, over hvilke Forældrene skammede sig, og derfore fløttede fra de andre deres Lands-Mænd. Der nu denne urimelig Afkom blev stor, var deres Fader meget Incommoderet af dem, og gad omsider ikke lidt den; drog derfore fra dem til et andet sted. Imidlertid overlagde disse Hundske Børn med hinanden, at de vilde æde deres Fader op, naar hand kom til dem; som og skeede kort Tid der efter, der hand kom for at besøge dem, med Foræring af et støkke Sælhunde Kiød, efter Sædvane Kablunæt gik da strax ned til ham, hvor hand da gav dem det medtagne støkke Sælhunde-Kiød. Men saa snart hand kom paa Land, toeg Hundene fatt paa ham, aad ham op og derefter ogsaa Sælhunde-Kiødet. Imedens de boede paa denne Øe, kom en af Innuit ɔ: mennisker (saa kalde de sig) roende, og underveys skiød eller kastede med sin Fugle-Piil, hvilket en af Kablunæt staaende paa et Næs, saae paa; Men som ham syntes at Piilen havde ingen Fart, ikke heller treffede det hand skiød efter. Siger han af Spot til ham, leggende sig ned paa Stranden: Skyd mig! jeg vil være en Alke, see, om du kand treffe mig. Den anden foer strax til ham og skiød ham ihiel. Af dette Mord blev stedse Strid og Ueenighed imellem Kablunæt og Innuit, hvilke sidste, omsider fik Overhaand og ødelagde alle de andre.

Grønl. latterlig Historie, om vores Nations Oprindelse og deres Udryddelse.

dog, at der Vester-Bygd alt var øde, var Øster-Bygd endda i hevd. Men hvad Aar det skal være passeret finder man ikke i den gl. Autore antegnet. Ellers af mange andre siden den Tid forekomne Indiciis og Kiendetegn, skulle man næsten giøre sig den Slutning, at den gamle Grønlandske Colonie paa den Øster-Siide endnu ikke aldeles er ødelagt; Hvor iblant Tormoder udi hans Historia Grönlandica anfører efter følgende.

Reliqvier af de gl. Norske formeenes endnu der at findes.

Biscop Amund af Island, skal i det 16. Seculo have været der under Landet, og seet Folket drive deres Qvæg i Grindene.

Biscop Amund paa Skalbolt udi Island (hvilken Anno 1522. var bleven viet til Biscop, men Anno 1540. sagde sig af mit sit Biscops-Embede igien.) Der han engang paa sin tilbage Reyse fra Norge til Island af Storm-Vind blev dreven Vester hen udi Søen henunder Grønland, hvor hand nogen Stund seglede langs Landet Nord efter, fik hand mod Aftenen Kiending af Herjolsnes, ja seiglede saa nær Landet, saa hand skinbarligen saae Folket drive deres Faar og Lam i Grindene. Men som hand strax derpaa fik god Vind, satte hand lige hen til Island, og Dagen derefter kom ind udi Patriks Fiord Vesten paa Island, og det tiilig der Qvæget malkedes. Biörn af Skardsaa (etiam allegante Tor. Torf.) fortæller dette: Udi vores Minde siger hand, er det passeret at en ved Navn Jon Grønlænder, som lenge har tient Kiøbmændene udi Hamburg, med sit førende Skib af Storm-Vind er bleven dreven hen under de høye Grønlandske Klipper; og var i stor Fare at hand der skulle have liid Skibbrud; men kom dog omsider lykkelig ind udi en stor Bugt eller Viig, hvor der vare mange Øer. Hand loed derfore Anker falde under en ubygd Øe, men fornam strax at der i Nærværelsen vare mange andre bebygde Øer, hvilke hand af Frygt for Indbygerne ikke torde komme nær. Satte dog ikke dismindre omsider Skibsbaaden ud og forføyede sig hen til den nærmiste Bolig, som var gandske liden. Der sammesteds fant hand Baade-Redskab,

En Skipper fra Hamburg dreven der til Land, og trefset Vestigia efter de gl. Indbyggere

Redskab, Fiske-Hytter ɔ: smaa Hytter af Steen til at tørre Fiske udi ligesom udi Island; Der laae ogsaa et dødt Menniske næs-grues paa Jorden, som paa Hovedet havde en Hætte heel tilsammen syet, de andre hans Klæder, vare endeel af grofft Klæde, endeel af Sælhunde Skind; Næst ved Siden af ham laae en gl. forbrugt Kniv, hvilken hand førte med sig til Island til et Tegn. Denne Skipper Jon skal 3de gange med sine Folk være fordreven hen til Grønland, hvor over han og fik det Bie-Navn, Grønlænder.

Denne Relation kand ikke være over et 100. Aar gammel, inq. Theodor. Torlacius, af den Aarsage at disse Annales ere endnu ikke 30. Aar gammel. Siden de bleve annoterede af Biörn paa Skardlaa.

Samme Autor beretter ydermere, at der ofte ved Hav-Siden udi Island, er bleven funden gamle støkker Bredder af Baader, hvilke, hvor Kanterne vare tilsammenføyede, vare en Haands-breed tilklinede med Liim af Sæle-Hunde Spek. Men nu er det beviisligt, at saadan slags Beeg, var ingensteds brugelig uden i Grønland. En ligesaadan Baad var det Aar 1625. opdrevet paa et Næs ved Reiche Strand, meget konstelig tilhobe føyet og med navler befæsted, og lignede den Baad, paa hvilken fordum Asmund Kastenrazius Anno 1189. med 12. Mand var kommen over til Island, og var sammen heftet med Træ-Navler og Seener af Dyr. Og dette tillegger og Biscop Theodorus udi sin Bog som han har skrevet de novitiis Grönlandorum indiciis; at for nogle Aar siden blev funden opdreven paa den Øster-Siide af Island en Aare, hvorpaa var teignet med runne Bogstaver: ott var ek dasudar ek dro dik ɔ: Ofte var jeg træt da jeg drog dig. Hos en Tydsk Autorem ved Navn Dithmarum Blefkenium, finder jeg ellers en Beretning om en Munk, som skulle være fød i Grønland, og med Biscopen der

Ved Hav-Siden udi Island er funden gamel støkker Breder af Baader, som fordum brugtes i Grønland.

Blefkenii Beretning om en Munk som skulle være fød i Grønland.

der sammesteds Anno 1645. skal være reyst til Norge, og levede siden udi Island 1546. hvor hand, efter hans Beretning, Personlig skal have talt med ham. Denne samme Munk skal have fortalt forunderlige og mærkværdige Ting om et Dominicaner Closter udi Grønland, som kaldtes Stæ Thomas Closter, udi hvilket hand udi sin Barndom af sine Forældre var bleven hensatt for at vorde en Munk. Men som samme Blefkenius bliver i dette saa vel som andet, som hand ydermere udi sit Skrifft formelder om, af Arngrim udi hans Anatome Blefkeniana refuteret, kand man denne hans Relation ikke for troeværdig antage. Ikke dismindre bliver det dog af en og anden Autore stadfest, hvad som af oftmelte Blefkenio er anført. Erasmus Franciscus udi hans Ostindians og Vestindians Statz-Garten, melder en steds, hvor hand iblant andet ogsaa handler om Grønland: at en Dansk Søe-Capitan. ved Navn Jacob Hal, skal af Kongl. Majestet engang være beordret at forrette en Skibsfart til Grønland, og kom først til Island, hvor hand af den der værende Kongelig Danske Statholder, loed sig om et og andet, betreffend Grønlands Beskaffenhed, informere, hvor om hand tilforne intet vidste. Og for at faae dis nøyere Undretning om alle Ting, forestillede man ham en Munk, som skulde være fød i Grønland, om hvilken Jacob Hal self udi sin korte Grønlandske Beskrivelse (ex citato Autore) efterfølgende formelder: **Udi Jisland har fordum været et Munke Kloster, kaldet Helgafield, udi hvilket, om endskiønt det da var øde og af brug, dog endda opholdte sig en Munk, som var fød i Grønland og havde et breedt Ansigt og var bruun af Farbe. Denne Munk fordrede den Kongl: Stat-Holder for sig udi Jacob Hals nærværelse, paa det han kunde**

Er refutteret af Arngrim.

Jacob Hals relation om forbemeldte Munk og andet mærkværdigt dets angaaende.

For-

Fortælle ham noget om Grønlands Beskaffenhed. Der han nu var fremkommen, og havde fornummet, hvorfor man loed hannem hente, fortalte han, hvorledes han, da han endnu var gandske ung, blev af sine Forældre hensat udi Closteret, der efter han af Biscoppen udi Grønland, under hvilken han var bleven en Munk afferdret og reyste med ham til Norge, hvor han submitterede sig Biscopen af Thrundhiem, under hvilken og alle Jislandske Præster henhørte, og der de nu igien vare komne tilbage, har han atter begivet sig udi sit Closter. Saadant skal være passeret udi det Aar 1546 Der efter fortalte han at udi St: Thomæ Kloster, hvorudi han havde været, var en Brønd med gloendes heet Vand, som ved Rør blev ledsaget igiennem alle Gemakkerne og giorde alle dem varme.

Men om denne Relations Vished har man og Aarsag, at tvile, siden man finder slet intet derom udi vore Danske Archiver og Annales. Ellers hvad St. Thomas Closter i Særdeleshed er angaaende, da har det nok sin Rigtighed, saasom det og findes udi de gl. Grønlandske Historier antegnet. Samme Dominicaner-Closter, skal og fordum Nicolaus Zenetur en Venetianer (som skal have været Kongen af Dannemarks Capitain til Søes) have beseet Ao. 1380. Der han ogsaa engang af Hændelse blev fordreven der til Landet. Hans Relation bliver af Kirkero anførte og er af denne Indhold

Denne Relation er ikke heller at forlade sig til.

Man seer og her et Dominicaner Kloster, som er

Udi St: Thomæ Closter udi Grønl: er en gloende Brønd, hvoraf Vandet ved Rør bliver ledsaget igiennem alle Gemakker.

St. Thomæ consecreret, og ikke langt derfra et Ild-sprudende Bierg, under hvilket en gloende Brønd med heed Vand udvælder. Dette gloende Vand bliver ved Rør leedsaget ind udi Klostered, og ikke allene varmer alle Munkenes Cammere, ligesom hos os Stuer og Gemakker ved Ild blive giorde varme, men endogsaa Spisen, ja Brød bliver derved bagt. Dette Ild sprudende Bierg kaster fra sig megen Pimsteen, hvoraf det gandske Kloster er opbygt, disligeste er der vunderskiønne Hauer, som Vandes med dette heede Vand, og bær adskillige Blomster og Frugter; Men efter at det heede Vand er løbet igiennem Hauerne, falder det i næst-liggende Bay; Der af kommer det at den aldrig fryser, saasom ogsaa for den Skyld utallige mange Fiske og Fugle sig derhen forsamle og giver Indbyggerne god Næring.

Biørn af Skardsa Relation om Biscop Amund af Skalholt, er mest at fide-re paa,

Af anførte Beretninger er meest tilforladelig Biörn af Skardsaa hans Relation om Biscop Amund af Skalholt, som drev hen over til Grønland. Hvoraf sees at Øster-bygd haver været ved magt hen ved 150 aar efter at Seeglatzen og Correspondencen ophørte imellem Norge og Grønland, og derfor mueligen vel endnu kand ikke være aldeeles øde af de gl: Norske Bebyggere. Af itzige Grønlænder, har man slet intet visse der om kundet udfritte, saasom de have ingen Correspondence med dem, endten fordi de for Iis ikke kand komme der-

hen

hen, eller af Frygt for at de af dem skulle blive ihielslagne og opædte; thi de beskriver dem for grumme og Barbariske Folk, der slaer Fremmed ihiel og æder dem op. Dog efter deres Beretning, som have været et got stokke omkring paa den Øster-siide, findes saa vit de have været, nu ingen anden slags Folk, end som paa den Vester Siide. Men hvorledes det dog maa være tilgaaet, at Øster-bygd, som har været saa sterk af Norske og Jislanske Folk, som bestoed af 12 Kirke-Sogne og 190 Landsbyer, foruden Biscops Sædet og 2de Clostere og til Aar 1540 omtrent har været i hevd, saa omsider skal være ødelagt, kand man ikke udtænke og udfinde. At nogle meene at den sorte Pest som grasserede udi de Nordiske Lande 1348 ogsaa har udryddet Folket udi Grønland, har ingen Grund; thi til 1406. havde endda Farten og Seiglatzen continueret til Grønland, og til 1540 omtrent seer man og at den har været ved magt. Derfore skulle den nu være aldeles øde af de gamle Norske Folkes Afkom, da har det uden tvil gaaet dem, som de andre i Vesterbygd, der af Skrellingerne ere blevne ihielslagne.

Id sige Grønlændere ved intet til visse om Østerbygt at berette.

Dersom Østerbygd er nu øde af de gl. Norske Folkes Afkom, da er det udẽ tvifl gaaet dem, som de andre i Vesterbygd.

Man har derfore efter 100 Aars Forløb, fra den tid at correspondencen imellem Grønland og Norge ophørte været meget curieuse for at indhændte Kundskab om Østerbygds Tilstand og Beskaffendhed og samme at opsøge og finde. Hvor da Erke-Bispen af Thrundhiem, Erich walckendorph, var den første som tænkte paa Grønland, og paa egen Bekostning ville have sendt Skibe til at opsøge Grønland; men blev udi sit Forsætt hindret af Kong CHRISTIAN den 2den i hvis U-gunst han var falden. Nest Erke-Bispen skulle Kong FRIDERICH den 1ste hafft i Sinde at sende Skibe til Grønland, men kom ikke heller til nogen effect og Fremgang. Men Kong CHRISTIAN den 3die som Lyscander formelder, udsendte vel Skibe at opsøge Grønland, men med u-forrettet Sag kom tilbage og kunde ikke finde Landet. Kong FRIDERICH den 2den fuldte sin Sal: Hr: Fader saa vel udi Regieringen,

Erke Bispen af Thrundh. E. walchendorphs Forsæt at ville opsøge Landet igien.

Nest ham K. Frid. dẽ 1ste men gik ey heller an.

K. Christian 3die udsendte Skibe til Grønl. men kunde ikke finde Landet

Mogens Heintz af Kong Friderich den anden udsent. Saae Landet, men kunde ikke komme der ind.

som i sit Forehavende, og Ao: 1578. udsendte Mogens Heinsön, en berømmelig Søe-Helt udi de Tider, at søge efter Grønland. Den samme, efter megen udstanden Fare og Besværlighed af Jis og Stormvinde, fik vel Landet i Sigte, men kunde ikke komme der ind; hvorfore hand og med uforrettet Sag maatte vende hiem igjen, og foregav, at han vel kunde have kommet ind i Landet, hvis hans Skib, som han sluttet af forborgene Magnetiske Klipper i Grunden, ikke havde bleven opholdet i sit Løb, saa det i aaben Søe, uden at hindres af Jis, stod stille, og kunde ikke komme fort, skiønt Vinden var ham til Villie, og det temmelig kuldede, der over hand blev forskrekket og gik til Dannemark. Men de rette Magnet Klipper, som opholte den Mogens Heinsöns Skib, har uden Tvil været enten Frygt med beholden Skib og Folk at kunde kommen igiennem den forskrekkelige Hob Jis, hand fant for sig, eller og contraire Strøm, som er befunden ved Staten-Huk, at gaae saa sterk, at Skibene med sine fulde Seil, lit kand avancere imod den. Det som andre foregiver, at han af den Fisk Remora (uden Tvil Kracken i Nordland) ɔ: Skibsholder, som der fabuleres, maa være opholdt i sit Løb, er ligesaa urimelig og utroeligt som det forrige, at Magneter i det dybe Havsens Grund, skulde kunde holde et Skib udi sit Løb oven paa Havet.

Foregav, at hans Skib ikke kunde komme fort for forborgne magnetiske Klipper i Grunden.

Eller holdet af den Fisk Remora.

Martin Forbisser en Engels Mand af Drońing Elizabeth udsent at opsøge Grønland.

Samme Aar, som Mogens Heisön blev udsent til Grønland, formelder Historierne, at en Engelsk Capitain ved Navn Martin Forbisser, blev af Dronning Elizabeth udsent til at eftersøge dette Land. Hand saae og Landet, men kunde ikke komme der ind for Jis og tiltagende Vinter Dage, hvorfore hand vente hiem igien. Næste Foraar der efter, blev hand udsent med trende Skibe. Efter megen udstanden Farlighed af Jis og Storm-Vinde, kom hand dog omsider til Landet, og treffede vilde Folk, hvilke der de saae de Engelske komme til sig, bleve forskrekkede, forlode deres Hytter og skiulte sig

Kom til Landet og treffede vilde Folk.

hist

hiſt og her. Nogle løbe bort paa Klipperne og ſtyrte ſig i Havet. De Engelſke forføyede ſig til de Vildes Hytter, hvor de fant en gammel Kierling og en frugtſommelig Qvinde med et lidet Barn, ſom de bemægtigede ſig. Her ſammeſteds ſkal de have fundet en ſlags Sand, ſom holte Sølf og Guld, hvor af de fylte 300. Tønder og førte hiem med ſig til Engeland. Men hvad denne Guld-og Sølf-Sand er angaaende, da tviler jeg gandſke paa, at de den haver fundet paa den Grønlandſke Siide, hvilket jeg faſt ſlutter af hvad bemelte Forbisser melder om de næſtgrentzende Folkes Civilite og Skikkelighed, om hvilke han ſkriver at de havde en Fyrſte over ſig, ſom de kaldte Kakiunge, og af Underſaatterne blev baaren paa Skuldrene, og ſkal have været herligen klæd og med Guld og dyrebare Steene beprydet, ſom aldeles ikke riimer ſig med Grønland og des enfoldige Indbyggere; men har uden Tvil været det Sølf-og Guld-rige Peru og Mexico udi America, hvorfra hand og uden Tvil harført bemelte Sølf-holdende Sand.

Skal derfra have hiem ført 300 Tønder Sølf-Sand

I hans Relation befindes megen Falſkhed og Urigtighed.

Men vi lade denne uviſſe Beretning fare, og allene ſee hvorledes det har lykkedes for de høylovlige KONGER udi Dannemark, med deres Omhue og Flittighed, at faae Grønland opſøgt. Og da finder vi, at efter Kong Friderich den anden, har Kong Chriſtian den 4de, med ſtor Bekoſtning 4re gange ſendt Skibe til Grønland, endſkiønt hans Fader og Far-Fader forgiæves havde forſøgt derpaa. Den førſte Skibsfart ſkeede under Godske Lindenov med 3de Skibe. Og ſkal efter Beretning, Lindenov ſelf med ſit Skib være anlandet paa den Øſter-Siide af Grønland (ſom jeg dog tviler paa) men fant ikke andre end Vilde og u-civiliſerede Folk for ſig, af ſamme Sæder og Beſkaffenhed, ſom dem, Martin Forbisser havde antreffed. Hand blev der liggende udi trende Dage, hvor da imidlertid de Vilde Grønlænder kom til ham, og imod adſkillig ſmaa Kram, af Kniver, Naaler, Speiler etc. tilførte ham adſkillig ſlags Skindvahrer, ſamt

Kong Chriſtian den 4de udſent 4re gange Skibe til Grønland.

Den førſte bragt med ſig fra Landet 2de vilde M: ve Lindenow

stokker af kostbare Horn. Der hand lettede Anker og igien vilde begive sig derfra, førte hand 2. Mænd bort med sig, som bleve tilbage udi hans Skib, hvilke, som de giorde deres yderste Fliid at undflye, og vilde stortet sig i Havet, da maatte de binde og forvare dem. De andre paa Landet staaende, der de saae hvorledes de toeg disse 2. deres Landsmænd fangne og vilde føre bort med sig, begynte skrekkelig at hyle, kaste med Stene og skiøde med deres Piile paa Skibs-Folket, hvorfore de med et Canon-skud var foraarsaget at forskrekke og bortjage dem, og derpaa fortsatte deres Reyse. De andre 2 med Lindenov udgaaende Skibe, sogte forbi Cap Farvel indtil Fretum Davids, hvor de fant mange skiønne Havne, lystige og grønne Enge, og der sammesteds vilde Folk, ligesom tilforne. De skal og ved de Grendtzer have treffet an nogle Stene, som holdte Sølf, hvilke de førte med sig, hvor af 100. Pund gav 26. Untzer Sølf (her er det atter uvist om det har været paa den Grønlandske Siide, eller lige tvert over paa America Siide.) Disse toeg og 4re Vilde med sig og førte hiem til Kiøbenhavn.

Paa de andre 2. medfølgende Skibe bragte de med sig nogle Metal Stene som holte Sølf. Nok 4re vil. Mænd.

Den anden Skibsfart loed denne høylovlige KONGE giøre Anno 1606. med 5. Skibe, ogsaa under Admiral Lindenovs Anføring og Commando, havende med sig de trende Vilde (den fierde døde under Veis,) som de forrige Aar toeg med sig fra Landet. Denne gang toeg hand sin Cours forbi Cap: Farvel hen indtil Fretum Davids, hvor hand besaae en og andre Platzer, og derefter forføyede sig hiem igien.

I den 2den bleve de 4re Vilde igien overbragte, menden ene døde under Veis.

Den tredie og sidste Skibsfart foretoeg sig høyst bemelte Kongl. Majestæt, med 2. Skibe under en Holsteinske Capitain Carsten Richartz Anførsel; men for megen forefindende Iis kunde hand ikke komme til Landet, hvis høye Klipper han ikkun saae langt borte, og maatte saa med uforrettet Sag og denne gang vende tilbage. Men

I den 3die saae de Landet langt borte, men kom ikke der ind.

Men den 4de Skibsfart, som Kong Christian den 4de foretoeg ved Capitain Jens Munch Anno 1616. hensigtet ikke til Grønland at opsøge, men at søge en nye Fart imellem Grønland og America til China, om hvis udstanden Fatalitæter, Capitain Jens Munches egen Relation er at læse.

Capitain Munches Skibsfart 1616.

Den 5te Skibsfart udi Kong Christian den Fierdes Tid, blev foretaget af et Compagnie her i Kiøbenhavn 1636. For hvilket Compagnie Hoff-Mæsteren eller Cantzlern Christian Friis var Hovet og For-Mand, som Lyscander fortæller. Samme Compagnies Skibe, som vare tvende, forfaldt paa den Vestre Side af Grønland udi Strat David, hvor de drev en liden Handel med de Vilde; men det var dem ikke om den ringe Handel at giore; Men Skipperen, som førte Skibet, vidste en Sted ved den Custe, hvor der fantes en Sand, som af Farve og Vegt var ligesom Guld. Af denne formeente kostbare Sand fylte de begge Skibene og gik hiem igien. Men efter Hiemkomsten til Kiøbenhavn, blev denne Sand af Guld-Smedene proberet, og som de ikke vidste at bruge noget der af, blev Sanden efter Hoff-Mæsterens Befalning udstørt i Søen. Dog skal for Curieusitet Skyld en liden Deel der af, været bleven conserveret, hvor af siden, en til Kiøbenhavn ankommen Konstner, scheidede got Guld. Skipperen, som af god Meening, havde været Aarsage til denne Skibsfart, og der over var falden i Unaade, døde kort der efter af Chagrin; og saaleedes bleve de skilte, saa vel med den hiembragte Skat, som nærmere Kundskab og Undretning om Stedet hvor den fantes, hvilken Skipperen hos sig self holdte forborgen.

Et Compagnie udi Kiøbenhavn 1636. udgiør den 5te Skibsfart til Grønland

Førte en guul Sand derfra, som skulde holdt Guld.

 Anno

Anno 1654. under den høylovlige Konge, Kong Friderich den Tredies Regiering, blev af den ædele fornemme Mand Henrich Muller, udsent et Skib til Grønland, under David de Nelles Anføring. Hand kom til Grønland og førte hiem med sig trende Qvindes Personer; hvis Navne vare Kunelik, Kabelau og Sigokou. Disse Qvinder, efter Bisp Torlais Formeening, (som havde beseet Capitainens Journal) skal være tagne i Grentzerne ved Herjolsnes paa den Øster-Siide, som Tormod: Torfæus beretter, men det er falsk; Thi de vare tagne paa den Vester Side ved Baals Revier, i hvilket nogle endnu levende Grønlænder her sammesteds kunde mindes, og vidste og at sige os deres Navne, ligesom i Historien antegnet er.

Anno 1654, under Kong Friderich den tredies Regiering atter udsent Skib fra Københ. til Grønland samme bragte 3 de Qvindes Personer med sig derfra.

Den Sidste som til Grønland at opsøge og recognoscere blev udsendt, melder Torfæus udi hans Historia Grönlandica at være Skibs-Capitain Otte Æxelsön og det Anno 1670. af høylovlig Ihukommelse Kong Christian dem Femte. Hvordan denne Skibsfart har afløbet, og hvad Nyt den har medbragt, veed hand ikke at berette. Dog melder Arngrim Vidalin udi hans Grønlandske Beskrivelse Msc: Part. 3. Cap. 1. At allerhøyst-bemelte Kongl. Majestæt har udi sin Regierings Tid med store Privilegier invitered Commerce-Raad Georg Tormöhlen af Bergen, til oftmelte Grønlands Opsøgelse, hvorpaa bemelte Sr. Tormöhlen 1674. ikke allene udrustede Skibe, og antoeg Folk som skulle blive i Landet, men endog forsiunet Skibe og alle Ting med tilstrekkelig Nødvendigheder, loed tillave Huuser af Træ, som blev bragte i Skibet, for igien efter Ankomsten, at opsætte i Landet, disligeste Skyt og anden Amunition, som til saadan Entreprise reqvireredes; Men til all Ulykke blev samme Skib med indehavende Ladning til Dynkerken opbragt, hvor over og dette vigtige Dessein blev til intet.

Anno 1670. og saa Kong Christian den Femte, udsent Skib til Grønland

Og 1674. ligeledes ved Sr. Tormøhlen udi Bergen, foranstaltet en Colonie til Grønland at overføre.

Men blev opbragt til Dynkerken og det forhavende Dessein til intet giort.

Der

Der blev derfor siden i lang tid ikke meere tenkt paa Grønland, førend 1721. da efter mange forhen af mig velmente giorte Forslag og Opmuntringer et Grønlands Compagnie udi Bergen med Kongl Allernaadigst Octroyes Erholdelse, af den høylovlige Sal. Konge, Kong Friderich den Fierde resolverte ikke allene at sende Skib til Grønland, men endog at oprette der en Colonie paa 64. Gr. hvor jeg da self med ~~min heele~~ Familie og overgik, og i fulde 15. Aar forblev der i Landet. Imidlertid erkyndte jeg mig om al Leyligheden baade til Land og Vand, treffede ogsaa paa de Platzer, hvor vore gl. Norske have boet, som er Vester-Bygd. Hvor om alt, saavelsom alle de Fataliteter dette Dessein har udstaaet: paa et andet Sted tilforne omstændelig er formeldet, og giøres ikke fornøden her at igientage.

Anno 1721. af et Grønlands Compagnie udi Bergen, er ført en Colonie til Gr. hvormed Autor self med heele Familie overgik.

Men som det fra Begyndelsen altid har været os mest at giøre om Øster-Bygd, som den beste og fornemste Colonie udi Grønland, at faae opsøgt, saa loed det da værende Bergenske Grønlandske Compagnie, Anno 1723. mig ved Skrivelse forstaa, at Hans Kongelig Majestæt allernaadigst gierne saae, at der og blev giort nogen Anstalt til Øster-bygds Recognoscering. For derfore at see dette disbedre udrettet, resolverte jeg self at paatage mig den Reyse, og recognoscerte langs Landet Søer efter indtil Huken, saasom intet Forbissers Strat, som nærmiste Vey til Øster-Bygd, efter Søe-Carterne, var at finde. Men siden Aares Leylighed ville ikke tillade mig at være længere ude, saasom September Maanet var næsten til Ende, da Vinteren med Storm-Veir loed sig indfinde, var jeg foraarsaget at vende tilbage igien.

Anno 1723. blev og giort Anstalt til Øster-bygds Recognoscering.

For indfaldende Vinter Dage maatte vende om igien

Anno 1724. udsendte Compagnies Directeurer udi Bergen, efter Kongelig allernaadigste Villie, et Skib

Anno 1724. fra det Gr. Compagnie

 til

udi Bergen, udsent Skib at recognoscere Øster-Bygd.

Men kunde ikke komme i Landet for Iis.

til at recognoscere Øster-Bygd, og søgte den gamle Seiglatz lige tvert over fra Island, for at komme over til Grønland; Men den skrekkelig Mængde af Driv-Iis, som laae der langs Landet, giorde det Forsætt til intet, saa man og da, ligesom i de forrige Tider, med u-forrettet Sag, efter lang udstanden Møye og Farlighed for Iis og Storm-Vinde, maatte vende igien fra Landet.

Anno 1728. oversendte Kong Fr. 4de Heste til Gr. i Forhaabn. til Lands at kunde komme til Øster-Bygd, men forgiæves.

Disligeste til Søes 1729. ved Leut. Richard, men ogsaa forgiæves.

Og efterdi nu ingen Apparance var med Skib at komme til Øster-Bygd, resolverte allerhøyst bemelte Kongelig Majestæt 1728. iblant andre store Bekostninger, ogsaa at oversende Heste til Colonien, i Forhaabning med dem at kunde komme over Land til oftmelte Øster-Bygd, men intet var meere ugiørligt end dette; thi foruden at Grønland var et meget høyt og klippigt Land, hvor man ikke kand komme frem, da er det ogsaa gandske betagt med Iis og Snee, som aldrig optøer. Herforuden var og 1729. efter samme allernaadigst Foranstaltning, giort Forsøg til Søes ved Leutnant Richard, som med sit førende Skib, havde ligget Vinterleye ved Colonien udi Grønland, og paa Retour-Reysen giorde nok sit Beste med at komme til Øster-Bygd, lige tvert over fra Island, men forefant det lige som de andre for ham, for Iis og megen Farlighed utilgiengelig.

Et andet Forslag og Middel for at komme til Øster-bygd.

Af saadanne Forhindringer er man bleven næsten Haabesløs om nogen tid at finde eller komme til Øster-Bygd meere, og i mine Tanker var ikke andet end at spilde Penger unyttig, om man ydermere paa denne Maade ville forsøge derpaa. Ikke dismindre, saa er her dog endnu en Vey og Middel til overs for at komme til det saa ofte forgiæves søgte sted, som endnu er uforsøgt, eller ikke fuldkommen udført, nemlig, langs Landet fra Staten-Huk eller Cap Cron-Printz Christian, op efter. Den Underretning som jeg haver her om af Grønlænder-

lænderne, som skal have været et temmelig stykke om paa den Øster Siide af Landet, bestyrker mig fuldkommelig i den Tanke; thi skiønt Jisen i forskrekkelig Mængde aarlig kommer drivendes ud langs Landet oven fra Spidtz-Biergen eller nye Grønland og forbie Staten-Huk, som disputerer al Mulighed at Skib kand komme saa høyt op, som Jisen ligger, hvor den fornemste Part af den Norske Colonie haver været; Saa skal der dog være Aabninger nær under Landet, hvor man kand fare med smaa Fartøyer; thi efter Grønlændernes Sigelse, og som med egen Erfaring og er øverenstemmende, sætter Strømmen alt udaf Fiordene langs Landet Syd-Vest hen, som giør at ingen Jis kand blive fast liggendes, men giør Aabning og holder Jisen et Støkke fra Landet, saa Grønlænderne paa visse Tider ubehindret med deres, saa kallede Kone-Baade ɔ: store Baader, har fundet fare frem og tilbage, skiønt de vel ikke har været saa langt, at de har seet og fundet noget af de gl. Norskes forfaldne Huuse og Bygninger, som utvilagtig ogsaa i ringeste er at finde Rudera af paa den Øster-Siide. Men ikke dette allene, men det er mig og af Hollænderne, som fare paa Grønland, for vist berettet, at nogle af deres Skibe, har en og anden Tid, fundet Landet paa den Øster-Siide gandske frie for Jis indtil 62. Gr. Skal og have ligget i de yderste Hav-Skiær der under Landet og giort en anseelig og profitable Handling med de Vilde. Saaledes befant jeg det og self 1736. da jeg igien fra Grønland hiem gik, og vi passerte Staten-Huk og Cap. Farvel, og laae gandske nær under Landet, hvor da slet ingen Jis var at see og fornemme, hvilket ellers er usædvanligt. Men eftersom sligt hender saa sielden, saa er det gandske uvist og usikkert med Skib at komme saa høyt op under den Øster-Siide; men, som før er meldt, langs Landet fra Huken med smaa Fartøyer, beqvemmeligst lade sig giøre, allerhelst

Med smaa Fartøyer meenes kand inden Skiærs fares til Øster-Bygd.

Saasom er befundet at Landet paa den Østre-side undertiden har været frie for Jis.

Naar en Loge er sat under Syd, kand Øster-Bygd allerbest blive recognoscceret

helst naar først en Loge bliver sat imellem 60 og 61. Gr. paa den Vester Siide af Landet, og bedre, om man fornemmer at det var giørligt, paa den Øster-Siide af samme Høyde. Skal derfore, efter de Beretninger, som de Gamle har efterlat os om Grønland, ikkun være 12. Norske Miile til Søes, som er ubygd, imellem Øster-Bygd og Vester-Bygd, vid: Ivar BeriRelation, (eller som andre skriver, at udi 6. Dage kand fares paa en Baad.) Og de forfaldne Bygninger, jeg har antreffet imellem 60. og 61. Gr. uden Tvil er de Sydderste paa den Vester Siide, da vil det følge af Fornødenhed, at man haver ikke saa meget vidt at reyse, førend man kommer til den Sydderste Deel af Øster-Bygd. Naar man nu befant, at det var giørligt paa visse Tider, med smaa Fartøyer langs Landet at kunde komme op til Øster-Bygd af den Høyde af 63. og 64. Gr. og smaa Loger eller Colonier bleve satte hist og her, saa kunde der altiid holdes Correspondence imellem Logerne, og den ene blive assistered af den anden, skiønt Skibe ikke aarlig kunde komme til enhver, men ikkun til de Sydderste. Bliver saaledes i mine Tanker, en gandske practicabel og muelig Ting, ikke allene for engang at komme til Øster-Bygd, men end og aarlig at giøre Colonierne Undsettning, som der kunde blive satte og overførte.

Smaa Loger at sette hist og her.

Bliver og mueligt at der kand holdes Correspondence imellem Logerne.

Cap.

Cap. III.

Grønlands Frugtbarhed og Geverter, samt hvad Metalliske og Mineraliske Steene der findes.

Hvad Landes og Jordens Frugtbarhed i Særdeleshed er angaaende, da kand det nogenledes eragtes af de Gamles Beskrivelser, hvor i der meldes, at paa Colonierne føddes og fantes allehaande Qvæg og Creaturer, hvor af de fik Melk, Smør, Ost etc. i saadan Abundance, saa at der af og en stor Deel blev ført over til Norge, og for sin synderlig Bonite blev lagt til Kongens Menfal eller Fad-Bord, som det kaltes, indtil Dronning Margretes Tid. Saa meldes der og, at der paa underskeedlige Stæder, voxte den beste Hvede, som nogensteds kunde findes, og udi Dalerne voxte der Olden paa Træerne, store som Æbler og vare gode at æde. (d) Udi Skovene havdes der skiøn Jagt af Rins-Dyr, Harrer etc. Og af Havet allehaande Fiskerie, saavelsom Sæle og Hvale, hvoraf alt Indbyggerne havde god Næring. Og om endskiønt saadan Herlighed til Deels er der nu ikke at treffe, saasom de gamle Colonier ere øde af Folk og Qvæg, og Jorden ligger udyrket, saa er det dog gandske muelig, at de gamle Jorde-Platzer, hvor

Grønlands Producter for sin synderlig Bonite i fordum Tid lagt til Kongens Bord.

Kand endnu bringes til forrige Herlighed.

(d) En Grønlænder længst Sønden fra Staten-Huk, har fortalt for min Søn, i Anledning af det hand saae nogle Citroner hos ham, at der voxte slige, dog ikkun en fierdendeel saa store, paa de Træer, som han havde seet der Sønder. Det har uden Tvil været de ommelte, saa kallede, Olden.

hvor de Norſke fordum have boet, kand bringes igien til ſin forrige Herlighed, hvis de igien bleve beſatte med Folk og Qvæg, ſaaſom der ſammeſteds er allevegne meget ſkiønt Græs, fornemmelig fra 60. indtil 65. Gr. Udi den ſtore Fiord ſom udi Søe-Carterne kaldes Baals-Revier, men nu Haabets Bay, (efter den Danſke Colonie, ſom ligger yderſt i Gabet paa den,) er paa begge Siider af Colonien mange ſkiønne Platzer, hvor meget Qvæg kand fødes, og derforuden god Næring af Land og Vand, Skove eller Træer haver jeg paa den Veſter-Side, vel ingen treffet af ſynderlig Conſideration, dog voxer der inde i Fiorden allevegne, ſmaa Kratt i Mængde af Birk, Elle og Wier, hvormed Colonierne nok kunde være tient til Brændefang. Den beſte Skov har jeg fundet imellem 60. og 61. Gr. hvor der er Birke-Træer 2 à 3 Favne høye og noget tykkere end en Arm eller Been, ſmaa Enebær-Træer voxer her ogſaa i Mængde, hvor paa Bærene ere ſaa ſtore ſom graa Erter. Den Urt Qvaun ɔ: Angelica voxer der ogſaa i Abundance. Diſligeſte vild Rosmarin, ſom har Lugt og Smag ligeſom Terpentin, og ved Diſtillation giver en ſkiøn Ollie og Spiritus af ſig, og ere begge befunden i Medicinen ypperlige. Det ſkiønne Cochleare Græs, ſom er den ypperſte Remedium for Scorbut, groer allevegne i Grønland ved Havſiden, er ikke ſaa bitter af Smag ſom den der voxer hos os, men dens Brug har ofte, ſnart at ſige, giort miraculeuſe Virkninger paa de Syge. Der voxer og et ſlags Græs med guule Blomſter, hvor af Roeden om Foraaret lugter ſaa ſkiøn ſom en Roeſe, den ſamme ſpiiſe Grønlænderne og befinde ſig vel der af. Vild Timian voxer inde i Fiordene allevegne ved Siden af Biergene, og giver en overmaade liflig Lugt af ſig, naar Soelen er nedgangen. Den Urt Tormentille har jeg og ſeet der, med mangfoldige flere, ſom jeg nu ikke kand erindre mig, ey heller kiender og veed at give Navn. Deres Geſtalt og Skikkelſe kand ſees af hosføyede Figurer.

Fra 60 a 65 Graad ere ſkiønne Græs Enge.

Men ingen Skov eller Træer uden Kratt.

Adſkillige Urter voxer ogſaa i Grønland.

En ſlags Urt hvis Roed lugter ſom en Roeſe.

De

pag. 24
Jo. F.

De fleste slags Bær som der voxe ere Bloa-Bær, Tytte-bær og Krække-Bær. Multe-Bær voxer der vel og, men kommer sielden til Fuldkommenhed for Taagen Skyld, som ligger idelig over Oerne paa de Tider de skal knoppes. Paa den Høyde af 60. til 64. Gr: seer Landet best ud og ere og de beste Platzer, og synes ogsaa at være beqvem til allehaande Gr. de at bære, ja ere endnu kiendelig at see Agerne, som fordum har været. Udi nærmiste Fiord ved Colonien jeg var, har jeg vel engang forsøgt at saae Byg, som skiød deylig op og stoed i sine fulde Ax ultimo July, men kom dog ikke til Fuldkommenhed for Natte-Kulden skyld, som medio August lader sig indfinde, fra hvilken Tid det stoed stille og fik ingen Forbedring indtil September. Dog eftersom det var Korn som var voxet ved Bergen udi Norge, behøvede det vel en længere Sommer til sin Fuldkommenhed; Men Korn som var voxet i Nord-Landene, vilde uden Tvil i Grønland bedre arte sig, saasom Climaterne paa begge Stæder nogenledes kommer overeens. Roer og Kaal groer der meget vel, dog fornemmelig Roerne, som blive temmelig store og af en extraordinarie god og sød Smag. Hvad som nu er meldt om Grønlands Frugtbarhed, skal forstaaes ved den Høyde af 60. til 65. Gr. men tager af efter Climaternes diversitet; thi lengst under Nord voxer slet intet, saa der er et saa steil og ufrugtbar Land, at Grønlænderne som der boe, ikke engang kand faae saa meget Græs, at de kand legge i deres Skoe (som skeer for at være varme paa Fødderne,) men maa kiøbe det Sønden fra.

Jorden synes og beqvem til allehaande Grøde at bære.

Byg er saaet men kom ikke til Fuldkommenhed.

Lengst under Nord voxer slet intet Græs.

Metaller og Mineralier angaaende, da har jeg seet gandske lidet til sligt udi Grønland. En par Miile Sønden for Colonien Got-Haab paa et Næs, er at see i Bierget hist og her noget grønt som Spanskgrøn, som giver tilkiende at der er Kaaber. Mig er og af Grønlænderne tilbragt noget som havde udseende ligesom Blye-Ertz. Disligeste findes der megen Svovel-Kiis, som seer ud ligesom pur Messing. Paa

Ertzer seer man lidet til i Grønl.

D mine

mine Recognoſcerings-Tougter treffede jeg engang an paa en Øe, en brand-guul Sand, hvor udi gik Sinober røde Aarer, ſamme ſendte jeg over til Compagnies Directeurer udi Bergen for at lade forſøge, om der var noget got der udj, hvor mig da igien blev tilſkreven, at jeg maatte ſee til at faae bragt til Veye af ſamme Sand det meſte mueligt var; men jeg var aldrig god for at finde ſtedet igien, ſom den var paa, ſaaſom ſamme lille Øe laae iblant mangfoldige andre, og det Tegn jeg ſatte derpaa, af Veyret var nedblæſt. Ikke desmindre har man dog ſiden hiſt og her fundet nok af ſamme guule Farve, hvilken naar den bliver brendt, faar en brun-rød Couleur, ſaaſom den og af ſig ſelf med Tidens lengde bliver rød, og findes allevegne nok af udi Grønland. Om denne Sand er af det ſlags, ſom Martin Forbiſſer fordum bragte fra Grønland og ſkulde holdet meget Sølf, og der efter ogſaa 1636. af et af det Grønlandſke Compagnies Skibe i Kiøbenhavn af Strat-David blev hiembragt, hvilken ſidſte ſkal have haft en guul Farve, (hvor om tilforne er melt) veed jeg ikke. Jeg haver vel efter den ringe Erfarenhed jeg i Chymien haver, forſøgt ved Extraction og Præcipitation at bringe noget der af, men har intet fundet. Men anden ſlags Guld eller Sølf holdende Sand er mig i Grønland ikke forekommet. Der findes ellers en ſlags rød Bierge Criſtal, ligeſom der og er hvid Criſtal, i den røde findes nogle Particulæ Solis, hvilke dog ikke uden ved en Spagyriſke Konſt kand til Veye bringes. Af det ſaa kallede Steenflachs eller Asbeſtus findes der heele Bierge. Af udvortes Anſeende er den ikke anderledes end ſom en Steen, men lader ſig klyve og rive ligeſom et ſtøkke Træe, og er indvendig fuld af lange Trefter eller Traaer ligeſom Straae eller Høe, hvilket naar Steen-Gruſſet bliver banket der fra og bort kyllet, lader ſig tvinde ſom en Traad. Samme ſaa lenge det har Fedme ſom Ollie eller Thran hos ſig, da brænder det og bliver dog ikke fortæret og til Aſke. I Circumferentzen af Colonien Got-Haab paa 64. og 65. Gr. findes megen Veik-

Brand-guul og brun-rød Farve er der nok af.

Om den er af det ſlags Sand, ſom fordum ſkal være ført der fra, og holte Sølf og Guld, veed man ikke.

Grønlandſke Criſtal og Rubiner.

Asbeſtus.

Marmor eller Veikſteen

Veiksteen eller uegte Marmor af diverse Couleurer, blaa grønne og røde, item, gandske hvide, og hvide med sorte Spetter udi. Heraf giøre Grønlænderne sig self adskillig slags Kar, saasom Lamper og Kiedler at kaage udi, og taaler den sterkeste Ild, saa at ogsaa Diegler at smelte Metal udi, kand giøres der af. (e) Af denne slags Marmor skal efter Petri Claudi Undalini Beretning udi hans Norges Beskrivelse, fra Grønland væreført over til Thrundhiem Domkirkes Opbyggelse. (f)

Taaler sterkeste Ild.

Af Gevexter i Havet ere foruden adskillige Conchis og Muschlinger, ogsaa Coral-Træer, hvoraf jeg dog ikkun har seet et, og samme af en smuk Gestalt og Skikkelse.

Cap.

(e) De Kedler og Lamper som Grønlænderne under Syd giøre af denne Steen, holdes meget rar og dyre, saa at de som boe under Nord, (hvor slig Steen ikke findes,) maae betale for en liden Keedel 8. a 10. Rins-Dyrs Skind, og for en Lampe 2. 3. a 4. Hvalfisk-Barder, eller ligesaa mange Rin-Skind.

(f) Under Syd imellem 60. og 61. Graad, skal, efter Grønlændernes Beretning, der Senden fra, være et gloende heet Vand, af en Metallisk Art; Saasom Omkring des Bredde ligger noget som er grønt, ligesom Spansk-Grøn. Samme Vand skal og have den forunderlig Kraft og Egenskab, at det kand borttage Skab, naar man toer sig der udi. item: tager Raadenhed og sorte Plettter af gl. Skind, naar de legges der udi, saa de bliver nye igien.

Et Metallisk Vand af en forunderlig Krafft og Egenskab.

Cap. IV.

Om Himmelens og Luftens Constitution og Temperament.

Grønland er et Veir got Land.

Hvdi Grønland falder sielden Regn og stormende Veir, (besynderlig udi Disco-Bugt paa 68. Gr. hvor der den heele Sommer er nesten alle tider got Veir og klar Soelskin) dog er det stormende Veir der falder extraordinaire haardt, fornemmelig af Sønden; thi saa snart Vinden kommer til Syd-Ost, springer den strax om til Sønden, og Sydvest, ofteſt med et forfærdelig og stormende Veir, da den løber gandske om til Vesten og Norden, og stilles af igien med smukt Veir. Var ikke den slemme Taage, hvor af dette Land, besynderlig ved Havsiden, jevnligen er plaget og infestered, heele Sommeren, da var det et Veir got Land.

Søen bliver der ofte af Solens heede coagulerit til Salt.

Naar Luften er klar og ingen Taage er, som skeer naar Vinden er Østerlig, da er der saa varmt som nogen Sted. Saa at endog den salte Søe, som ved høyt Vand er bleven staaende tilbage igien i Bierge-Hullerne, naar Vandet var udfalden, inden Aftenen er bleven coagulerit til deyligt hvidt Salt. Det har engang hendt sig, at der et heelt fierdings Aar, har været saadant deyligte varmt Soelskin hver Dag, og imidlertid ikke falden en Regn-Draabe. Dog er Sommeren ikke ret lang, thi fra ultimo May og til Medium Sept.

Kulden er extraordinarie haard, Norden for 68. Grad.

kand det ikkun regnes for Sommer, det øvrige er altsammen Vinter. Vinteren angaaende, da er den paa den høyde af 64. Gr. maadelig, men Norden fore, fornemmelig paa 68. Gr. og høyere, er Kulden extraordinaire skarp og haardt, saa at endog Fransk Brendeviin i Huus kand bond fryse. Over Mundingen af Morsteenen, hvor Røgen gaar ud, legge

sig

sig Jis, og ofte fryser til. Ultimo Augusti begynder Jisen allerreede at lægge sig, der over Søen, og toer ikke igien forend i April og Majo, ja undertiden ikke forend sidst i Junio. Det er merkeligt, at det er befunden, at der er meget Koldere om Vest end om Øst, skiont Stæderne ligge under en Poli Høyde som for Exempel, i Grønland frem for i Norge. Men endskiønt der i Grønland er meget kaaldere end i Norge, saa falder der dog ikke saa meget Snee, som i Norge, besynderlig indtil Fiordene, hvor neppe nogen steds er at finde at Sneen ligger een halv Alen tyk over Jorden. Ikke dismindre er dog det heele Land op til Fields med Jis overdekket, som aldrig optøer; Saa intet af Landet er bart uden hvad som er beliggende ved Søe-Kanten og inde i Fiordene, hvor fornemmelig er smukt grønt, efterdi Solens Straaler concentrerer sig der udi Dalerne og imellem de høye Klipper og foraarsager en meget sterk Heede om Sommeren, men saa snart Soelen er nedgangen, gior de kaalde Jisfielde strax sin Virkning, saa man vel kand taale Klæderne paa. Foruden den Fæle Jis, hvormed Landet er bedekket op til Fiels, driver der og en forfærdelig hob Jis udi Søen baade flak Jis, eller Bay-Jis, saa velsom ogsaa Jisbierge, som stikker ligesaa dybt, og dybere under Vandet, end som over Vandet. Disse Jisbierge har sin Udspring af Jis-Fieldene til Lands; thi hvor Jis-Fieldet rekker ned til Søen, da brister saadanne store og forfærdelige Stokker der af og driver ud af Fiordene. Man maa forundre sig over de mange slags Forme og Figurer, som saadanne Jisbierge præsentere; thi samme er, at see ligesom store Kirker og Slott med Taarne paa, ander som Skibe, der gaa med deres fulde Seigl; Saa man ofte der med ere blevne fixerede, i det man har taget dem for virkelig Skibe, og giort sig Umage for at komme dem om Borde. Men ikke allene Skabelunen, men endogsaa de mange slags Coleurer, som den haver, er at forundre sig over; Thi somme ere blanke og hvide som den

Er kaalder om Vest end om Øst.

Der falder ikke saa megen Snee, som i Norge

Hvorfra de strekkelige store Jisbierge komme som drive udi Søen

Præsenterer adskillige forunderlige Figurer.

Haver og adskillig slags Couleurer.

deyligste Cristal, andre blaa som Saphirer, andre grønne som Smaragder etc. Aarsagen til saadan diverse Coleur skulde man vel tenke, var noget metallisk eller mineralisk, efter Stedet, hvor den har ligget, eller Vandet, som den er frosset og coaguleret af; men Erfarenhed har givet tilkiende, at den blaa Jis genereres af fersk Vand, og i Begyndelsen vel er hvid, men ved Tidens Lengde indureres og bliver blaa. Den grønne Jis er af Salt Vand. Det er mærkværdig, at dersom man lader den blaa Jis i Varmen optøe og solverer til Vand, og derefter lader samme Vand igien fryse til Jis, da faar man ingen blaa Jis der af, som den var tilforn; men ikkun hviid. Hvoraf sees at det volatiliske Sulphur, som den af Luften har attraheret, igien ved des Resolution til Vand, igien exhalerer og forsvinder.

Blaa Jis naar den solveris til Vand, og igien coaculeret, bliver ikke blaa, men hviid.

Endskiønt der ofte om Sommeren er meget varmt udi Grønland, saa hører man dog sielden at det Tordner, eller seer at det Liuner; hvortil uden Tvil maa være Aarsagen, at Heeden som er om Dagen, bliver igien af Nattens Svalhed tempererad, og de Svovelagtige Dunster, som ellers Solen af Jorden opdrager, formedelst Nattens Kiølighed med den overflødige Dug igien nedfalder. Hvad ellers andre Meteora ere angaaende, saasom Regn-Buen, og det man kalder Dragen, Stierneskud og deslige, da forekomme de udi Grønland ligesaa ofte som i andre Lande. Fornemmelig sees det, saa kallede Nord-Lius, naar nye Maane er, alletider om Natten i klart Veir; og beveger sig hist og her over den heele Himmel med en utrolig Gesvindighed, og lyser saa klart, at man klarligen der ved kand læse udi en Bog.

Det Tordner og Liuner sielden i Grønland.

Nord-liuses hastige og forunderlig Bevegelse.

Der er ikke uangenemt om høyeste Sommer, efterdi der er da ingen Natt; men paa visse Steder skinner Soelen

len den gandske Nat igiennem. Derimod er der om Vinteren dis kortere Dag; Dog er der ikke ret bellende mørk, men saa lyyst at man kand see at reyse hvor man vil, skiønt d.t hverken er Maaneskin eller Stierneklar, hvortil uden Tvil Jisen er Aarsage, hvormed til deels Landet og til deels Vandet er bedekket, som giør en Klarhed i Luften, endskiønt Aarsagen kand og vel være denne, at Horizonten er nærmere æqvator.

Solen gaar ikke under Horizonten høyeste Sommer.

Luftens Temperament er ellers ikke saa usund i dette Land; thi naar jeg undtager Scorbut og Brøst-Svaghed, som er Landets egentlig Svaghed, da veed man ikke af saa mange slags Siugdomme, som man plages med i andre Lande; men denne slags Sygdom foraarsages ikke saa meget af Kuldens Haardhed, som af det usunde taage-fulde Veir, som der jevnligen falder. Men at Grønland frem for andre Lande er saa megen Taage underkast, er uden Tvil den megen Jis, som baade ligger paa Landet og driver i Søen, Aarsage til. Fra April Maanets Begyndelse og indtil Julij Maanets Udgang, grasserer Taagen allermeest, men fra den Tid, tager den jo meere og meere af. Men ligesom man om Sommeren er incommoderet af Taagen, saa er man om Vinteren, naar Kulden er skarpest, af Frost-Røg eller Damp, hvilken der ryger op af Søen som af en Skorsteen, og er saa tyk som den tykkeste Taage, allermest hvor der er en Fiord Aabning. Det er forunderligt, at da der af slig Frost-Røg, staaer saadan brendende Kulde, at den kand svie Huden af Ansigtet, naar man er uden for den, der dog, naar man kommer ind udi Frost-Dampen, bliver ligesom luunt og svier ikke meere i Ansigtet eller paa Hænderne, endskiønt den ligesom Riim legger sig baade paa Haar og Klæder.

Luftens Temperament, er sund i Grønland.

Dog foraarsager Taagen Hoeste og Brøst-svaghed.

Thi Frost, Røg og Damp om Vinteren.

Her falder mig tillige ind at melde om den forunderlig Harmonie og Correspondence der i Grønland er observe-

Forunderlig Harmonie imellem Kilderne paa Landet og den store Søe.

servered at være i Veldekildene paa Landet og den store Søe eller Havet. Nemlig: at udi Springs-tider o: nye og fuld Maane, da Søen er meſt i Bevegelſe og er ſtørſte Ebbe og Floed, da bryder og de dulte og forborgne Kilder paa Lande for en Dag; Saa hvor man aldrig ſkulde tenke var Vand at finde, der ſveller og velder det da ud, allermeſt om Vinteren, da Jorden er ſkiult med Jis og Snee, ſkiønt man paa andre Tider ikke merker det allerringeſte til Vand paa de Steder. Det kommer Phyſicis til at underſøge Aarſagen til ſlig Harmonie, og hvorfor Vellekilderne retter ſig efter Ebbe og Flod, og Ebbe og Floed igien efter Maanen. Men det kand jeg ikke lade være uſagt, at det er falſk ſom nogle foregive, ſc: at i Norge og i Grønland er ingen merkelig Ebbe og Flood at obſervere. vid. Wolfii vernunftige Gedancken von dem Würckungen der Natur pag. 541. Thi der befindes den juſt at være allerſtørſt, ſaa Vandet i nye og fuld Maane, beſynderlig om Vaaren og om Høſten, meere end 3. Favner høyt kand voxe og igien udfalde.

Udi Grønl. er extraordinarie Ebbe og Flood

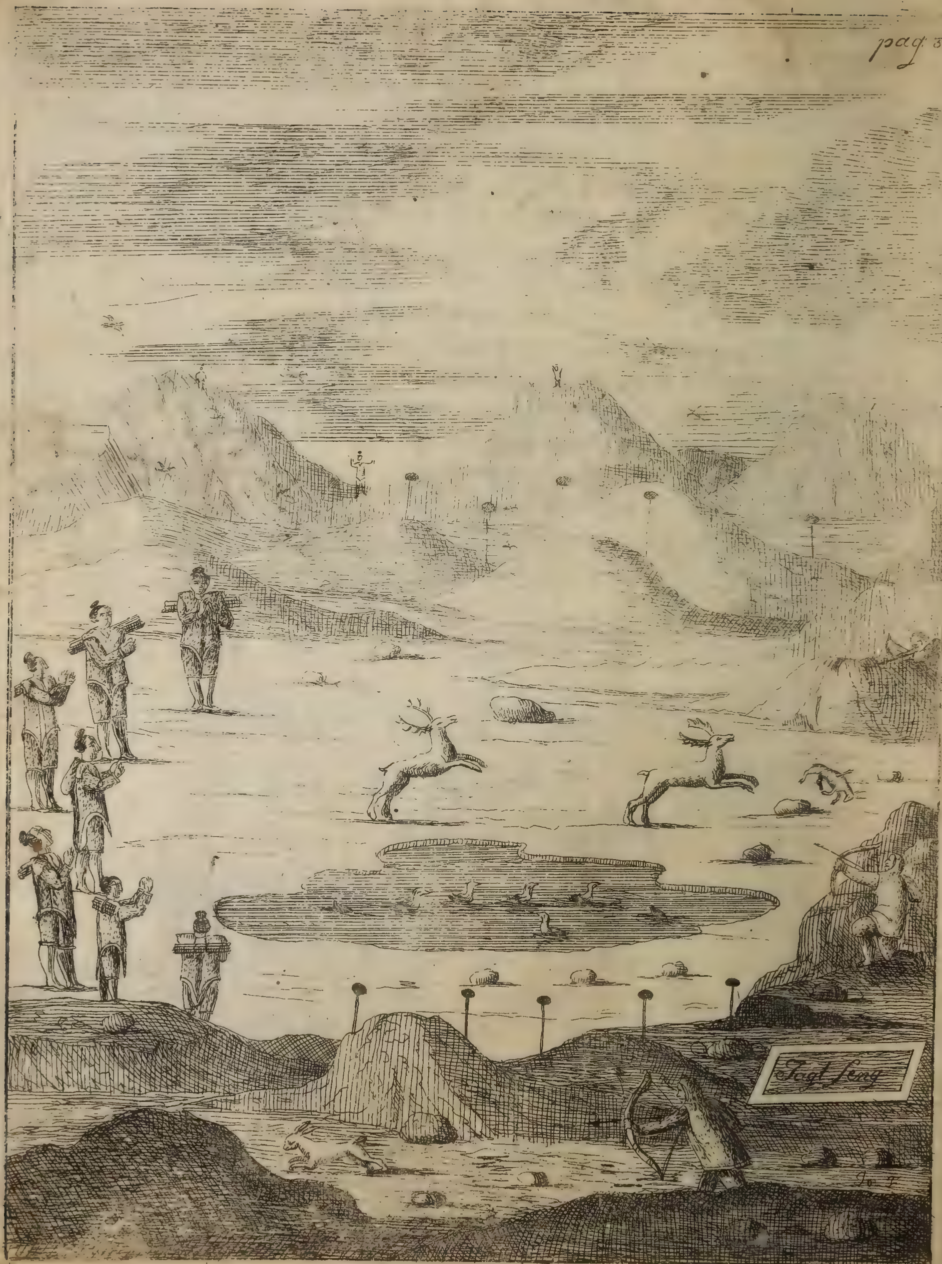
Cap. V.

Hvad ſlags Diur og Fugle der findes paa Landet, og hvorledes Grønlænderne jage og ſkyde dem.

Grønland haver ingen ſkadelige Diur uden hvid Biørne

Grønland haver ingen ſkadelige Diur eller Orme, undtagen Biørnen, endſkiønt de ſamme holde ſig mere paa Vandet end paa Landet, og det under Nord, hvor de meſt iidelig ligge paa Jiſen, og leve af Sælhunde og andre Fiſke. Ved Colonien jeg var, kom de ſielden tilſiune. De ere meget ſtore og heſlige af Geſtalt, har hviide og lange Haar; ere meget begierlige efter

Men-

Jagt Feng
J. F.

Menniskens Blood. (g) Grønlænderne har ellers fortalt os om et andet slags skadelige Diur, som de kalde Amarok, og skal tragte baade efter Mennisker og Diur, men som ingen har selv kundet sige mig at have seet det Diur, men har ikkun Haft det efter andres Beretning, disligiste at fordi vore egne Folk, som vel har gaaet vitt nok omkring i Marken ikke heller har seet sligt et Diur, holder jeg det ikkun for en Fabel. Rins-Dyrene ere paa visse Steder saa mangfoldige at de gaae i Flokke-Tal; (h) dog ere de slemmest at komme i Fær med, naar de gaa saa mange tilsammen. Den gandske Sommer anvende Grønlænderne paa at jage efter Rins-Dyrene hvor da de fleste med Qvinder og Børn, fare længst ind i Fiordene og der forblive intil Høsten. Imidlertid forfølge de, de arme Diur saaledes, saa de paa ingen Sted kand gaa sikre; men hvor Grønlænderne viide at de have deres meste Opphold, der anstille de en Klap-Jagt, og

Grønl. anvende den hele Sommer paa Rins-dyrs Jagt.

E med

(g) Paa 76. Gr. omtrent, skal i Synderlighed være saadan Mængde af Biørne, saa de ofte søge til Folkenes Huuse efter Rov; men da omkringsætte Hundene dem, hvor da de Vilde med deres Lentzer tillige falde an paa dem og dræbe dem. Angaaende Biørnenes Leye om Vinteren, da ligesom de i Norge og andre Steder have Huuler i Jorden, hvori de ligge og forbierge sig, saa have de her udi Sneen. Og ere saadanne, efter Grønlændernes Sigelse, ligesom et Huus med Pillarer inden til. Om Foraaret komme de ud med deres Unger, uformelige og uanseelige, men i det de slikke dem, blive de velskikkede.

Ere slemme oc søge efter Mennisker og Diur.

Har deres Huuler i Sneen om Vinteren.

(h) Jo længere under Nord, jo mindre Rins-Diur gives der, undtagen 3. a 4. Gr. Norden for Disco, hvor der er mangfoldige Rins-Dyr igien, sluttelig, fordi det enten er Land-fast med America, eller at Dyrene ere gangne over Iisen for at søge deres Føde paa Øerne, eftersom det faste Land allermeest ligger overdekket med Iis og Snee. (Hvorfor eftersom paa Disco-Eyland, der ligger paa 69. Gr. er saa stor Mængde af Rins Diur, da indbilde Grønlænderne sig og sige: at en mægtig Grønlænder (eller Torn-

med Qvinder og Børn omkring sette dem og forjage dem hen til trange Stier og Passer, hvor Manfolkene ligge paa Luur og passer dem op. Naar de nu ikke ere saa mange Folk, at de kand indsperre dem, saa betiene de sig af lange hvide Kieppe, med støkker Torv Stungne paa Enden og Spiidsen deraf, og setter dem i Veien for Dyrene at de skal skye derfor og ikke undløbe. Harrer ere der og mangfoldige udi Grønland, og de samme ret skiønne og store. De ere hviide baade Vinter og Sommer. Rævene udi Grønland ere baade hviide og graa og blaaagtige paa Haarene. De ere ikke saa store som de Nordske og Danske Ræve ey heller saa sterke paa Haarene, men dog smuker og fiine ligesom Maare. Grønlænderne fange dem levende udi Steen Fielder, giorte ligesom smaa Huus, hvor maden bliver giort fast ved en stille Pind, hvilken naar Ræven rører ved, da falder Dørren, som er en Storsteen-helle, for ham, saa hand maa blive inde. De øvrige Dyr, som de gl. Historier ellers melder om skulde findis i Grønland, saasom Sabler Maar, Ulfve, Los, Fiel-Fres, Hermelin etc. ere os ikke paa den vester Siide i Grønland forekommen, og er at undre at om de have været i fordum Tider, dog nu ikke findes der. vid. Amgr. Jonæ Gronl. item. Ivari Beri relation apud Undalinum.

der er skiønne Harer.

Desligeste Ræve mangfoldige, som er hvide og graa.

Tamme

Torngarsuk,) som skal være Fader til den forfærdelig og heslig Qvinde, som boer nederst i Jorden og raader for Havets Dyr, (hvor om herefter ydermere) skal med sin Kajat have buxeret den Sønden fra og ført den did. Siden nu at dette Eyland er et høyt og klippigt Land betagt med Jis og Snee, oven paa, ligesom Landet under Syd, disligeste at der voxer den Urt Angelica i Mengde, da der dog paa andre Steder i Bugten voxer ingen, da tviler de ikke paa denne Histories Sandhed. Til dis ydermere Forsikring, sige de, at Hullet, hvor udi hand har giort sit Slæbe-Tou fast, er endnu at see udi Øen.

Grønl. Fabel at Disco Eyland er buxeret Sønden fra.

Tamme Diur ere ingen udi Grønland uden Hunde, hvormed Grønlanderne ere vel forsiunede, og end de samme meget store, meſten hvide paa Haarene, item, hviide og ſorte med ſtaaende Øren. Og ligeſom Grønlænderne ſelf ere et Stupide og kaldſindet Folk, ſaa ere og deres Hunde ligeſaa, ſtumme og giø ikke, men hyle og tude alleniſte. Under Nord bruge de dem i Steden for Heſte at ſlæbe deres Sæl-Hunde hiem over Jiſen. Hvor da 4. à 6. Hunde, ja 8. à 10. Spendes for en Slæde, og kand drage 5. à 6. ſtore Sæl-Hunde, tillige med Grønlænderen ſelf. Med dem kand de kiøre ſaa geſvind ſom ikke vi med vore Heſte; thi de kand kiøre 15. Tydſke Miile en Vinter dag over Jiſen med dem. Endſkiønt Grønlænderne have end ſaa ſtor Nytte af deres Hunde, ſaa holde de dem dog gandſke ſlet; thi de arme bæſter maa ſom andre vilde Diur ſee ſig ſelf om Føden, i det de til Deels opſøge de Been, ſom deres Herrer kaſte ud og have afgnavet, en deel ogſaa æde Muſlinger ved Stranden, ja maa æde Kræke Bær eller Revlinger om Sommeren. Naar de have ſtor Forraad, ſaa giver de dem ſtundom kogt Sælhunde Blod med Tarmer og andet Snauſſerie.

Af tamme Diur er nu ingen i Grønland udë Hunde.

De bruges iſtæden for Heſte.

Maa ſee ſig ſelf om føde

Fugle angaaende, da haver Grønland ingen anden ſlags ædende Fugle end Ryper, af hvilke Slags, fornemmelig indtil Fiordene ere mangfoldige, de ſamme ere hviide om Vinteren og graa om Sommeren; Men Uhr-Høns findes ikke i Grønland. Ravne ere Grønlændernes Huus-Fugle; thi de holde ſig alt ved Grønlændernes Huuſe, for det Aadſel og de døde Sælhunde ſkyld, ſom ligger paa Marken. Krager og Skader gives ingen. Ørne ere nok af og de ſamme ret ſtore, hvis udſtrakte Vinger kand giøre mere end en Favn. Under Nord ſees de dog meget ſielden. Falker ere der, ſaa vel graa ſom Hvidagtige og Spraglede, diſligiſte ſtore Ugler Spraglede ſom Falker. Af ſmaa Spurrer ere der adſkillige, iblant hvilke

Rypper ere nok af i Grønland.

Ørne og Falker.

Sangfugle og ere Irsker, og en anden Sort, og ere større, af anseende ligesom Sne-Fugle, de siunger meget liflig, nesten ligesom Lerker.

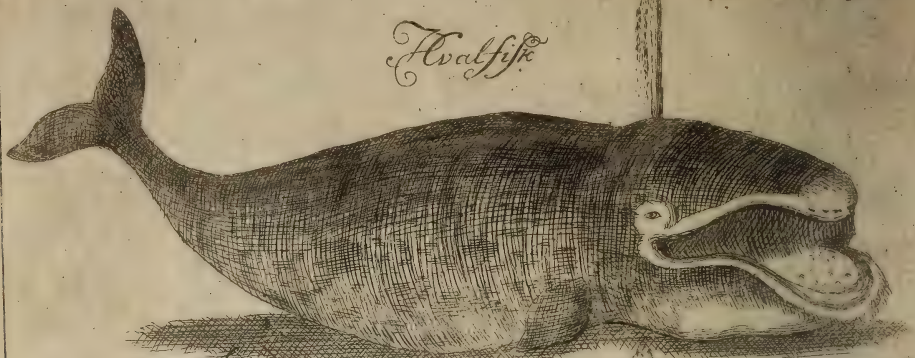
Myggene grasserer slemt i Grønland. Iblant Insecter ere Myg, de fornemste og meste, hvilke udi Iulio og Augusto, da Heeden er sterkist incommoderer Folk paa det slemmiste, besynderlig indtil Fiordene, saa man udi stille Veir ikke kand bierge sig for dem, efterdi de stinge meget slemt, saa det bulner op efter. Disligiste ere der Eeder Koppe, Humler og Fluer. Men af Snoger, Tudser, Frøer, Bremser, Bier, Myrer, gives ingen i Grønland, ikke heller Rotter og Muus og dislige.

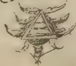
Cap. VI.

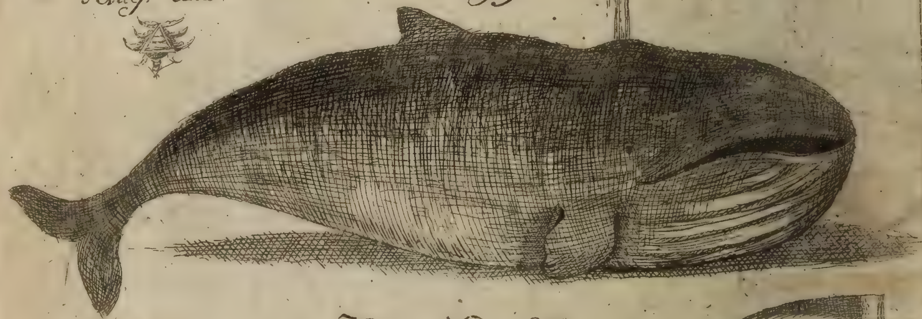
Hvad Slags Diur Fiske og Fugle den Grønlandske, Søe giver af sig etc.

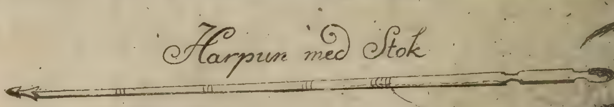
Hvalfiskene ere adskillige sorter saasom Finnefiske. Den Grønlandske Søe giver af sig adskillig slags Dyr Fiske og Fugle. Iblant Søe-Dyrene ere Hvalfiskene de fornemmeste. Samme ere adskillige Sorter. Først ere der nogle som kaldes Finne-Fisker, for den Finne den haver paa Ryggen nest ved Sterten; men den samme haver ringe Spek, og bestaar nesten ikkun af Kiød Seener og Been. Dens Gestalt er lang rund og smal. Disse slags Hvalfiske ere farlige at give sig i Fær med; thi den slaer forfærdelig om sig med Sterten, saa Hvalfangerne ikke tør komme dem nær med Chaluperne; hvorfore de og ikke heller meget agtes eller eftertragtes. Men Grønlænderne legge sig mere efter den for Kiødet skyld, som smager dem vel.

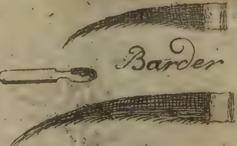
Fiske med Barder. Den anden Sort ere gode Fiske og har skiøn Spek og Barder. De skillis og kiendes fra Finne Fiskene, i det de have ingen Finne paa Ryggen ved Sterten; men 2de Flos-Fiere eller

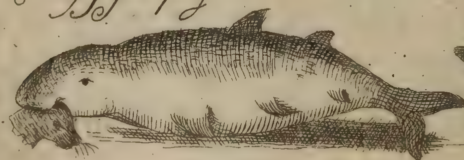

Hvalfisk

pag. 39 t. 14
Hvalf. luus

Finnefisk

Harpun med Stok

Barder

Hajfisk pag. 49

Sverdfisk pag. 40

ler Finner bag ved Øynene, og er overdragen med en tyk sort Hud og ligesom marmorerit med hviide Strege, disligeste ogsaa Sterten. Med disse 2 Flos-Fiere giver hand sig fort i Søen. Sterten er gemeenlig 3. à 4. Favne breed. Hovedet er saa stort, at den gior den 3die Deel paa ham. For an ved Kiæbene oven og unden sidde korte Haar. Øverst i Kiæften paa ham sidde Bardene ↄ: de saa kallede, Fiske-Been, og ere ham i Steden for Tænder, som hand ikke har. De ere brune, sorte, og saa gule med buntede Stræge. Inden udi Munden er Bardene haaricht ligesom Heste-Haar, fornemmelig paa begge Sider af Tungen. Nogle af Bardene ere krumme som en Sabel eller Sverd. De mindste Barder sidde for i Munden og Bagerst ved Struben; men i midden sidde de Brediste og Lengste, og ere undertiden 2 Favner lang, hvoraf nok kand agtes dette Dyrs Storhed. Paa en hver Siide sidder gemeenlig 250. og gior tilsammen 500. St. Disse Barder sidde i en breed Rad, som tynde Skiver tet ved hinanden, inden til noget krumme og ligesom en half Maane formerte. Øverst i Kiæben ved Ganen, hvor Roden er, som de sidde fast udi, (som er en Sej og hviid Materie og Brusk,) der ere de allerbredist, men neden til ere de smale og spidtze, og ogsaa haarikt eller lodne, paa det de ikke skal skade Tungen. Hvalfiskens underste Kindbakke er gemeenlig hviid, og Tungen ligger imellem Bardene, og henger fast ved den underste Kiæbe; Den er meget stor, af en hvidagtig Couleur med sorte Flekker, og bestaar af en blød fed og svampig Materie. Oven paa Hvalfiskens Hoved er en Pukkel, den haver tvende Sprude eller Blæse-Hull, begge mod hinanden, ere krummede ligesom Hullet oven paa en Fiol. Af disse Hull udblæse Fisken sin Aande, tillige med Vand, som han trekker til sig, med en veldig Brusen, som kand høres vitt henne, nesten 1 Miil, naar man for tyk og taaget Lufft ellers ikke kand see Fisken; Men allersterkest blæser hand Vandet ud, naar hand føler sig at være saaret, hvor han da giver saadan Liud fra sig, som Bølgernes

Deñe Fiskes Beskrivelse

Hvorledes Barden sidde i Kiæften paa ham.

Har sine blæse Hul oven paa Hovedet.

nis] Brusen i en svar Storm. Imellem Pukkelen og Flossene har Hvalfisken sine Øyne, som dog ikke ere større end en Oxes Øyne, og med Øyen-Bryner forseet.

Hans Membrum virile, bestaar af en sterk Seene, 7 à 8 ja 14. Fod lang, i Proportion af hans Storlighed. Dette Lem ligger i en Koger indsluttet, ligesom i en Skeede, hvor af mand fast intet seer, uden en gandske liden Del, men membrum muliebre er beskaffen ligesom hos andre Fiirfoddede Diur. Paa begge Sider har hun en Brøst eller Yver med Vorter, ligesom en Koe-Yver. Nogle skal have hviide Brøste, andre med sorte og blaa Flecker udi. Naar de have ingen Unger, da ere Brøsterne smaa paa dem. Naar de blande sig med hin anden, da stikke de Hovedet over Vandet; hvilket kommer vel overeens med deres Natur, eftersom de ikke lenge kand være under Vandet, thi de maa hente Aande, fornemmelig naar de forhidser sig i Beblandelsen. Man holder for, at de ikke føder meere end en eller to Unger af gangen. Hunnen haver vel 2de Vorter, hvor af Ungerne næres og Sue Melk; saa lenge Hvalfiskens Sæd endnu er frisk da er den sei og klebrig, saa man kand treke den i traader ligesom Vox eller Beeg. Deraf parerer ikke det saa kallede Sperma Ceti, thi det fordervøs strax og bliver stinkende, og ikke ved noget Middel kand conserveres.

Membra genitalia.

Føder ikkun en eller to Unger af gangen.

Disse Søe-Diur og Fiske ere af underskeedlig Storlighed, somme til 100. somme til 200. ja 300. Tønder Spek og meere, som kand flenses af den. Og sidder Spekeet imellem Hud og Kiød og er vel 6. ja 8. Tom-tyk, Helst paa Ryggen og under Bugen. De tykeste og sterkeste Seener ere udi Sterten; thi med den maa Hand vende sig, ligesom et Skib vendes og regiæres med Roret. Flossene eller Findene tiene ham i Steden for Aarer, hvormed hand efter Proportion af sin Storlighed, skyder hastig frem i Vandet, og lader

Hvalfiskens Storlighed.

NB. 40. Alen lang.

en

en streg eller Vey efter sig i Søen, ligesom et Skib der Seiger hastig fort.

Saa store disse Søe-Dyr ere, saa frygtsome ere de dog; thi saa snart de høre en Chalupe kommer roendes, og bliver Mennisker var, flye de og skyde under Vandet; men naar de befinde sig at være i nød, da udviiser de deres Overmaade store Styrke; thi de slaaer i støker alt hvad dem forekommer; Saa at om de i det samme treffede en Chalupe, sloeg de den i mange Støker. Efter Hvalfangernes Beretning, løber de fort med en Linie paa nogle hundrede Favne lang, hastigere end et Skib for sin fulde Seigl. Nu skulde mand tenke at saa stor en Krop maa nødvendig behøve mange andre Fiske og Søe-Dyr til sin Føde; men hans spise er intet uden noget som kaldes Hvalfiske Aas, af Skikkelse og Størelse som i Figuren sees, det er brun af Farve haver 2. smaa Flosser hvormed det beveeger sig i Vandet, dog saa langsomt, at man kand øsse dem op af Vandet med Haanden, som med et Øsse-Kar. Dette Slags Aas er veigt, Saa naar man river det imellem Fingrene, er det som Fet eller Thran. Deraf er i Overflødighed alleveigne i den Grønlandske Søe, hvorefter dette slags Hvalfiske søge; thi som den haver gandske trang og snaver Strube, hvis diameter er ikke over 4 tom, og de smaa Barder ved Enden af Tungen, synes at løbe gandske hen ned i Struben paa ham, og han har ikke heller Tænder at knuse med, da kand hand ikke svelge noget stort og hart Livet Aadsel; men til dette er hand vel skikket, og hans Overmaade store Flab kand imodtage og holde en stor Hob, naar han oplader den som en Ruusse, og naar hand igien tillukker den, har Naturen føget Bardene i Kiæfften paa ham, saa digt tilsammen, og Vandet allene kand Strømme ud, som igiennem en Saae, men Aadset maae blive tilbage, saa vi her maa priise Skaberens Forunderlige Viisdom og Forsiun, som har ordeneret saa

Er frygtsom af Natur.

Hvalfiskens Føde.

er noget smaat Aas hvormed Søen allevegne er opfyldt.

saa ringe Ting, til saa stort et Creaturs Føde og Underholdning.

Nord-kapper. Nest disse er et andet slags Hvale, som kaldes Nordkapper, af Stedet, nemlig Nordkappen i Norge, hvor de allermest opholde sig. Ihvor vel de ogsaa findes ved Island, Grønland og andre Steder, saasom de søge alt did, hvor Sild og anden smaa Fisk i Overflødighed findes. Det er befunden at saadan Hvalfisk har haft meere end en Tønde Sild udi sin Mave. Dette slags Fisk kommer overeens med Finne Fisken udi sin Natur og Beskaffenhed; thi som den er en geswind Fisk, søger hand helst den viide Søe, ligesom befrygtendes, at hand maatte blive sine Fiender til Bytte, om hand holt sig nær under Landet. Denne Fisk har et fastere og stivere Spek end den forrige, ikke heller ere dens Barder saa lange og gode, hvorfore den og sielden søges og eftertragtes.

Sverd-Fiske. Den fierde Sort iblant Hvalen er Sverd-Fisken, saa kaldet for det lange og breede Been skyld som er voxet ham ud af Næsen, med Tænder paa begge Sider, og er at ligne som en Sav eller Kam. Paa Ryggen haver den 2. Flosser eller Finner, og under Bugen haver han 4, to paa hver Side, de paa Ryggen ere breedest og lengst, men de under Bugen korteste og smalere, og staae lige under de forriste Finner paa Ryggen. Sterten er unden breed og bag til spids, dog ikke kløvet eller skildt ad. Ved den bagerste Finne paa Ryggen bliver den smalere. Næse-Borrene ere lang-agtige. Øynene staae ham høyt i Hovedet, lige over Munden. Denne Fisk er af ulige Storlighed; thi man finder nogle paa 20 Food lang, mere og mindre. Den er de rette Hval-Fiskes største Fiende, og holder med dem en heftig Kamp. Og naar den haver overvundet og dræbt en, saa æder hand intet af dens Aadsel uden allene Tungen; Det øvrige bliver Hayen Walrossene og Rov-Fuglene til Deel.

Er de andre Hvalfiskes Fiende.

Cache-

Cacheloter eller Pot-Fiske ere og et slags Hvale, dens Gestalt er saaledes: Overdeelen af Hovedet er langt tykkere og større end Hovedet paa en anden Hvalfisk. Har sine Blæse-Hull for i Hovedet, da der imod Hvalfiskene har dem bag i Hovedet. I den underste Kiæbe sidde Tænderne, som ere korte og stumpede. Tungen er spidsig og tynd, guulagtig af Farve. Den har ikkun et Øye og sidder paa den ene Side, hvorfore og Grønlænderne kand magelig komme i Fær med ham, i det de søger ham paa den Side, hvor hand har intet Øye. Af dens Cranio bekommes det, saaledes af Vildfarelse kaldet, Sperma Ceti, og det mange Tønder fulde, sc: 20 à 24. Tønder. Kroppen ligner mere en Hvalfisk end som Hovedet, disligeste Sterten. Paa Ryggen er hand brun af Farve, men under Bugen hviid. Den er af underskeedlig Storlighed fra 50. til 70. Food lang.

Cacheloter.

Af denne Fiskes Cranio beredes det saa kaldede Sperma Ceti.

Nest disse have vi hviid-Fiske. De ere af Skikkelse nesten Hvalfisken liig, den har ingen Finne paa Ryggen, men under har den 2. store Finner. Sterten er ligesom Hvalfiskens, den har og et Blæse-Hul, hvor igiennem den drager Aanden og blæser Vandet fra sig, desligeste ogsaa en Pukkel ligesom Hvalfisken. Af Farve er den hvid-guul, den er gemeenlig 12. à 16. Food lang, og er meget feed. Har Spek, hvis Thran er som den klariste Ollie. Dens Kiød smager ikke ilde, som ogsaa Spekket, naar det er syltet med Ædike og Salt, er saa got smagendes som Sviineflesk. Finnerne og Sterterne i ligemaade smager ikke heller ilde, naar de blive syltede. Disse Fiske ere ikke skye; thi de løbe ofte i Flokke-Tal liige under Fartøyerne naar man farer paa Søen. Grønlænderne skyde mange af dem, og anvende dem til deres Nytte.

Hvid-Fiske.

Har velsmagende Kiød og Spek.

Buts Kopper er et slags smaa Hvale, saa kaldet, fordi Hovedet paa den gaar stumpf ned for an, og er liige tyk bag til. Har en Finne paa Ryggen nest ved Sterten; fremmerst

Butskopper.

ved Bugen har den 2. Finner. Sterten er ligesom en Hvalfiske Stert. Den har en Blæse-Hull øverst i Nakken, hvor igiennem den drager Aande og blæser Vandet ud; men den blæser ikke med saadan Krafft ey heller saa høyt i Veiret som en Hvalfisk. Denne Fiskes Storlighed er fra 14. à 20. Food.

De løbe i Kap med Skibene naar de seigle.

De løbe gierne omkring ved Skibene naar de seigle og har god Vind, ret ligesom de Vilde løbe i Kap med dem, da derimod de andre Hvale skye for Skibene. Gemeenlig springe de allermeest imod stormende Veir, som og alle Søe-Dyr da helst lader sig see og extraordinaire bevege.

Enhiørning

Til Hvalfiskene kand og regnes den saa kallede Enhiørning; thi den har et langt smalt Horn for i Snuden, dens rette Navn er Narhval, den er og en temmelig stor Fisk 18 à 20. Food lang, og har got Spek. Huden paa den er glat og sort uden Haar. Den har en Finne paa hver Side, fremmest under Bugen. Dens Hovet er spidtz, og for i Snuden ved den øverste Kiæbe paa den Venstre Siide, staar Hornet, som er rundt og dreyet og spitz foran, det største

Dens Horn

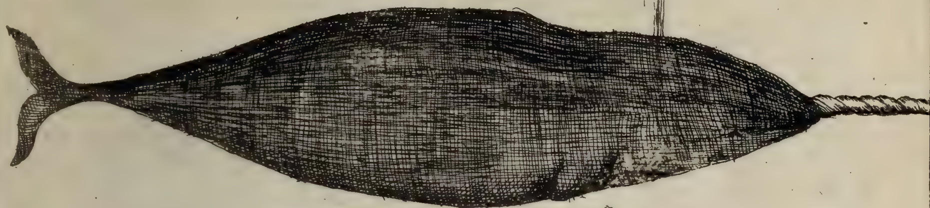
og længste er 14 à 15 Food lang, og tyk som en Arm. Roeden deraf staar langt ind i Hovedet paa ham, uden tvivl til styrke for Hovedet, at bære det svare Horn. Det er af en skiøn hviid og compact Materie og derfore meget tungt af Vext. Indentil er det gemeenligen 3die Deel huult fra Roeden af, men eendeel ere compact ved Roeden og

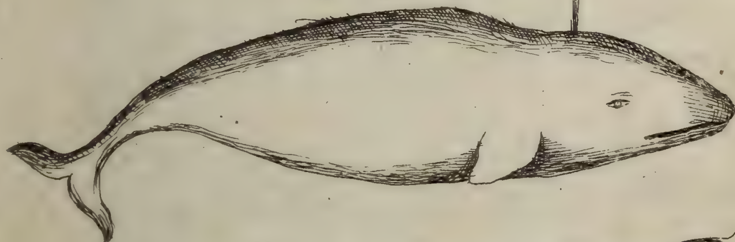
Har inde i Skolten et andet lidet Horn.

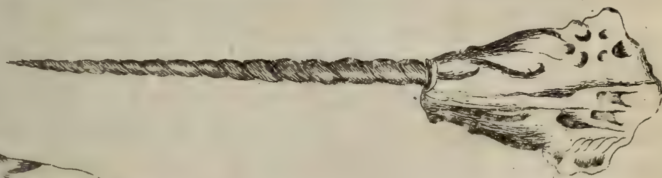
Enden, men siden bliver det meere og meere huult. Paa den høyre Siide i Skolten eller Hovedet, ligger endnu et andet lidet Horn, ligesom ogsaa med Roed paa enden; men det voxer ikke ud igiennem Huden, som er at undre over og ikke kand begribes hvorfor Skaberen har saa ordineret det. Ovenpaa Hovedet haver den ligesom andre Hvalfiske 2de Næse-Hull, eller Blæse-Hull; men i det yderste bliver de til et Hul, der igiennem aander eller puster hand, det første hand kommer op af Vandet (ɔ: det er ikke Vand, som ellers

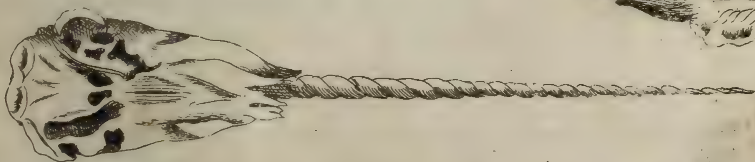
meenes

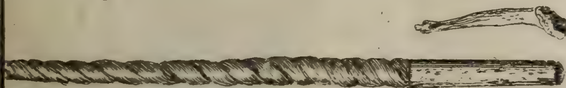
pag. 42

J. F.

meenes at Hvalfisken spruder fra sig naar den kommer op af Søen, men det er ikkun dens Aande, og er at see ligesom mand spruder Vand af en stor Sprude.) I det øvrige ligner dens bagerste Deel, Hvalfiskens.

Hvad dette Diurs eller Fiskes Horn, (hvor om der tvistes saa meget, hvad enten det skal være en Tand eller Horn,) i Særdeleshed er anlangende, da maae jeg her viise de Autorers Vildfarelse, som holder for og vil beviise at det ikke er et Horn men en Tand, efterdi det staar for i Siiden paa ham og ikke i Panden, som andre Diur have deres Horn, vid. Musæum, Wormianum Lib. 3. Cap. 14. Men det er Øyensynligt, at det hverken haver en Tands Skikkelse, ey heller er af den Art og Beskaffenhed, som andre Søe-Dyrs Tænder. Her foruden saa har det sin Roed ikke i Tandgiæren, hvor i de andre Tænder staar, men gaar ham langt ind i Hovedet, som af hosføyede Figur kand sees. I det øvrige, er det jo ligesaa uriimeligt at sige og meene, at Dyrene har Tænder paa Næsen som Horn. Mon nogen kand negte at Pust-Hullene paa Hvalen ikke er Næse-Borrene, fordi de staae oven paa Hovedet? eller at Klap-Myssens (ɔ: et slags store Sælhunde) Øyne, ikke ere Øyne, fordi de staa næsten Bag i Naken? Eller monne den viise Gud og skabere ikke lige derfore have forordnet ham Hornet at staa lige for ud, at det ikke skulde være ham til hinder udi hans Løb og fart i Søen, som det ellers vilde skee, om det stoed lige opragt? Her foruden saa tiener Hornet hannem, ikke allene til at støde sin Føde op af Grunden med, saasom hans Spiise skal være smaat Tang og dislige, men end ogsaa at støde Hul paa Iisen og holde den aaben, for at komme op og hente sin aande. Den Instantz og Slutning, at fordi Fiskene og Dyrene i Søen, have hverken, Fødder eller Klauer, som Dyrene paa Landet, saa kand de ikke heller have Horn, er ikke heller af betydende; thi det er ikke meere urimeligt, at de kand have noget Tilfelles

Autorers Vildfarelse som vil have det til en Tand, viises

Staa ikke fast i Tandgiæren, men gaar langt ind i Hovedet.

Med sit Horn støder Hul paa Iisen og holder den aaben.

Der ere mange Diur i Søen, som ligner Dyrene og Creaturene paa Landet.

med Dyrene paa Landet i denne Punct, saasom at ellers man- ge til Deels have Felleshed med dem i Skabning og Skikkelse; Saasom der ikke allene gives Søe-Kalve, Søe-Hunde og Søe-Ulve, men end og Søe-Mennisker o: Hav-Mænd. Der gives jo Fiske med Vinger, Fiske med lange Nebbe som Fugle, og Fugle med fire Been, som Dyrene? Hvorfor ogsaa ikke da, Søe-Enhiørninger ligesaa vel som Land Enhiørninger, om de ellers ere in rerum natura; thi det er vanskeligt at determinere, og sige, naar der tales i Skriften om Enhiør- ninger, som i Psal. 29. v.6. og flere Steder, hvilken og hvordan et Diur der ved forstaaes; Om det er saadanne, som Plinius og endeel andre beskriver at have en Hestes Gestalt med et Hiorte Hovet og et Horn for i Panden, eller om det ikke snarere kand hentydes til de Diur, som kaldes Rhinoceros og have et Horn paa Næsen og findes i Africa. Naar man vil eftertenke, hvor aldeles uovereenstemmende de ere, som skrive derom, saa har man Aarsag at twile om saadan et Diur er nogen steds at finde og treffe, ligesaa lidet som den Fugl Phænix; thi somme beskrive den som et Amphibion, der le- ver baade paa Landet og i Vandet, andre som en Oxe og at have hviide Flekke paa Huden og Foderne som Heste-Fødder. Andre som et 3 Aars gl. Fol med et Hiorte Hovet, og et Horn for i Panden 3. Alen lang. Andre som en Elephant med Sviine-Hovet. Andre skrive at den er liig en Søe-Hest, men haver adskilte Klauer og et Horn for i Panden. Nogle tillegge den et spidtz langt Horn 10. Foed lang, andre 6. an- dre ikkun 3. Finger lang. Nogle sige, det er sort, andre at det er hvidt, og saa fremdeles. vid. Plinium, Munster: Marc. Paulum Philostratum, Hesiodorum, og flere andre. Hvis Beretninger kommer mig fo- re, ligesom hvad Grønlænderne fortælle om et skrekkeligt riven- de Diur som de kalde Amarok, om hvilket alle veed at tale, men der er ingen som kand sige, self at have seet det.

Det er at twile paa, at der findes Enhiørnin- ger paa Lan- det, efterdi Autores ere saa uover- enstemmen- de i dens Beskrivelse.

Niser

Niser eller Marsviin er og et Slag af smaa Hvalfiske, som over alt lader sig see udi Søen. Paa Hovedet er den meest liig Buts-Koppen. Munden er fuld af skarpe Tænder. Har Puster-Hul ligesom Hvalfisken. Den haver en Finne mit paa Ryggen, hvilken nær ved Svantzen er udhulet som en half Maane. Under Bugen sidder 2. Finner med Kiød bevoxen og med en sort Hud beklædt. Sterten er breed, og af Skikkelse ligesom Hvalfiskens. Den har gandske smaa runde Øyne, paa Skindet eller Huden er den glantzende sort, men Bugen er hviid, den er 5 à 8. Foed lang i det Høyeste. Den haver et skiønt Speck og Kiødet er og en lekker Bidsken for Grønlænderne. Niser eller Marsviin.

Andre Søe-Diur.

Walrosser er et slags Søe-Dyr, af Gestalt nesten ligesom Sælhundene; dog alligevel langt større og sterkere. Dens Laller ere forsiunede med 5. Kloer ligesom Sælhundene. Hovedet er og rundere og meget tykkere. Huden paa dette Diur, besynderlig Halsen, er en Tome tyk og overalt skrumpen og runket. Har tykke Haar og er brun af Farve. I den överste Kindbakke sidde tvende krumme Tænder, som henger ham udaf Munden ned over den underste Kiæbe, er en half og vel en heel Alen lang og mere. Walros Tænder ere af lige stor Værdi som Elephants Tænder, er inden til Compact og fast, men ved Roeden Huul. Dens Mund er som en Oxe Mund, oven og unden besat med stive Børster, Halmstraae tykke, som er ham i steden for Skiæg. Over Munden haver hand tvende Næse-Hull ligesom Sælhunden. Hans Øyne ere gandske gloende røde. Og som Halsen paa ham er meget tyk da kand hand ikke vel see sig om; Hvorfore hand og forkehrer Øynene i Hovedet, naar hand seer efter noget. Sterten eller Svantzen er kort ligesom paa Sælhunden. Walrosser. Har 2de store krumme Tænder.

holde sig Baade paa Landet og i Vandet.

Spekket paa ham er ligesom Svine-Flesk. Disse Diur ligge gemeenligst paa Jisen, kand og opholde sig lenge paa Landet, indtil Hungeren driver dem til igien at begive sig til Soes; saasom deres Føde ere Fiske og andet smaat Aas. Naar hand sover da snorker hand høyt. Naar hand er vreed brøler hand som en Oxe. De ere behiertede Dyr og staae hinanden bie indtil Døden. De ligge altid til Felts med hvide Biørnen, og med sine store og sterke Tænder giør ham det suurt nok, ja ofte overvinder ham, i ringeste holde de ud med ham indtil de ligge begge paa stedet.

Ligger til Felts med Biørnen.

Sælhunde ere adskillige Sorter.

Af Sælhunde ere der adskillige Sorter, store og smaae endskiønt hvad Skabningen er angaaende ere næsten alle liige (foruden Klap-Myssen, saa kaldet, fordi hand har ligesom en Hette paa, hvilken hand kand skyde over Øynene, naar man vil slaae ham paa Hovedet,) Sæl-hundens Kaller ere ligesom Gaase-Fødder, har paa hver 5. Kløer, som alle henger sammen med en sort Hud overtrekket. Paa Hovedet ligner hand en Kat eller en Hund med afskaarne Ørne. Dog har en et tykkere Hovet end en anden. Ved Snuden haver hand Skiæg, disligeste nogle Haar ved Næsen og over Øynene, haver store og klare Øyne. Paa Huden haver han korte Haar af adskillig Farve og flekket. Nogle ere sorte og hvide, andre guulagtige, nogle graa ja rødagtige. Hand haver skarpe Tænder. Endskiønt hand bag til Synes at være lam, saa kand hand dog springe og klettre omkring paa Jis-Klotzene, paa hvilke han gierne ligge og varme sig i Soelen, ja undertiden ligge og sove. De Største ere fra 5. à 8. Food lang. Haver skiønt Spek, som giver den beste Thran. Sælhundene ere de meste og almindeligste Søe-Dyr i den Grønlandske Søe, og af dem have Grønlænderne deres meste Underholding; thi Kiødet anvende de til Spise og Skindene til Klæder, og at overtrekke deres Baader og Telter med. Og

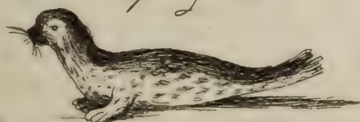
Ey paa Huden diverse coleuret.

contribuere mest til Grønlændernes Underholdning.

Spekket

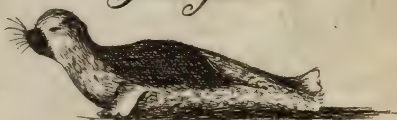
pag 46

Jo. F.

Spekket til at brende i deres Lamper og at kaage deres Mad med, i steden for andet Brende.

Hvad andre Søe-Vunder og Monstra er angaaende, da melder vel Tormoder udi hans Historia Grönlandica ex Speculo Regali Islandico, om trende Slags, som skal være seet i den Grønlandske og Islandske Søe. (i) Men ingen

Hav-Monstra, i den Grønl. Søe

(i) Det første Monstrum kalder citatus Autor, en Havstramb, og beskriver den at have været et Menniske liigt paa Hoved Ansigt, Næse og Mund, uden allene at Hovedet var meget høyt og spidtz. Havde breede skuldre, og ved dem ligesom 2de Arme, dog Stump og uden Hænder. Neden fore var Legemet smalt og tyndt. Men hvorledes det var gestaltet fra midden af, og der neden fore, havde man ikke kundet observere. Det 2det Monstrum kalder hand Margya. Var fra det Øverste til Middien ligesom en Qvindes Person skikket. Havde et stort og forfærdeligt Ansigt, en spidtz Pande, Runken-Kinder en stor Mund, breede Øyne, et sort udrusket Haar, 2de store Brøste, hvilket gav tilkiende at det var en Hun. Det havde lange Arme med Fingre tilsammen vorne ligesom Gaase Fødder. Neden for Middien var det ligesom en Fisk med Stert og Finner. Disse Monstra skal offtist have ladet sig tilsiune for Fiskerne imod stormende Veir. Det 3die Monstrum, kaldet Havgufa som det allerforunderligste, veed Autor ikke ret at beskrive; Thi dens Gestalt Lengde og Storlighed synes at overgaa Maal og Maade; eftersom de som have seet det, de havde syntes at det var ligere et Land end en Fisk eller Søe Diur. Og som et eller to er ikkun bleven seet i den store viide Søe, sluttedes, at det ikke ved Beblandelse propageres, thi om det multiplicerede sig, da kunde andre Diur og Fiske i Havet ikke bestaa, for deres Overmaade store corpora skyld, og føde, som de behøvede. Naar det hungrer, skal det ved et fra sig udkastet Spye, give en meget liflig Lukt fra sig, som opfylder den gandske Søe, hvorefter Hvalfiske og andre Søe Dyr og Fiske i Hobetal søge, og løbe lige ind i det grumme og forfærdelig Bæstes strube, ligesom udi en stor Hav-Svelg eller Søe, indtil saa lenge det havde fyldt sin Bug og var bleven met, hvor den da lukker sin Strube til, og forvarer denne umaadelige Dynge af Diur og

Hav-Mand

Hav-Qvinde.

En Fabel Havgufa, et forfærdeligt Søe Monstrum,

skal lokke alle Diur og Fiske i Havet til sig ved sit Spye

ingen af dem ere i vore Tider kommen os til Siune, uden allene et forfærdeligt stort Hav-Dyr, som 1734. blev seet i Søen uden for Colonien paa 64. Gr. og var af denne Gestalt og Skikkelse. Det var et saa overmaade stort Bæst, saa dets Hovet ragte sig lige jevnt ved Skibets Mers, der det kom op af Vandet, og Kroppen var nok saa tyk omkring som Skibet, og vel 3. à 4. gange saa lang. Det havde en lang spidtz

Et forfærdeligt Hav-Dyr seet paa 64. Gr.

---

og Fiske i sig, og udi et heelt Aar har at Fordøye og Tære paa; thi oftere end en gang, sigis der, at den ikke spiser. Dette, endskiønt det er en Fabel og urimelig Historie, saa kommer det dog over et med en ligesaa uriimelig relatiou, som fortelles af Fiskerne udi mit Fødeland, sc. Nordlandene, om et stort og forfærdeligt Søe-Monstrum. Som der i Søen skal findes og undertiden lader sig see, og af dennem kaldes Kraken, og er uden Tvil den self samme, som Islænderne kalde Havgufa, de beskriver dens Storlighed at befatte nogle Miile udi sig, og Helst lader sig see i stille Veir, hvor den da kommer op over den heele Søe, ligesom med mange Hoveder og Kløer, og alt hvad den da finder for sig, saasom Fisker baader, Diur og Fisker, over det slaaer det sine grumme og lange Kløer tilsammen og trekker det med sig til Bunden. De fortelle og, at Fiskene i Hovetal samle sig over dette Bæst ligesom over en anden Fiske-Grund, og staa der paa, saa at nogle hundrede Fisker Baader kand sidde derover og fiske, en formoedendes, at saadant et Monstrum er i Grunden, hvilket de først bliver vaer, naar de med deres Fiske Snører og Kroge kand komme fast i den; Hvor den da sagtelig letter sig op af Søen, og, som meldt, tage dem alle med sig til Grunden, hvis de i tide ikke bliver det vaer og forekommer deres Undergang, hvilket skeer, naar de nævner det ved Navn; thi da skal det strax sagtelig senke sig ned igien i Havet. De fortælle endnu om et andet Søe-Trold og Spøgelse, som de kalde Drauen, samme skal ingen viis Gestalt eller Skribelse have; men lader sig see nu i en nu i en anden Positur. Naar nogen Ulykke eller Skade til Søes forestaar, da hører man det ofte Fælt og grefselig at Tude, ja undertiden formerer en Menniskelig Stemme. Det huserer gemeenligst i Fiskernes Baader om Natten, naar de sove, og vender alting forkeert Baade Aarer og andet, efterladendes en meget

Fabel om Kraken i Nordlandene.

Fiskene i Havet staa over paa den.

Søe Drauen.

Dens Abespil i Fiskernes Baade.

spidtz Snude, og blæste som en Hvalfisk, havde breede store Laller, og Kroppen syntes at være begroet med Skiæl, og var meget runken og ujevn paa Huden. Den var ellers skabt neden til som en Orm, og der det gik under Vandet, kastet det sig bag over, og rejste saa Stierten op af Vandet, en heel Skibs lengde fra Kroppen.

Andre Fiske.

Hvad ellers de Fiske ere angaaende, som i Særdeleshed bliver nævnt, med det Navn Fiske, og findes i den Grønlandske Søe, da haver vi først Hayen, hvis Kiød ligner Helle-Flyndrenes, hvorfor den og bliver skaaren i lange Strimler, og henges op og tørres i Soelen og Vinden, og spises i Nordlandene, men Grønlænderne skiøtte ikke meget om den; thi den falder meget grov i Kiødet frem for Helle-Flynderne. Denne Fisk har 2. Finner paa Ryggen. Under haver den 6, hvor af de 2. fremeste, ere de Lengste, og er skikket som en Tunge. De 2. Middelste ere noget bredere, end de Hayen.

---

meget slem Stank, til Fiskerne kommer igien om Morgenen og vil fare ud paa Søen. Dette vil Fiskerne absolut ikke have holdet for nogen Fabel, men at det forholder sig saa i Sandhed. Men de Supperstitieuse iblant dem, vi endnu binde os noget meere paa Ærmene, nemlig: at et vist Spøgelse, af Skikkelse som et svøbt Barn, kaldet marmelen skal undertiden være opdragen af Havet ved deres Krøge, naar de Fiske, hvilket skal have en Menniskelig Stemme. Samme fører de hiem, og om Natten setter ham i en Stoel i deres Nøst ɔ: Huus som de optrekker deres Baade udi; hvor de da om Morgenen, naar de farer ud paa Seen igien, tager Spøgelset med sig, og forend de sætter ham i Søen igien, tilsperge ham om alt hvad de forlanger at viide, hvilket alt, naar hand har givet dem Besteed paa, slipper de ham og lader hannem fare igien. Fabel om Marmelen et Spøgelse i Søen.

de som staae hen imod Sterten. De 2. sidste, under ved Sterten, ere for og bag liige breede, og noget kortere end de Middelste. Sterten er ligesom Sterten paa een Sverdfisk. Den gandske Fisk er lang, rund og smal, og ved Hovedet er den allertykkest. Den haver ingen Been udi sig, men Brusket alleene. Næsen er lang paa den, og Munden sidder under ligesom paa Sverdfiskene. Den er fuld af skarpe Tænder, nemlig 3 Rad under og 3 Rad oven, lige ved hinanden. Dens Huud er haard og skarp at føle paa, og er graa af Farve. Den voxer fra 2 à 3 Favne lang. Den haver een stor Lever hvoraf man smelter Thran, af de allerstørste som

Leveren af de store Hayen ud giøre 2. a 3. Læster.

kaldes Brugden kand Læveren giøre 2 à 3 Læster. Den er een graadsig Fisk, og bider store stykker af Hvalfisken, er og begierlig efter Menniskens Kiød. For deres hvasse og skarpe Tænder skyld, kand den ikke fanges og trækkes med Hampe-Snorer; thi den bider hun af, men med Jern-lenker. Men de allerstørste maa man skyde med Harpuner ligesom Hvalfisken.

De øvrige Fiske i den Grønlandske Søe.

De øvrige Fiske, som den Grønlandske Søe giver af sig, ere, Helle-Flynder, Torsk, Rødfiske, smaa Lax eller Strand Ørter af adskillige Sorter. (den rette slags store Lax faaes ikkun paa faae Steder i Grønland) og ere meget skiønne og feede. Disse faaes i en hver Bugt eller Viig, hvor nogen Elv rinder. Ulker ere Grønlændernes daglig Kost, saa at naar alting slaaer feil, maa den holde her, og er, og nok at faae af samme, baade Vinter og Sommer. Om Foraaret i April Maaned, faaes et slags Fisk som kaldes Rogn-Kaller eller Steenbider; disligiste i Majo en anden slags smaa Fisk, som kaldes Lodde, ɔ: Stint. Af begge disse Sorter er om Foraaret alle Bugter og Viiger fuld af. Hysse eller Hvidlinger gives der og nok af; Men af Sej og Sild faaes der intet; dog har jeg seet nogle Faae-Stoker af det Slag. Endnu gives der et slags Fisk, meest under Syd, som hver-

hverken jeg eller nogen af mine Folk nogen Steds tilforn haver seet. Samme Fisk er liig en Brasme, men med hvasse Pike og takker over alt paa Huden, med en smal Hale eller Rumpe, af samme ere baade store og smaa. Grønlænderne sige at de smage vel.

En egen Sort af Fisk i Grønl. som anden Steds ikke er seet.

Af Skiel-Fisk ere Muslinger de fornemste, hvoraf ere nok allevegne og end brav store og ere gode at æde. Udi endeel Fiske-Vande har jeg og fundet store Muslinger, nemlig, saadanne, som man udi Norge finder Perler udi. Disse haver og vel Perler, men gandske smaa og ikke større end Knappe-Naals Hoveder. Andre Søe Insecter, saasom Ræger, Krabber etc. vil jeg i Særdeleshed ikke melde om, endskiønt der og findes nok af det slag; Dog hverken Hummer eller Krebs, ey heller Østers. Efter Grønlændernes Beretning og Beskrivelse skal der under Syd være Skildpadder; Thi de fortæller, at de ere bedeket med en tyk Skalle og haver Kløer. og en smal Rumpe; Disligiste og haver Eg udi sig ligesom Fuglene. De blive undertiden opdragne af Søen med deres Fiske Snorer.

Skiel-Fiske.

Skildpadd.

Adskillig slags Søe Fugler.

Nest Fiskene kommer jeg at melde om hvad slags Fugle udi den Grønlandske Søe svemme og opholde sig; Da er Eder-Fugle og Ænder de meste og fornemste. Af det første slag ere saa mangfoldige, at de paa visse Tider bedekke den heele See hvor man skal frem, og naar de flyve op, kand man ikke see nogen Ende paa dem, besynderlig om Vinteren, da de i mange Tusinde tal flyve Colonien forbie hver Aften og Morgen, nemlig om Aftenen ind i Fiorden og om Morgenen ud til Søes igien. De flyve saa nær Landet, saa man af Landet kand skyde saa mange man vil. Om Foraaret

Adskillig slags Søe-Fugle.

Ender Fugle mangfoldige i Grønland.

begive de sig ud til Havsiden, for paa Ud-øerne at legge deres Æg og udklekke deres Unger, som skeer i Junio og Julio.

Samme Tiid passe Grønlænderne nøye paa, og berøve de arme Fugle deres Æg og Unger fra, saa mange som de kand finde. Dunen skiøtte de ikke meget om, men lader den ligge igien i Reeden.

Af Æder er 3. slags.

Af Æder ere der 3 slags, først ere der et Slags med breede Nebbe, vore tamme Ænder gandske liige, med smukke buntede Fiere. De samme legge deres Unger paa Øerne, ligesom Edderfuglene. Det andet slags ere mindre, og har lange og spidse Nebbe, de samme opholde sig meest inde i Fiordene udi færske Vande, hvor de blant Sivet udlegge deres Æg og Unger. Det 3die Slags kaldes Stok-Æder, ere de første slags Ænder meget liige, dog noget større. Er sortagtig paa Brøstet, i det øvrige askegraa. Disse genereris ikke ved parren imellem han og hun, som andre Fugle; men som er forunderligt, af en slimagtig materie udi Haved, som præcipiterer sig ved hine gamle stokker Træer, der længe driver udi Søen, hvoraf først genereres et slags Musler eller Skiel, og atter udi disse Skiel en liden Orm elle Madike, som med Tiiden faaer een Fugels gestalt og kryber ud af Skallen, ligesom andre Fugle-unger af Æggens (k) Neſt

Stok-Æder genererer ikke som andre Fugle af udklekkede Æg, men af Muslinger.

(k) Dette hvad mange troværdige Skribentere fortæller og for Sandhed bekræfter om Stock-Ænderne, har dog eendeel fornufftige Folk holdet for en Digt og Fabel, af aarsag slig generation synes at gaae uden for Naturens orden. Andre som i Respect af saa mange troeværdige Scribentere, der til deels selv bevidner Øyensynlig og at have seet og betragtet denne underlige slags generation, har giort sig stor Møye Physice og Philosophice at viise aarsagen her til; blant hvilke er den meget skarpsindige Philosophus, Fater KIRKERUS, som udi sin Mundo Subterraneo her om handler og siiger: at

Fater Kirkeri Meening derom.

Næst fornævnte er der eet Slags Fugle som i Norge kaldes Alker, hvoraf Grønlænderne om Vinteren og have deres meeste Underholdning. Somme Vintere ere de i saadan Mangfoldighed, saa Grønlænderne i flokke-tall kand jage dem til Landet og tage dem med Hænderne. Disse Fugle ere næsten saa store som Ænder, men ikke saa gode at spiise; thi de smage meere Thranede end de andre. Een anden mindre sort, som kaldes smaa Alker ere der nok af, og ere bedre end de forrige. Der er endnu een liden Alker store og smaa.

at Sæden til slig extraordinarie Geburth, kand hverken være i de gamle Stokker, som i Søen driver, ey heller i Muselen, eller Skiellen; thi Træer kand ingenlunde bringe af sig et fuldkommen Dyr for Dagen; Efterdi sligt er over dets naturlig Kraft, langt mindre slim og skum af Havet, skiønt det setter sig paa de forraadnede Træer og bliver til Skiel eller Muschler. Derfore er Spørsmaalet; Hvad det da mon være for en Sæd, som kand bringe saadan underlig Frugt sc. en Fugel for Dagen? Formeener derfore, at saasom hand af Hollandske Reyse Beskrivelser, angaaende deres Skibsfart under Norden, har fornummet at disse slags Fugle underholde sig allermeest under Norden og legge deres Æg paa Jisen, og naar Jisen af Soelens Hede optøer og brydes i Stokker, da bliver og denne grusamme mængde Æg og Sønderknusede, og af bølgerne hist og her omdrevne, hvorsom helst da Sæden udi Æggene antreffer et Subjectum som loco matricis, formedelst Lufftens og Jordens disponering, eller Havets Egenskab er beqvem indvortes og udvortes at fomentere den, da bliver af denne Sæd med Tiden en fuldkommen Fugel. Dette er den gode og skarpsindige Paters Kirkeri Meening om disse Fuglers generation og Udspring. Men vil vj nøye examinere denne hans Slutning, da befindes den ikke allene falsk, men end og uriimelig; thi først er det gandske falskt, at Fuglene legge deres Æg paa den bare Jis, men vel paa Øer og Holmer, som kand være omkring given med Jis, og følgelig, naar Jisen brydes i stokker og driver bort fra Øen, bliver igien Æggene liggende ubeskadiget. Og saaledes har og Hollænderne befunden det ved Nova Zembla 1569. Men det var ikke det rette slags Stok-Ænder, som

raisonerer om hvad det monne være for en Sæd hvoraf disse Fugle generer.

Kirkeri meening findes baade falsk og uriimelig.

liden Søefugel, som Grønlænderne kalde Tornauviarsuk, hvilken for sine dejlige og smukke Fjere skyld ikke maa forglemmes, samme er af Storlighed og Gestalt som en Lerke eller lige saadan Fugel.

Vild-Gies, efter at de have udlagt deres Æg og Unger under Nord.

Vild-Gies, eller Graa-Gies holder sig meest under Nord i Grønland, de ere af Skabelune som andre Gies, men ere mindre og graa paa Fierene. Disse Fugle komme hvert Foraar flyendes fra andre Lande og begiver sig under Nord, hvor

---

Stok-ænder parre sig ikke med hinanden, ej heller legger Æg og Unger ud.

som Hollænderne antreffede derpaa deres Æg; thi af dem findes og mange baade udi Norge Island og Grønland, og ere de nest foromrørte Ænder. Men disse kaldes i Norge Gield-Ænder, efterdi de hverken parre sig med hinanden og ey heller legger Æg og Unger ud som de Hine. For det andet, saa er det gandske urimeligt ja umueligt, at Sæden udi Æggene naar de ere sønderknusede og af Bølgerne adspridde, beholde saa megen Kraft hos dem, at de kand formere en Fugl. Bliver derfore slutningen denne: at enten maa denne Beretning være falsk, eller denne generation strider uden for Naturens Orden. Det første angaaende, da kunde vel de gode Mænd, som have annotered dette, af den gemeene Mands falske Beretning, være bedragne, hvis ikke endeel har testered selv Øyensiunlig at have betragtet det. Dertil med saa verificerer nyer Erfarenhed denne Sag; thi blant hver Mand i Nordlandene er det bekiendt og tviles aldrig om dets Vished. Hvad mig er angaaende, da haver jeg vel ikke self seet og erfaret det, men af mange Troeværdige gl. Mænd og Fiskere i Nordland, hvor jeg er fød, omstændelig hørt det fortælle, og at de self have treffet slige gamle Drive-Træer i Søen, hvor paa udi Skiællene erfunden baade fuldkomne og ufuldkomne Fugle Unger; saa ingen Ting er mindre at tvile paa end des Vished. Følger derfore af Fornødenhed, at disse slags Fugler af ingen anden Sæd blive genererede end af den Slimagtighed af Havet, som præcipiterer sig til Træet, som meldt er, og først setter en Skiæl, der efter en lille Orm udi Skiællen, hvoraf omsider en fuldkommen Fugel udkryber. Endskiønt dette Synes at gaa uden for Naturens

Erfarenhed verificerer Stok-ænd: forunderlige generation.

Og at de producerer af Havets Slimagtighed, som præcipiter: paa gl: støk-

hvor de legger deres Æg og Unger; og efter at Ungerne ere blevne store og kand vel flyve, begiver de sig igien tilsammen under Syd, eller de Sydderligere Lande, hvor ikke er saa kolt, og forbliver der Vinteren over. Begiver sig igien med Ungerne under Syd

Kortelig udi Grønland har jeg seet alle de Søe-Fugle, som findes i Nordlandene, saasom alle slags Maager store og smaa; af hvilke endeel giore deres Reede i de Høyeste og steileste Klipper, endeel ude paa smaa Øer eller Holme, saasom Terner og dislige, hvis Æg man iblant Stenene kand opsanke i mange tusinde tal. Lumme, Lunder, som ellers af Skibs-Folkene, kaldes Grønlandske Papagoier og er en devlig Fugel og haver en skiøn Bred og buntet Neb. Hav-Emmer, som ere meget store Fugle, men have gandske smaa Vinger, og kand derfor ikke flyve. Skarver, Teister, Angle-Tasker, Snepper og andre fleere, som her falder for vidløftig at opregne, hvilke alle jeg ikke veed at give Navn, men Skikkelse paa endeel, viiser hos sætte Figurer etc. Maager ad skillige sort. Og andre Søefugle.

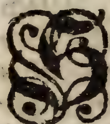
Cap:

---

rens Orden, eller det ordentlige Løb, som Naturen holder i andre Fuglers udklækelse, saa seer man dog at mange forunderlige Ting ja levende Dyr af Havet produceres, om hvilke man dog ikke just kand sige, at de fra Skabelsens første Tid have været, men i Kraft af den første Velsignelse, som Gud sagde over det, er endnu mægtig at producere usædvanlige Ting, saasom adskillige Søe-Insecter, Krabber, Korstrold, Snekker, Søe-luus etc. Saa Havet eller Vandet, maa med al rette kaldes Pater & Mater rerum. Naturen driver allehaande Spil og underlige Formeringer, saa at hvor den finder noget som er beqvem til en product, da bringer den det og strax for Dagen ofte paa den Sted og i det Subjecto, som man mindst skulle formode. Saaledes see vi og at udaf Dyrenes Mist og excrementa adskillige Insecter formeres, hvor iblant nogle forandrer deres Gestalt, at ud af en lille Orm kand blive et flyvende Diur, saasom Fluer, Skarn-Basser, og de saa kallede Sommer-Fugle, og flere. ke Træer, som længe driver i Søen.

Cap. VII.

Om Grønlændernes Handtæringer, Nærings Brug og Redskab, saa vel som Boeskab.

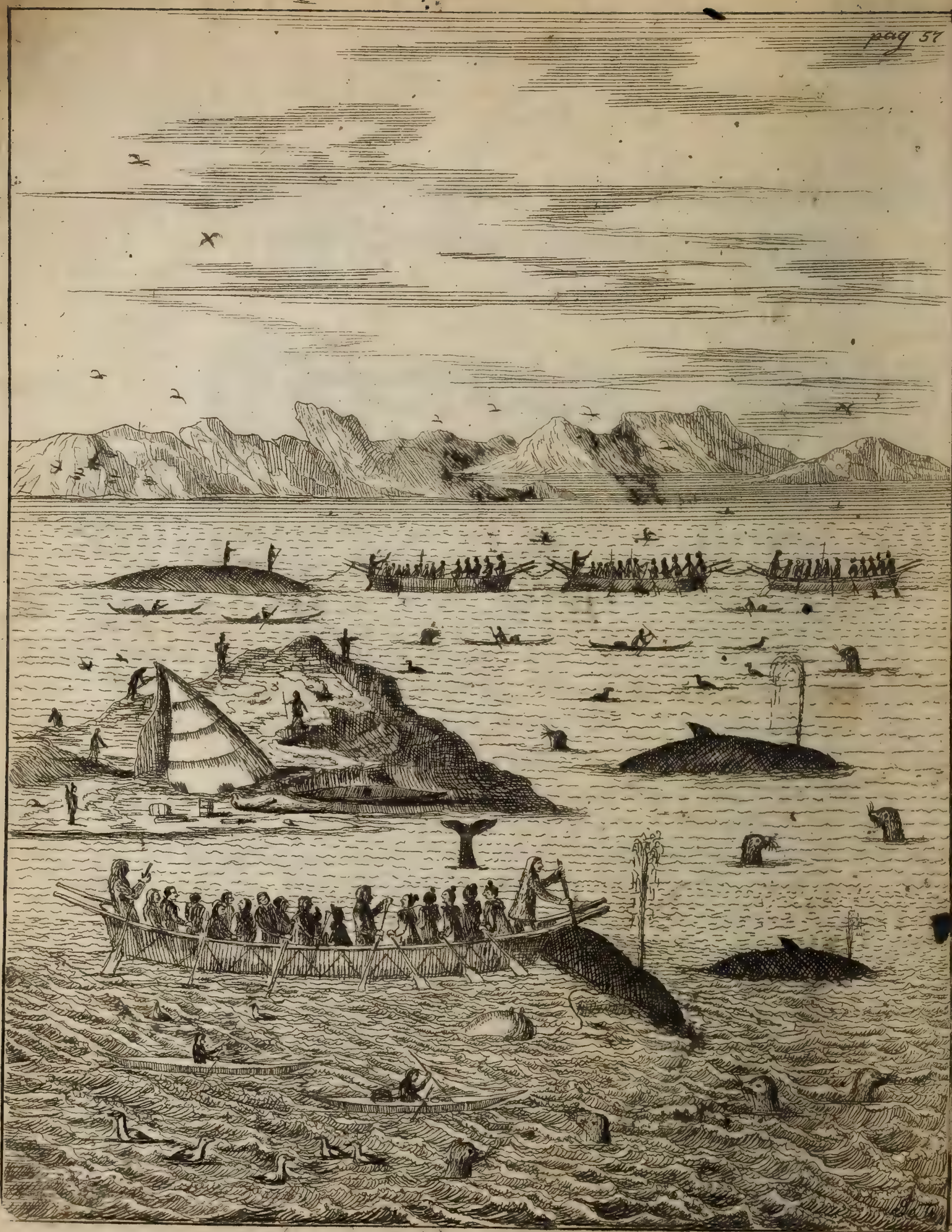

aasom enhver Nation haver sine visse Bruge, Handtæringer og Nærings Maade, indrettet efter deres egen Naturel og Phantasie og Landets Beskaffenhed de ere udi, saa have ogsaa Grønlænderne deres. Og ihvorvel deres Maneer til Deels synes for os daarlige og u-anseelige, saa ere de dog heel skikkelige og bequemme, derved at af Sted komme og til Veye bringe, som vi maa see paa og lade blive. Deres Handtæringer bestaar da fornemmeligen til Lands i at jage efter Rinds-Dyrene, og til Vands at fange og skyde Hvalfiske, Sælhunde og andre Soe-Diur, saa velsom Fugle og Fiske. Hvorledes Grønlænderne jage efter Rinds-Dyrene og dennem skyde, er tilforne i det 5te Cap. om formeldet. Men angaaende deres Bue og Piile, hvormed de skyde Dyrene, da ere de nesten saadanne som andre bruge dem. Buen er en god Mans Favn lang af got Seigt-Fyrre-Træe, som paa Norsk kaldes Tenal; og paa det den kand være dis stivere, belegge de den Bag paa med tyk flettet Seene-Traad, og en god sterk Snoer af Sælhunde Skind, eller flettet Seener sammen lagde, som driver Piilen fort. Det fremmerste af Piilen, bestaar enten af Jern eller Been, med et Hag eller fleere paa, at den ikke skal falde ud igien, naar den bliver skudt i Dyret. Fugle Piilene ere med 2. eller 3. stumpede Been paa Enden, for allene at døde Fugelen og ikke at skamfere Kiødet. Fugle til Vands skyde de ikke med Buer og Piile, som til Lands, men med Kaste-Piile, med et hvas Been eller Jern paa Enden, hvike de kaste paa

Grønlædernes Nærings Brug og Redskab er vel enfoldig men dog heel skikkelig og beqvem.

Grønlædernes Bue og Piiler til Lands at bruge.

Til Vands Bruge de kaste Piile.

pag 57

paa frie Haand, og dermed paa et temmelig langt ſtøkke kand treffe ſaa nett, ſom vi med en Flint eller Bøſſe. Deres meeſte Handtæringer ere til Vands, og derudi overgaar de vores Nationer, thi Hvalfiſke og ſtore Sælhunde og andre Søe-Dyr fange og ſkyde de paa en meget behændig Maade.

Hvorledes Grønlænderne udruſte ſig til Hvalfangſten.

Til Hvalfiſkeriet i Særdelished, udruſte de ſig i deres ſtørſte Stads ligeſom til et Bryllup, ellers ſkal Hvalen ſkye for dem; thi han fordrager ikke U-reenlighed. Maaden er denne: En half hundrede Menniſker, meer eller mindre Mænd- og Qvindes Perſoner, begive ſig tilſammen udi en ſtor Kone-Baad hvor da Mandfolkene (Qvindfolkene ere med i denne Fær, havende med ſig Sye-naael og Traad, for at ſye og lappe Mandfolkenes Springkiortle, om der ſkulle komme Hull paa dem, diſligeſte ogſaa Baaden, om den ſkulle blive beſkadiget) fare hen at ſøge Hvalen, og naar de har trefſet en, ſkyder eller ſtøde de deris Harpun i ham, ſom hænger faſt ved en Linie 2 à 3 Favne lang af Sælhunde Læder, ved enden af ſamme Linie er bunden en heel Sælhunde Hud, ſom en Blæ[illegible]æſt fuld af Vind, paa det Hvalen, naar hand har ſaaet Harpunen i ſig, kand løbe ſig mat og træt, i det Blæren hindrer ham, at han ikke lenge kand holde ſig under Vandet. Naar han nu er bleven gandſke træt, begiver de ſig atter hen til ham og ſtinger ham til døde med deres Lentzer, ſaa ſnart han er dræbt og er bleven død, iføre de ſig deris Spring-kiortle af beridde Sælhunde Skind, og beſtaar af et heelt ſtøkke med Støvle, Vanter og Hette, tæt og net ſyede, og vel tilſnørede, ſaa intet Vand kand trænge ſig der ind. Udi diſſe Kiortle iførte ſpringe de i Søen og begynde at flentze Spekket af Hvalen rundt omkring, ogſaa under Vandet; thi udi ſaadanne Kiortle kand de ikke ſiunke, efterdi de formedelſt Bevægelſen ere ſtedſe fulde af Vind, ſaa de ligeſom Sælhunde kand ſtaae over ende i Søen. Ja de ere ofte ſaa forvovende, at de end ogſaa imens der end nu

Og dræbe dem.

Grønlænderne Springe-Kiortle ſom de iføre ſig naar de ſkal flentze Spekket af Hvalen under Vandet.

nu er Liv i Hvalen, begive sig oven paa Ryggen af ham, for at stinge ham til Døde og at skiære Spekket og Kiødet af ham.

Hvorledes de skyde Sælhunde-ne. Sælhundene skyde de næsten paa selvsamme maade som Hvalen, med en liden Harpun, hvorved en Rem eller Line af Sælhunde Skind som er 6 a 7 Favner lang og hænger ved en Blære, som er Huden af en liden Sælhund, og er opblæst af Vind, paa det Sælhunden, naar han er skudt, ikke skal gaae under Vandet igien og blive borte for dem. En anden Maade. Under Nord, hvor Søen ligger bedækt med Iis om Vinteren, fange Grønlænderne Sælhundene paa denne Maade: Efter at de paa Iisen have opsøgt et Hull, som Sælhundene selv giør med deres Kløer, for at aande igiennem, men er ikke større end en to Skill: stor, ja ofte mindre, da sætter de sig ned ved samme Hull, paa en liden dertil giort Sæde eller Stoel, med en Skammel under Fødderne med 3 Been under, for Kulden skyld som slaaer op af Iisen. Førend de sætter sig ned, skrabe de al Sneen af deres Stoeler, paa det at det ikke skal knarke under Fødderne paa dem, og Sælhundene derover blive skye, naar han vil op at puste. Saa snart han nu sætter Snuden op i Hullet, støder de ham i Næsen med deres Harpun, hvorudi er en Rem een Favne lang, som de holde i den anden Haand. Naar han nu er fast, vender de Harpun-stokken om, ihvis anden ende er et tykt sterkt Been, hvormed de hugger Hullet saa stort, at de kand trekke ham der op igiennem, og saa snart de faae hans Hoved over Iisen, give de ham med knytte Næve et Ørefigen, saa er han istrax død.

Den 3die Maade at fange Sælhunde. De fange Sælhundene endnu paa en anden Maade saaledes: nemlig: de støder et stort Hul paa Iisen, eller og om Foraaret gaar til et Hul som Sælhundene søger op igiennem for efter sin Sæd-Vane, at legge sig paa Iisen og bade sig i Solen. Ved saadant et Hul legge de sig da ned Næsgrues paa en lang Lav-Skammel, og efter at de har giort et

andet

pag. 59
pag 35

andet lidet Hul ved det store, da lader de en lang Stang paa 16 à 20 Alen med en Harpun og Rem udi, gaae sagte ned i samme Hul, hvor da dersom de ere to, som de og gemeenligst ere til denne slags fangst, den ene staar og holder Stangen, saa løselig i Haanden, men hand som ligger Næegrus og Kiger til Dirigerer den og adtarer naar hand seer en Sælhund og siger Kæ, hvor paa den anden strex støder til. Men er en allene da holder hand self Stangen og støder og stikker til med den, naar Sælhunden, som søger til Hullet efter hans Fløyten, kommer under Hullet.

Endnu skeer det paa den 4de Maade saaledes: Om Foraaret, naar Sælhundene ligge paa Jisen ved Hullene som de self have giort derpaa for at komme op og ned. Da tage Grønlænderne deres Laadne Sælhunds-Peltze paa, med en lang stang udi Haanden, og kryber saa ligesom en anden Sælhund til ham, bukker med Hovedet op og ned, og smaa snurker og knarrer ligesom Sælhunde giøre, indtil de kommer ham saa nær, at de kand naae ham med Stangen og støde Harpunen i ham. Den 5te Maade er ligeledes om Foraaret, naar Strømmen æder store Huller paa Jisen, da søger heele Flokker Sælhunde derhen, hvor da Grønlænderne kommer og staar og passer paa, og saa snart de kan komme beleyligt til dermed, kaster Harpunen i dem og trekker dem op paa Jisen til sig.

Den 4de Maade.

Den 5te Maade.

Den 6te Maade er, naar Jisen er gandske glat og blank, saa tager de enten Ræve eller Hunde-Rumper eller et stykke Laaden Biørn skind og legger under Fødderne, og staar paa og hører efter hvor Sælhundene puster, hvor hen de da sagteligen gaar og stikker ham. Den 6te Maade.

Til at Fiske med bruge de Angler eller Kroge af Jern ogsaa af Been, (sc. Brøst Beenet af en Alke) i Mangel af

Grønlændernes Fiske Snorer er af tynde strimler Skaarne Hvalfiske-Barder.

rette Fiske-Kroge. Deres Fiske Snorer eller Linier ere af smale og i tynde strimler skaarne Hvalfiske-Tougten, eller saa kaldede Fiske-been, som blive knytte tilsammen, og fiske dermed, med saadanne Fiske-linier kand de fiske 100 for hver en vore Folk kand fiske med deres Hampe Snorer. Men til Helle-Flynder at fiske bruge de tykke Linier af Sælhunde Skind, desligeste og vore Hampe Snorer.

Hvorledes de fange Lax eller Strand-Ørter.

Den smaa Lax eller Strand Ørter, fange de paa denne Maade: ved udfalden Vand bygge de smaa Gierder eller opkaste af Steen ved Elv-munden eller anden sted hvor Laxen har sit Løb, og naar nu Vandet igien Voxer, søger Laxen til Elven og løber over Gierdet, hvor den bliver staaende indtil Vandet igien begynder at falde, da de søger at komme ud til Søen, men da ligger Grønlænderne uden for Gierdet med deres Baade og forhindrer dem at de ikke før løbe over, men maa blive inden for Gierdet. Der efter naar Vandet er gandske udfalden, bliver de liggendes tørre, saa de kand tage dem med Hænderne. Eller og hvor de bliver staaendes i Huuler, der stikke de dem med et Instrument, som dertil er giort; som er en lang Stang med to hvasse og hakkede Been paa enden, eller og med en eller 2. Kroge paa enden.

Rognkaller ɔ: Steenbider.

De slags Fiske som kaldes Rogn-kaller, for den megen Ravn den har i sig; og her kaldes Steen-bider, de samme, efterdi de staae paa grundt Vand og ligge paa Sanden, da stikke de dem med et Instrument af Been, af Enden paa en lang Stang, ligesom Laxen. Af dette slags Fiske ere saa mangfoldige at de ikke kand fortære dem alle ferske, men tørre dem paa Klippen og forvare dem til Vinter provision. Naar Rognfisk fangsten er ude, som skeer i Majo, da begive Grønlænderne sig indtil Fiordene, hvor Lodde-Fangsten gaar an, (ɔ: Stint) Og fterdi den gandske Søe er fuld af dem og de staae nær ved Landet, kand de med en Hov paa et langt Skaft øses op af Søen; hvor da Grønlænderne sprede dem ud paa Bierget, for at tørres og til Vinterkost forvares. De ere

O Lodder ɔ: stint.

ellers usunde og uangenemme at spise Ferske; thi de give en slem Stank af sig, men tørrede kand de vel passere, og spises af Grønlanderne med en bid Fersk Spek til eller og dyppet i Tran. Kortelig af al slags Fisk som de fange, hvad de ikke spise og fortære friske, dem tørre de paa Klippen i Soelen og i Vinden, og forvare dem til Vinterkost.

Angaaende Grønlændernes baader paa hvilke de fare til Søes og søge deres Næring og anden Udretning da er de 2de slags, nemlig et slags som Mandfolkene allene bruge, hvilke er smale og lange og spidse til begge Ender, Længden er til 3. Favner men Breden 3. Qvart. i høyeste, med et rundt Hul mit paa, ikke større end at et Menniske kand trenge sig ned i den og sidde, inden til ere de sammenbundne af tynde Legter eller Bredder i tynde og smale strimler Skaarne, og uden til overtrekket med Sæle-Hunde-Skind, som dertil er beridde og haarene aftagne. Udi saadan en Baad sidder ikkun en Mand tildekket og vel tilsnøret, saa intet Vand kand komme der indtil ham. Med disse Fartøyer kand de gesvindt og udi en utroelig Hastighed komme fort, ja ere vel capable paa en Dag at roe 10 à 12 Miile; hvor til de betiener sig ikkun af en Aare, som haver blad paa begge ender, og er en god Favn lang. Med disse smaa Baade fare Mændene allene ud paa Sæle-og Fugle-fangst, hvilke de ligesom stiælendes og letteligen skyde, da der imod vi med vore Baade sielden kand komme dem saa nær at de kand treffes. De frygte ikke at begive sig ud paa Søen med dem i den allersterkiste Storm; thi de ligesom Fugle letteligen flyde oven paa Bølgerne, saa at naar en stor Bølge reyser sig og vil slaae over dem da legge de sig paa siden mod Søen, og lader den slae over sig, uden fare af den, at blive styrtet i Grund og omkomme. Og skiønt det kand hænde sig at de blive slagne omkuld, saa kand de dog strax reyse sig op igien med deres Aare; men skeer det uforseendes at de kuller om, som det og ofte skeer, og de ikke ere vel tilsnørede,

Grønlændernes Baader ere 2. slags mandfolks Baader og Qvindes Baader.

Mandfolk Baadenes Gestalt og Beskaffenhed.

rede, da kand de letteligen komme til U-lykke og blive borte.

Qvinde Baadernes Gestalt og Beskaffenhed.

Det andet slags Baade, ere store aabne Baader, som en Chalupe omtrent endeel til 20. Al. lang, de same kalder man Kone-Baader, fordi de af Qvinderne roes; Thi det holdes for en bar Skam at en Mands Person skal roe paa saadan en Baad uden in casu necessitatis, og naar de fare paa Hval-fangsten, hvor da Mændene sidde og vende Ansigterne frem ad, og roer med en liden Aare, som de bruger til deres egne smaa Baader, men Qvinderne roe som sædvanligt. Disse Baade bestaar og af lidt tyndt Træværk invendig, og med tyk Sælhunde Skind overtrækket. Dennem bruge de at føre deres Husholdnings bagage udi, saasom Telter og andet meere, hvorhen de agter at rejse og sig nedsætte for Næringen at eftersøge. Til disse Baade bruge de og Seigl sammen-syede af Sælhunde Tarmer, og kand iligemaade dermed komme hastig fort. Masten staae allerfremmerst ved Stavnen. Og som seiglet er breedt oppe ved Ræen, og smalt neden til ved Skødene, og derfor uden, dertil bruges hverken Brasser, Bogliiner eller nogen saadan Ting, da kand de ikkun Seigle liigge under Vinden og ikke bi Vinden. De ere og meget ranke, saasom de ere gandske Flake i Bunden.

Mandfolkene befatte sig ikke med Lands Arbeide, uden deres Redskab at forfærdige.

Mandfolkene befatte sig med ingen slags Gierning til Lands, uden hvad som hører til deres Nærings Reedskab at forarbeide og forfærdige, saasom Baader, Buer, Piile og andet saadant meere, alt andet kommer Qvinderne til at udrette, ogsaa Huuser at bygge og reparere. Saa behændige og velskikket nu Mandfolkene ere til deres Udrettninger, og Handtæringer, saa behændige ere og Qvinderne til deres,

Qvindfolkene maa giøre resten.

saasom til Klæder og Skoe at Sye og andet disslige, saa deres arbeide for sin Rethed og Artighed, efter deres Maade maa billigen roeses og admireres.

Cap.

pag 63

Cap. VIII.

Om Indbyggerne, og deris Tilhold i Landet saa vel som Boeliger.

Det er vist nok at disse idtzige Indbyggere udi Grønland, hvad den Vester Siide er angaaende, jo fornemmelig ere de gamle og fra første tid Wilde, og saa kallede Schrellinger deres Afkom; men at jo mange af de Nordiske Siden ved Tidens Lengde med disse kand være blevne beblandede og naturaliserede, kand nogenledes, dog ikke til visse, sluttes af nogle faae iblant disse Folk endnu brugelige Norske Ord, overeenstemmende med det Norske baade af Benævnelse og Bemerkelse; saasom det ikke er utroeligt, at om endskiønt de Norske Colonier, af de Wilde ere blevne ruinerede, der dog nogle ere blevne til overs, hvilke Siden med sine ere forblandede og ere bleven til et Folk og Tungemaal. Af disse Folk ere det heele Land ved Søe-siden og paa Øerne allevegne bebygde; Dog sommesteds mere og sommesteds mindre. Under Syd og fornemmelig under Nord paa 68. og 69. Gr. opholde sig, mange Folk; dog at ligne med andre Land er Grønland ikke ret Folke-rigt. Oppe til Lands opholde sig ingen Folk, uden paa visse Tider om Sommeren, for at jage efter Rins-Dyrene, efterdi det heele Land op til Fields, som for er meldt, er bedeket med stedse varende Iis og Sne.

Indbyggerne i Grønl. ere deal. Schrellingers afkom.

Med dem kand vel nogle af de Norske være beblandede og naturaliserede.

Deres Huuse og Boeliger angaaende, da ere de 2 slags. En anden som de betiene sig af om Vinteren, og en anden om Sommeren. Deres Vinter-Huuse ere bygde af Torv og Steen, ikke over 2 à 3. Alen høye, med et gandske flak Tag. Paa den ene Siide, have de deres

Grønlædernes Vinter-Huuse.

Vin-

Vinduer af Sælhunde Tarmer.

Vinduer, hvilke ere tilsammen syede af beridde Sælhunds Tarmer, Helle-Flynder Maver og dislige, og ere gandske hvide og igiennem skinnende.

Brixer og Sengested.

Paa den anden Siide have de deres Senge-stæder, som ere Brixer af lange Breder, lagde paa Stokke en halv Allen høy fra Jorden, hvor da Sælhunds og Rinsdyrs Skind, tiener dem i steden for Senge-Klæder.

Deres Fyr stæd ere Lamper.

En hver Familie haver sit Rum for sig afdeelt med en Støtte, ligesom en Stald, som staar frem for Brixen og understøtter Taget. Forved have de ligesom en lille Fyr-sted; Som er dog intet andet end en stor Lampe, som en Halv maane formered, staaende paa en trebeenet Stillas eller Knak. Derover hænge de deres smaa Kiedle af Kaaber, Meßing eller Weiksteen, og derudi koge deres Mad. Over Lampen ligger en Grind som ligner en Rist af smale Stoker hvorpaa de legge deres Klæder for at tørres.

For-døren eller Indgangen til Huuset er lav ved Jorden, hvor igiennem man saa got som paa Hænder og Fødder maa krybe naar man vil ind i Huuset, hvilket skeer for disbedre at conservere sig for Kulden og Vinden; Thi de have ellers ingen anden Dør paa Huuset. Inden til betrekke de deres Huuse med gammel Skind, som de have taget af deres Baade. Eendeel af disse Huuse ere saa store at 7 à 8 Familier kand boe derudi.

udi et Huus kand boe tilsammen 7 à 8 Familier.

Paa Brixen eller Senge-stædet sidde gemeenligst Qvinderne, og forrette hvad de have at giøre med at Sye og dislige. Mændene med deres Sønner, som sidde fremmerst paa Brixen, vender Qvinderne Ryggen, langs Veggen under Vinduerne, ligge og Bredder som Bænke, hvorpaa de øvrige af Mandfolkene sidde.

Det er her hos mærkværdigt at endskiønt der brænder 10 à 20 Thran-Lamper i saadant et Huus, saa er der dog neppe

at fornemme til nogen Damp eller Røg der af, og det for den særdeeles maneer de have at lave Ilden til paa deris Lamper, som er: de tage tørret Moose, og knugger den ganske smaa og fiin, og legger den gandske tynd langs den eene side i Lampen, og tænder den an, Saa brænder det saa viit Moosen ligger, og giver slet ingen Røg fra sig, med mindre den kommer i alt for stærk brand, hvilket de forekommer med en liden Kiep, med hvilken de trække Moosen til kantene af Lampen, og saaledes forhindre den at lue høyt. Den giver dog ikke dismindre saadan Varme fra sig, saa de ikke allene kaage deres Mad dermed, men end og giøre deres Huuse varme, saa der om Vinteren kand være saa varmt inde som udi en Badstue; dog er der ikke ret synderlig god lugt inde hos dem; thi saa vel de mange tændte Thran-Lamper, som anden Smutzighed af stinkende Kiød, Fisk og Spek, som de bær ind i deris Huuse at fortære, men allermeest deris Urin-Baller, foraarsager en u-liidelig slem Stank, saa man maa i Førstningen lide meget deraf, forend man bliver vandt derved.

Maaden paa hvilke Grønl. giøre Ild paa deres Lamper.

Giver een stærk heede fra sig.

Udi disse Huuse flytte de ind strax efter Michaelis tiider, og Flotte igien ud der af sidst i Martio, eller saa snart Vaaren tilstunder, hvor de da betiener sig saa længe Sommeren varer, af deris Sommer Boeliger, som ere Telter. Disse ere af den Beskaffenhed; nemlig, de rejse nogle Stænger eller Legter tilsammen, og overklæde dem med et dobbelt Tekke. Det inderste er af Sælhunds eller Reensdyrs Skind, (naar de ere Formuende) og vende Haarene ind; men det yderste er af Sælhunde Skind, hvoraf Haarene ere aftagne, og med Spek besmurde at Regnen og Vandet ikke skal trænge der igiennem.

Deres sommer Boeliger ere Telter af Rensdyrs Huder og Sælhunde Skind.

Inden i Teltet, have de en Brix af Bræder eller Deeler, hvorpaa de ligger, disligeste ogsaa deres Lamper at kaage ved, for Indgangen eller Dørren af Teltet have de et Gardin sam-

 mensyet

Har et Gardin eller Forheng for indgangen af Teltet. mensyet af Sælhunde Tarmer, hvor igiennem og Dagen kinner ind til dem. Saadant et Telt haver en hver Huus-Fader for sig og sin Familie, tillige med en stor Kone-Baad for der med at flytte deres Telter og Eyendeeler, hvor hen de Lyster og deres Nærings-Brug forbinder dem til.

Cap. IX.

Grønlændernes Gestalt og Skikkelse, saa-velsom Complexion og Temperament.

Grønl. Gestalt. Saavel Mænd som Qvinde Kionnet ere vel skabte proportionerede Mennisker, feede og fyldige paa Legemet, af en underſatzig Statur, allene de have breede Ansigter og tykke Læber, ere Brak-næsede og af en brunagtig Coleur; dog ere endeel ret smukke og hviide. Have alle sort og slet Haar. De ere og sterke og føre paa Legemet. Man seer sielden nogen med en naturlig Brek og Sygdom behæftet, uden hvad Øynenes Svaghed er angaaende, som foraarsages af de skarpe Foraars Vinde, Sneen og Jisen, som hæftig skiær i Øynene.

Mig er og forekommet nogle faa, som have været ligesom Spedalske; dog her hos merkeligt, at endskiønt de omgaaes med andre Karske, ja ligge hos dem, saa blive de dog ikke af dem besængde og amstukne. De som boe langt under Nord ere og ofte ælendelig plagede af Dysenterie, Blod-

gang,

gang, Bryſt Svaghed, Bylder, Epilepſie &c. Ingen anſtikende Sygdom ellers, ſaaſom Peſt, Børne Pokker og diſlige har Grønlænderne ikke veed ſt at ſige af, forend Anno 1734. da en af de fra Grønland medbragte, ſom her i Kiöbenhavn tillige med de andre, hafde haft Børne Pokkerne, kom tilbage igien, og efter Ankomſten beſmittede de andre, ſaa over en par tuſinde Menniſker omkring Colonien derudi elendelig creperte og bort døde; thi ſom de, ligeſaa vel ſom de andre Creature i Grønland er af en heed og hidſig Natur, og kand ikke taale den indvortes Varme, kunde de langt mindre taale den indvortes, ſom Foraar ſagedes af den hidſige Siuge, og giorde at blodet opſvællede i dem, ſaa de for Brynde og Hidſighed ikke kunde leſkes. De ere meget Blodrige, derfore blode de ofti ſt Næſebloed.

Plages af Dyſenterie, bryſt ſvaghed &c. langt under Nord. have ellers ingen ſmitſomme Syger.

Udaf Børnepokker creperte mange 1734.

Faae af dem kommer til nogen høyere Alderdom end 50. à 60 Aar, men mange i deres beſte ungdoms Aar, allermeſt i den ſpæde Alder, bortdøe. Men ſom de have og bruge ingen ſlags indvortes Medicin, ey heller have noget ſom kand ſtørke og recreere et ſygt Menniſke, ſaa er det ingen Under at mange for Tiden bort døe. I mangel derfor af remedie for indvortes Sygdome, lader de Angekuterne hexe og mumle over ſig, ſaa troer de at det bliver bedre med dem.

have intet remedium for indvortes Sygdome

Men for udvortes Gebreklighed bruge de nogle faa, ſaaſom: aabne Skader og Saar af Kniv ꝛc. ſyes igien. Naar nogen faaer dumme Øyne, at der legger ſig ligeſom en Hviide derover, da giør de en liden Krog af en Synaal, og Kroger i den, og ſaa med en Kniv flaar Huden eller hinden af, ſaa ſkal de bliver gode igien. Naar Børnene plages af Orme, da ſtikker Moderen f. v. Tungen i Arſen paa dem, for at døde dem. Brændt Mooſe med Thran,

ſynderlig cuur for dumme Øyen.

bruges til friske Saar, item: allene med et tyndt stokke Næver ɔ: den tynde hinde over Barken at bedekke Skaden, saa læges det af sig self.

Gr. af Temperament er Stupides.

I det øvrige, da er dette Folkes Hovet Temperament Phlegmatik, hvorfore de og ere heel Stupide dumme og koldsindige af Naturel, og sielden lader see nogen slags affect og passion hos sig, men snart at sige i al deres Adfær er af et føles-løs Sind. Dog holder jeg for, at det meget contribuerer til deres Stupidite og Koldsindighed, at dem mangler den education og de Midler, hvorved deres Sind kand poleres og skiærpes; hvilket man noksom har observered hos dem, som lenge har omgaaes med os, de Unge fornemmelig; thi man har fornummet at de har kundet lære og fatte alt hvad de har hørt og seet hos os, hvad enten det var got eller ondt. Har og befundet endeel af et treffeligt ingenio.

kunde vel blive skarp-sindige hvis deres Forstand, blev poleret og øvet.

Cap. X.

Grønlændernes Naturel og Sæder.

have ingen øvrighed eller lov, og leve dog skikkelig.

Ihvorvel Grønlænderne ey have Øvrighed ej Lov ey Orden eller nogen slags disciplin, saa ere de dog ey aldeles uden Lov, jeg meener Ryggesløsse; men deres gode Naturel er dem i Steden for en Lov, og af den leedes og føres de til nogenleedes udvortes Sædelighed og Skikkelighed. Det er at forundre over, hvor eenige og eendrægtige de leve med hinanden; thi Kiv og Strid, Had og Efterteagtelse fornemmer man sielden til hos dem. (l) Og om

have stor undseelse for hinanden.

(l) Naar de har seet vore liiderlige Matroser at kives og slaes, have de

om endskiønt nogen kand have en ond Villie til en anden, saa lader hand sig dog ikke merke, men af stor Undseelse for hinanden, understaae sig ikke offentlig at angribe ham med skiælds Ord eller Slagsmaal, saasom de og ikke heller have nogen slags Maade eller Ord at skiælde paa hinanden med. Vel er det en og anden gang skeed, at et extreme malitieus Menniske, af et forborgen Had, har dræbt en anden, sligt anseer de andre med største Koldsindighed, uden at straffe eller tage sig det til Hierte. Allene den dræbtes næste Paarørende hevner det om hand kand og han seer sig Mand dertil. Drab, om skeer, hevnet den dræbtes næste slegt.

Anden Jüstiz viide de intet af. Men over de saa kallede Hexe-Kierlinger, eller de som indbilde sig med deres Hexen, at kunde dræbe dem, de ere de vrede paa og udviise stor Iver og Hevngierrighed, ja uden Barmhiertighed myrde og masacrere dem, foregivende Sligt skeer med rette, efterdi de ere ikke værdige at leve, som hemmelig skade andre, og skaffe dem af Veyen. Tyverie fordrager de ikke heller indbyrdes iblant dem self, og sielden stiæle de fra hinanden, hvorfore de og ikke heller har behov at forvare deres Sager inden Laas og Lukkelser, men lader det ligge aaben for enhver, uden Frygt at nogen skal stiæle eller tage det ringeste deraf. de formente Hexe-Kierlinger, bliver straffede paa Livet. De stiæle ikke fra hinanden, men vel fra os.

Ja denne Udyd er saa afskyelig hos dem, at dersom en Pige stiæler, mister hun derover et got Giftermaal; men at stiæle fra os, som Fremmede, giøre de sig ingen Betenkning om; dog siden vi have boet saa lenge i Landet hos dem, og nu af dem ere anseedte ligesom Landets Indbyggere, har de omkring boende Naboer undseet sig for at stiæle fra os mere. Det

 6te

de holt Sligt at være umenniskeligt og sagt: de holde hinanden ikke for Mennisker. Disligiste om en af Officererne har slaget Sine underhavende, heeder det strax: hand handler sine Med-Mennisker som Hunde. &c.

de Unge lever meget tugtig, og ærbare.

6te Buds Synder angaaende, da haver vi aldrig aabenbare seet eller fornummet nogen utugt af dem at bedrives, enten med Ord Geberder eller Gierninger, undtagen en iblant de giffte brugelig Hoere leeg, hvorom her efter skal tales.

Hvad ellers anden udvortes Høfflighed og civilete er angaaende, da giore Grønlænderne ikke saa synderlig Væsen deraf. De gaar og kommer uden at hilse hinanden. Dog ere de ikke dismindre, ikke saa aldeles uartige og uhøflige imod hinanden; thi de giore og forskiel paa personer, med at beviise en meere Ære end en anden, ligesom de ere hurtige og duelige til. De gaae aldrig ind i Huuset hvor de ere Fremmede, Ubudne, og naar de kommer ind, viiser den Mand som de kommer at besøge, dem Sted at sidde paa.

beviise hinanden Ære og Høflighed.

Saa snart en Fremmed er kommen ind i Huuset, fodrer de strax hans Klæder at tørre, og er det en Moede i Grønland, at den Ankomne skal sidde nogen ligesom de andre. Hand spise ikke strax for ikke at kaldes Slugagtig og Forsulten. Alt Huus-Folket maa om Aftenen legge sig først, forend Giæsten tager sig et Sted at ligge paa, og det af bare Undseelse; thi hos dem lader det ilde at Giæsten skal legge sig før Verten. Hvor en kommer Fremmed til et Huus, der skal hand aldrig bede om Mad, ihvor hungrig hand end er; det giøres og ikke heller behov; thi de ere i Almindelighed meget Kost-giæve og velvillige til at tractere hinanden; og det som er saare berømmeligt, nesten have alting Tilfelles; saa at om endskiønt der kand være nogle iblant, som intet har eller kand forhverve, saa lader de andre ham dog ikke sulte; men hand æder frit med dem, hvor i de beskæmmer os Christne, som lader saa mangen Fattige og Uformuende af Hunger crepere og forderves.

de ere meget hospitale og godgiørende.

I det

Ere grove og tølperske i udvortes Comportement.

I det øvrige ere de i al deres Adfær grove og tølperske, toer sig sielden, (m) æde og vel af de Kar og Skaaler som deres Hunde have ædt af, uden tilforne at toe dem reene; ja det som er væmmeligt at see paa, æde Luus og utøy af dem self og andre, de efterleve og nøye Ordsproget, at hvad der kommer af Næsen kand falde i Munden, paa det intet skal spildes. Sveeden straber de af Ansigtet med en Kniv og Slikke op. De Undseer sig ikke for, udi andres Nærværelse og paa syn, f.v. at giøre deres Nødtorft ꝛc. Enhver Familie haver en Balle staaendes Frem for sit Rum, hvor udi de lader deres Vand, og samme, reverenter at melde, bliver staaende indtil det stinker, saasom de bruger det til at legge deres Skind udi, som skal bereedes, hvilket foraarsager en uliidelig slem Stank, det mindste man rører derved, umeldet hvad Stank, det raadne Kiød og Spek, som de kaste under deres Benke, giver fra sig; saa kræseligt Følk haver ikke ret synderlig got for at være hos dem; dog naar man omsider bliver Vant derved, finder man endelig ikke saa stor incommodation deraf.

i deres Huuse er en slem stank af adskillig Snuserie.

Men ihvor grove og tølperske de end ere i Comportement, saa er de dog heel Goed-slige af humeur og venlig

(m) Mandfolkene toer sig ikke anderledes, end naar de kommer af Søen da slikker de paa Fingrene som Katten, og stryger sig i Øynene dermed, for at faae Saltet af dem, som af Søen er stenket dem i Ansigtet. Qvindfolkene toer sig i deres Urin, paa det deres Haar kand vexe, og at det, efter deres Indbildning, kand lugte angenemmt; thi naar en Pige saaledes har toed sig, sige de: Niviarsiarsuarnerks ɔ: det er lugt som af en Jomfrue. Naar de saaledes har toed deres Haar om Vinteren, da gaae de ud i den allerstærkiste Frost og Kuide og lader det frøse stiff; Dette viiser noksom hvor sterke Hoveder de Folk maa have, og vilde ikke bekomme os andre vel, om vi giøre det.

de ere from-me af Gemyt.

lig i Omgiængelse. De fordrager gierne at man paa en høflig og anstændig Maade giør sig lystige med dem. De have aldrig tentered at giøre nogen af vore Ont, med mindre de ere dertil blevne forcerede; bær og ellers stor Frygt for os, anseende os, saasom de der ere dem i Magt og Moed overlegne.

Cap. XI.

Om Grønlændernes Klæde-Dragt.

Beskrivelse over Mandfolkenes Klædedragt.

Deres Klæder bestaar mesten deelen af Rins-Dyrs Huder, Sælhunde Skind, saavel som Fugle-Feller, meget nett beridde og forarbeidede. Og er Mandfolkenes Klædedragt af denne Model: Kiortelen er som en Koffte med Hette paa, som tiener dem i Steden for Hue. Den rekker dem nesten ned til Knæerne. Endeel har en Snip for og Bag. Deres Buxer ere gandske smaa og rekker ikke engang over Lænderne, hvilket skeer for at være dis beqvemmere til at komme af og i deres smaa Baader. Og som de næst Legemet have intet Linnet, saa vende de Haarene ind paa deres Kiortle, for at blive dis varmere. Uden over Kiortelen have de andre særdeles Søe Kiortle, som er af Sælhunde Skind, som Haarene ere aftagne, og kand holde Vandet ude, naar de farer til Søes i deres smaa Baader.

Imellem Søe-Peltzen og den inderste Kiortel, have de Eneen en Skiorte af Linnet, ellers i des Mangel af beridde Sælhunde Tarmer, som og hielper til at holde Vandet ude, fra den inderste Peltz. De have ellers Kiortle eller Skiorter

ter af stribet Tøy eller Lerret, saa velsom og af blaat eller rødt Klæde, dog giorde efter deres egen facon, som de tilforhandle sig af Vore og Hollænderne, og prunke dermed naar de ere paa Landet, disligiste Buxer af samme Sort. Deres Hoeser eller Strømper ere giorde af Rinds-Dyrs eller Sælhund Skind, men bruge nu helst uldene Hoeser, hviide blaa og røde, som de og tilforhandle sig af os. Skoe og Støvler have de af sort guult eller rødt bereed og barket Sælhunde Skind, meget nette syede, dog uden hæle, men rynket for og bag, og staae dem meget smukt paa Benene og Føderne. (n) Qvindernes Klædedragt differerer fra Mændenes allene derudi, at de ere viide og høye paa Skuldrene, med store og høye Hetter. Qvindernes Klædedragt

De giffte Qvinder som have Børn, deres Kiortle ere besynderlig viide og rumme, eftersom de maa bære deres smaa Børn derudi paa Ryggen, og bruge ey anden Vugge eller Svøbet-Klæder til dem. De have 2 par Buxer paa, sc. et par inden til, som kun rekker mit paa Laaret. Disse trekke de aldrig af, men ligge og med dem om Natten; Men de yderste Buxer rekker til Knæene. Dennem bruge de ikke gierne om Sommeren, men allene om Vinteren naar de ere ude, ellers ikke naar de ere inde i Huuset; thi de trekker dem af saa snart de komme ind. De have dobbelte Peltze, en inden til nest Legemet, af Rindsdyrs Skind, som Haarene vende ind paa, og en anden uden over, som ogsaa er af tynd Haared og smuk coleured Rins-Skind,, eller i dets Mangel af Sælhunde-Skind, bebremmet og borderet med hvidt

K imel-

(n) Om Sommeren bruge de halve Søe-Peltze, ligeledes om Vinteren i Fiordene, med en half hviid oven til, for Sælhundene ikke skal skye for dem.

imellem Sømmene, som lader smukt. Deres Skoe ere ligesom Mandfolkenes, mens Støvlene have viide Kraver, ligesom vore Mandfolk Støvler, ellers i det øvrige ligesom Mændenes. Og som de have tykt og langt Haar paa Hovedet, saa binde de det op i en Dusk eller Top, som staaer dem kiønt nok; thi de gaa gemeenligst bar-hovet, enten de ere ude eller inde, og drage ikke heller Hetten over uden at det regner eller Sneer. Deres Prydelse ellers er, at have diverse coleurer Glas Perler eller Coraller hengendes i Ørene og om Halsen og Armene. Have og brasseleter af sort Skind bestikkede med Perler; ja besye end og deres Klæder og Skoe dermed.

Det er og en slags Zirath iblant det Grønlandske Qvinde kiøn, at de imellem Øynene og paa Hagen Arme og Hænder, ja Been og Laar, giøre sig sorte Strege i Huden med en Synaal og Sverted traad; Og endskiønt samme Synes os at være en heslig Prydelse, saa holde de dog for, at det er meget galant; hvis Ansigt ey saaledes er borderet, dens Hovet, sige de, bliver til en Thran Bøtte, som skal sættes under Lampen, naar de kommer i Himmelen eller Siælens Land.

I Klæder holde de sig temmelig reenlige; men i deres Spiise svinsuren.

Deres Klæder holde de temmelig reene, skiønt de i andre Maader, allermest i deres Spiise, ere ikke saa synderlig Reenfærdige. De Qvinder besynderlig som have Børn, holde sig meget urene og Skidne thi de veed at de ikke blive bortkaste og forskudte; men de stakle', som enten ere ufrugtsommelige eller hvis Børn ere bort døde, saasom de altiid staae paa svage Been, og veed ikke hvilken Time de skal tage deres Afskeed, maa holde sig smukt Reenfærdige, at de kand behage deres Mænd.

Cap. XII.

Om Grønlændernes Fortæring, samt Spises Tilreedelse.

Deres Fortæring og Spiise er allene Kiød og Fisk (thi anden slags Kost give ikke deres Land af sig) nemlig Rinsdyr, Hvale, Sælhunde, Harrer og Ryper, saavelsom allehaande slags Søe-Fugle. Kiød spise de, stundom Raadt, stundom kogt, eller tørret i Vinden eller Soelen; men Fisk kaager de alletiid vel, eller ogsaa tørre den i Soelen om Sommeren, saasom Lax, Rogn-Kaller ɔ: Steenbider Helle-Flynder, eller den smaa Lodde eller Stint, som de i Majo og Junio tage i Mangfoldighed og forvare dem til Vinter-Kost. Og eftersom der om Vinteren er heel rart for dem at faae Sælhunde (undtagen under Nord, hvor de skyde dem paa Iisen) saa legge de flittig tilsammen om Høsten alle de Sælhunde som de kand faae og nedgrave dem i Sneen til Vinter-provision, da de tage en efter anden og Spise dem saa raa og frosne som de ere. Deres Drank er det klare Vand, og ikke som nogle Scribentere falskelig foregive og fortelle, at de drikke Thran; thi de spise ikke engang Spekket, uden gandske lidt til tørret Fisk og Kræke-Bær, end sige at de skulle drikke Thranen.

Deres Fortæring er Kiød og Fisk

de Sælhunde som fanges om Høsten, forvare de i Sneen til Vinter-Kost.

Og paa det Vandet som de drikke kand være dis koldere og ledske dem disbedre, da legger de heele stokker Sne eller Iis derudi. I Almindelighed ere de meget svinagtige og Skiden-Vurne udi deres Spisen; toer aldrig de Kar og

drikke Iiskaaldt vand.

Ere Sviin-vurne i deres Spisen. Kiedle, hvor i de kaage deres Mad, ja aldeles legge Maden paa Gulvet og Jorden de træder paa, hvilken er dem i Steden for Disk eller Bord. Af det raadne og stinkende Sælhunde Kiød æde de med saa stor appetit og Begierlighed, saa en anden der seer derpaa, kand derover vel miste sin. De holde ingen visse Maaltids Tider, men æde naar de lyste og hungre; allene til Aften holde de et hovet Maaltid,

Bede hinanden til Giæst. naar de ere komne hiem af Søen, hvor da den som først haver kogt, kalder de andre i Huuset til sig, for at spiise med ham, og siden hand igien med dem, og saa fremdeles.

Qvindfolkene spise for dem self. Qvindfolkene spise ikke med Mandfolkene, men æde for dem self; og naar Mændene ere ude paa Søen, gasterere de gemeenligst med hinanden. Og som de kand braf spise, saa kand de og ugemeen hungre, naar det skal gielde paa, og de have intet at fortære. Man har med Forundring seet,

kand lenge udstaa Hunger. hvorledes de i lang Tid, naar Mangel af Næring er dem tilslaget, har kundet opholde sig af gamle stokker Skind, tang ved Stranden og saadane meere; Men Aarsagen hvorfor de frem for os kand saa taale og udstaa Hunger er uden Tvivl denne: At som de ere meget feede og fyldige Folk, saa have de nok at tære paa for en Tid hos dem self, af deres overflodige Fedme, indtil den er udtæret.

Foruden forermelte, æde de og et slags rød tang i Stranden, dog ikke for Hunger skyld, men af Lyst, disligiste en slags Roed af en urt som de kalde Tugloronet,

Grønlændernes Confecturen. begge med Thran eller Spek confectered. Skarnet af Indvollen paa Rinsdyrene, Rype Tarmer, og dislige, som alt er dem en delicatesse. De tilreede og en slags Pande-kage af det de skraber af Sælhund Skind paa Kiød siden, naar de dennem bereede. Deres Mad kaage de om

Som-

Sommeren med Træ eller Lyng ude paa Marken, men om Vinteren i deres Huuse over deres antendte Lamper udi smaa Ovale Kiedle af Meßing og Kaaber eller Veiksteen, som de self forarbeide.

Til igien at faae Ild, naar den er udslukt bruge de en Dril af et tørt stokke Fyrretræ, som de med en reen dreyer og arbeider med et andet støkke Træ, af hvilken Beveegelse, Træet antændes, og saaledes faa de Ild. Med vores Spise, hvor af de i Begyndelsen intet ville prøve tager de nu vel til Takke, naar de kand faae noget deraf; allermest Smør og Brød, som smager dem got; men vores Drank ere de ikke meget for; dog har nogle af dem, som en tid lang har opholdt sig iblant os, lært at drikke Viin og Brendeviin got nok, og ikke forsmaaed det, naar det er bleven dennem tilbuden. Men Tobak fordrager de ingenlunde, ikke heller rogen deraf.

Hvorledes de faae Ild.

tage nok til Takke med vores Spise, men ikke med vor Drank.

Cap. XIII.

Om Grønlændernes Ægteskab og Børne-Optugtelse.

Den skiændelig Polygamie, som blant andre Hedninger gaar i Svang, ere Grønlænderne dog ikke saa synderlig geneegen til; thi gemenligst har en Mand ikkun en Kone, vel findes der nogle faae, iblant, som haver 2. 3. à 4. Koner, men de samme holdes frem for andre for extraordinarie

Polygamie herster ikke meget iblant Grønlænderne.

narie brave og duelige Mænd, efterdi de kand føde saa mange Qvinder med deres Børn. Og er det merkeligt, at iblant Qvinderne indtil vores Ankomst, var der slet ingen jalousie over sligt, men de forliigedes vel med hinanden; skiønt den første Qvinde agtes for den Fornemste; Men efter vor Ankomst, og siden vi af Guds Ord har betydet dem, at efter Skaberens Anordning og Villie, maa en Mand ikke have meere end en Kone, da har man fornummet hos Qvinderne nogen Fortrydelse, naar deres Mænd har villet tage sig med Hustruer, saa de ofte ere komne til mig og bedet jeg sligt ville hindre; ja naar jeg har læst for dem og underviist dem af Guds Ord, paamindet mig, ikke at glemme at skiærpe det 6te Bud, for deres Mænd.

Qvinderne ere siden vor ankomst blevet jaloux over deres Mænd, naar de ville have Med-Hustruer.

I lang tid kunde vi ikke fornemme at Mændene holte sig til andre Qvinder end deres egne, eller Qvinderne til andre Mænd; men omsider fornam vi dog, at de ikke regner det saa nøye i saa Fald; hvilket af en iblant dem brugelig Hoere-Leeg noksom kand eragtes. Samme er af denne Beskaffenhed: En heel hob Mænd og Qvinder forsamle sig ligesom til et Assemble, hvor de da efter at de ere blevne vel tracterede med Mad, begynder at siunge og dantze, efter deres Maneer. Imidlertid gaar en efter anden, med en andens Qvinde bag et Forheng, eller Skilrum af Skind, som er opslaget i den ene Ende af Huuset, paa Brixen hvor de ligger, for at caressere hinanden. (De holdes for Exempler af beste og ædelste Gemytter, som uden Fortrydelse laaner deres Koner bort til andre.)

De gifte Lere, ikke kydske.

Grønlændernes Hore-Leeg.

Men til denne skammelige Hoere-leeg, kommer ingen uden de Gifte, hvilke, som de meene, sligt alleene Sømmer og anstaar. I Særdeleshed holde Qvinderne sig det for en Lykke

ke og Ære af en Angekkok ɔ: deres Propheter og høylærde Mænd, at blive beliggede; ja mange Mænd seer det self gierne og giver Angekkok en Betalning derfor, at de skal sove hos deris Koner, helst om de ikke selv kand faae Børn med dem; thi de meene at det Barn som en Angekkok har avled med deres Koner, skal blive duelig og lykkelig frem for andre. Jomfruer og Piger derimod ere bluefærdige nok, saasom vi har aldrig seet, at de med unge Karle har haft nogen lætferdig Omgiængelse, eller givet ringeste Tegn fra sig til Sligt, enten med Ord eller Gierninger. Udi 15. Aar jeg var udi Grønland, veed jeg itkun 2. eller 3. Piger, som uden Ægteskab ere blevne besvangrede, thi de holde Sligt for en stor Skam. Det er mærkværdig at den naturlig Ærbarhed ogsaa observeres hos dem, i det de ikke lader sig i Ægteskab med deres Slegtninger, ja end ikke i 3die Leed; thi de holde Sligt usømmeligt og sige: sligt er ikke i Brug hos dem. Det holdes og for Lastværdigt om en Dreng og Pige, som hos en Mand ere opfødde tilsammen, vil have hinanden, thi de agtes da nesten ligesom Søskene.

Qvinderne holde sig det for en Ære, at lade en Angekok ligge hos sig.

Jomfruer ere meget Bluferdige.

Slegtninger indlade sig ikke i Ægteskab med hinanden.

Ægteskabs Ceremonie.

De ceremonier de bruge i deres Ægteskabs Begyndelse og Intrædelse, som er dem i Steden for Brudevielse og Bryllup, ere disse: Naar en ung Person har faaet Behag udi en Pige, da slaaer hand vel først sligt frem for sine Forældre og Venner, og naar de har givet deres Samtykke dertil, bestiller hand to eller flere gamle Kierlinger og Qvinder, som skal føre Bruden til ham (men en brav Karl trekker self af med sin Brud.) De samme farer hen hvor Pigen er, tager hende med Magt og slæber hende med sig; thi endskiønt Pigen staar det foreslagne Gifter-maal got nok an, maa hun dog af Blufærdighed anstille sig ligesom det skeede imod hendes Villie; thi hun bliver ellers beskyldt og ilde paatalt, som at

En Pige maae ikke godvillig følge til en Mand.

hun er Gifte-Syg. Naar hun nu er kommen til Huuset, hvor Fæste-manden er, holder hun sig for sig self en Tid lang og sidder henne i en Vraa paa Brixen med Haaret udslagen over Ansigtet af Skamfuldhed og Blufærdighed.

Imidlertid gior Frieren sit beste at overtale hente til sin Villie, indtil hun omsider lader sig perlsvadere at legge sig ved hans Siide, og saa er Bryllupet giort; dog er kortiste Procel at gaae lige til Sengs, uden at melde sig hverken hos Pigen eller Forældrene. (n) Men deres Ægteskab er ikke af saa fast og uopløselig en Contract, at jo Mændene ofte skiller sig med deres Hustruer og jager dem fra sig, naar de ikke ere efter deres humeur, eller de ikke kand faa Børn med dem; (thi det holdes for en Skam.) Og tager andre i Steden, men have de Børn med hinanden, saa overbær de meget med dem, og boe hos dem indtil deres Død; dog er det ikke saa rart om de undertiden giver dem Hug og blaa Øyne for deres Stivhed og Egensindighed, og ere derefter lige gode Venner; thi det har ikke saa meget at betyde om en Kone faar Hug af sin Mand; men faar en Pige Prygl af hendes Hosbonde det Lastes meget. Det Lastes og, om en Moder slaer sine Børn; men slaer hun hendes Pige, saa heeder Hun den slemmiste og arrigste, og bliver ilde paatalt. Naar nogen ved Døden afgaar, gifter den igien levende sig igien, hvad enten det er Mand eller Qvinde.

Grønlænderne skille sig ofte med deres Hustruer naar de ikke er efter deres humeur.

Deres

(n) Naar en Mand lader hente en Brud til sin Søn, og hand er noget formuendes, da holder hand frit Giestebud, og kaster ud paa Marken til Priis adskilligt, saasom Legter, Been, Knive, og andet Saadant mere. Dissigiste Dagen efter Brudgommen har sovet hos Bruden. Et heelt Aar maa gaa forbie, førend de, uden Blusel, kand have Børn, skeer det før, da blive de lignede ved Hunde. Disligiste om en Qvinde tit føder Børn. De nye-Gifte ere og i Begyndelsen meget Skamfulde, for at de af Jomfruer ere blevne til Koner.

En Formuendes Grønlænder udviiser sig spandabel ved hans Søns Gifter-Maal.

Deres Qvinder ere meget haardføre og udviise en ungemeen Styrke i deres Børne Fødsel; thi strax efter Fødselen kand de sidde og giøre hvad de vil og haver at bestille; dog hender det endeel at de og maa sætte Livet til der over. Dagen efter at de have giort Barsel, gaar de ud og forretter deres Gierninger, havende omkring sig et Belte af Skind 2 à 3 Tom: breedt, hvilket de og for Fødselen ere omspændte med. Saa snart barnet er fød, dypper Moderen sin Finger i Vand, og stryger Barnet dermed om Læberne, eller og giver det et lidet støkke Snee i Munden, og siger: Imekautit ɔ: du har drukket sterk, naar Moderen spiser, tager hun et lidet stykke Fisk holder det lidt for Barneds Mund, ryster Haanden og siger Aiparpotit du har ædt og giort Selskab med; derefter giemmer hun det under Sengen. Naul-strengen maa ei afskiæres med en Kniv, men med en Muschel-skiæl, eller biides af. Naar den bliver tør, bruger nogle den til et Amuletum.

Qvinderne ere Sterke og haardfør i Børne Fødselen.

Ceremonien ved Fødselen.

En Natpotte holder de over den Fødendes Hovet, i den Indbildning at hun skal blive dissnarere forløst. Naar Barnet er et Aar gammel da slikker Moderen det fra Top til Taa, at det skal blive karsk og sund. Tvillinger fødes sielden, men Monstra ere ofte blevne fødde; thi 1737. fødde en Qvinde udi Disco-Bugt et synderligt Monstrum: Øynene sade paa Siden af Næsen, det havde en spidtz Snude og ingen Øren; i Steden for Hænder og Fødder vare ikkun Laller og tykke Laar; over Panden var det begroet med Rinsdyrs Haar, og paa des Siide var det at see til ligesom et støkke hvid Fiske-Skind. Dissligiste samme Steds 1739. fød et Monstrum, uden Hovet, med fiire Been, store Negler ligesom Kløer, Mund paa Brøstet og Kløer paa Ryggen.

Synderlige Monstra fødde i Grønland.

Deres Børn have de ubeskrivelig Kiære, og de smaa bær Mødrene paa Ryggen, og det usvøbte, under deres Klæ-

Mødrene bære deres

Børn paa Ryggen.

der, hvor de gaaer eller sidder eller hvad de haver at giøre; hvilket er dem i Steden for Vugge. De giver dem at die til de ere 3. à 4. og meere Aar gamle, og det meest fordi de udi den spæde Alder ikke kand spiise og fordøye den haarde Kost.

Børne Optugtelsen giøre de ikke meget af.

Børne Optugtelsen betreffende, da giøre de deraf ikke meget Væsen; thi man seer dem aldrig med Hug eller haarde Ord at straffe deres Børn, men lader dem have deres egen Villie. Ikke dismindre, ere de dog, naar de blive voxne ikke hengivne til nogen stor Udyd og Skalkhed, som er at forundre. De Bære vel ikke synderlig respect for deres Forældre, hvad den udvortes Ærbødighed er angaaende, saasom de ere ikke bedre oplærte og optugtede; men de udviise sig dog ikke modvillige i at giøre hvad de siger dem; beder dog undertiden Forældrene at giøre self, hvad de har befalet dem.

Børnene blive stedse hos Forældrene indtil de blive gifte.

De blive altid hos Forældrene, saavel Drenge som Piger, indtil de blive Gifte; derefter sørge de for sig self. Dog forlade de hinanden ikke, men boe altid i Huus tilsammen; disligiste Soskene Slegt og Svogerskab; Og hvad de fanger og faar, er til Felles Ophold.

Cap. XIV.

Hvorledes Grønlænderne deres Døde begrabe og besørge.

Naar nogen ved Døden afgaaer da bliver hans Huus-Geraad Kar Klæder og andre Ting som hannem tilhører, strax kast ud paa Marken, paa det de ikke

ikke af den Dødes Efterlatte Sager skal vorde ureene, og dem der over noget ulykkeligt tilslaaes, ja alle de som boe i samme Huus, man bære deres Sager ud, lc: hvad som nyt er, men mod Aftenen tager det ind igien, saa er Døde-lugten deraf Der paa begynde de at beklage den Døde med stor Hylen og Graad, som næsten varer en heel Time, hvor de næste Slægtninger tage og bære ham bort og begrave ham udi en Grav, sammenkast af Steene; Der under legger de ham, ifort i sine beste Klæder og vel indsvøbt udi Rinsdyrs, eller Sælhunde Skind, med Hælene under hans Bag. Næst ved deres Grav legge de hans nærings Reedskab, saasom: Baad, Buer, Piile og deslige, Fruentimmeret, deres Synaale, Syeringe ꝛc. ikke fordi at de ere i den Formeening at de behøve det i det andet Liv, eller Siælens Land, som de ere farne til, men for den Afskye de har dertil, og at det ikke skal give dem Anleedning at græde, naar de see noget af den Afdødes Sager, som de have elsket; thi græde de for meget over den Døde, saa troer de at hand fryser.

Den dødes Efterlatte Sager Kastes ud paa Marken.

Begraves i sine Klæder udi en Grav af Steen.

Hans Nærings Redskab legges ved hans Grav.

De holde sig og for ureene at være, om de røre ved noget af den Dødes tilhørende; saasom og den der har baaret den Døde bort og begravet ham, for den Skyld holder sig en tiid-lang for ureen, og maa ikke giøre visse Ting, ja ikke alleene den Dødes Slegtninge selv, men end og alle de som have boet i Huus med ham, holde sig fra visse Spiise og Forretninger paa nogen Tid; alt efter deres Angekuters og Propheters sigelser.

De Sørgende holder sig en tidlang at være ureene, og maa holde sig fra visse Ting.

Qvinderne toer sig aldrig, saa længe Sorgen varer, ey heller holde de sig pyntelig i Klæder, eller binder deres Haar op, men lader det hænge dem over Ansigtet. Saa offte de gaar ud, maa de altiid have Huen paa, hvilket ellers ikke er brugeligt, paa det de, efter deres Indbildning, ikke skal døe.

L 2 De

De besørge og begræde deres Døde længe nok; thi saa offte nogen af deres Venner og Bekiendte fra andre Stæder kommer til dem, er det, det første de giør, naar de kommer ind i Huuset og have satt sig ned, at de begynde at hyle og græde med den Dødes Efterladte Slegtninge og Paarørende, og derefter igien lader sig trøste med Mad og Tractamenter. Haver den Døde ingen Venner eller Slegtninge efter sig, da bliver hand vel liggende paa Steden hvor hand døer, enten det er i Huus eller paa Marken. Dersom nogen døer i Huus, da maa han ikke bæres ud af Gangen, hvor de sædvanlig gaae ud og ind, men tages udaf Vinduet; Og døer han i Telt, da tages han bag ud.

Begræde deres Døde lenge.

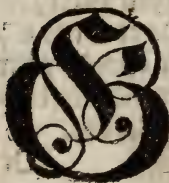
I det han føres ud, tænder en Qvinde Ild i en Pind, og vifter med den frem og tilbage og siger: Piklerrukpok ɔ: her er ikke meere at bekomme.

Ceremonie ved den Dødes udbærelse at begraves.

Naar smaa Børn døer, da legge de et Hunde Hoved ved deris Grav, i den Tanke, at som smaa Børn ere u-forstandige, Hunden da skal støve og viise dem Veyen til Siælens Land.

Cap. XV.

Om Grønlændernes Leege og Lystigheder, item: Poesie.

Grønlænderne have adskillige Leege og Lystigheder iblant dem, hvormed de passere Tiiden, naar de besøge hinanden, eller have intet at forrette; iblant hvilke fornemmelig ere disse: Naar de som meldt,

pag: 85

Jo: F.

meldt, kom̄e tilsam̄en for at giore sig lystige med hinanden, da gaaer det først ud paa en Gastereeren, eller snarere at sige Fraadserie (det er en stor Berøm̄else for en Mand at hans Giæster kand siige om ham, naar de kommer hiem, at deres Mave var for liden og den var færdig at sprekke) hvor de da blive tracterede med alle de Lekker-bidskener, som deres Land giver af sig, nemlig: Rinsdyr og Sælhunde Kiød, tørket eller kaagt, item: Sterten af Hvalfiske, som de holde for en besynderlig delicatesse, og andet saadant meere.

Grønlændernes Forsamling til Lystighed, og Giæste-Bud.

Derefter staae de op og leege og at være lystige, som skeer paa denne Maade: De have en liden Tromme, som er en Ring af Træ, eller et stykke af et Hvalfiske Ribbeen, med Skafft paa, overtrækket med tynd Skind; paa den slaaer en af dem med en Stok og siunger derhos nogle Viiser, angaaende enten deris Handteringer i Almindelighed, eller hans egen i Særdeleshed; Med ham istem̄er det heele Chor, Mænd og Qvinder.

Slaer paa Tromme og der hes siunge Viiser.

Hvo der nu kand anstille sig meest pusseerlig i Geberder, med at vraale, vrie og vende Hovedet og Lemmer hid og did, eller at hoppe frem og tilbage, han holdes for at være artigst, saasom hand med sin Gioglen kand komme de andre til at lee.

I at digte Viiser paa en Satyrisk maade, den eene om den anden, bestaar deres største Konst, og hvem som kand overgaae sin contra-part her udi, han admireres og roeses af de andre. Naar en har fattet en lille Jalousie og Vrede til en anden for noget, strax udfodrer han hannem til een Duel, og lader ham siige: at han vil komme til den og den Forsamling, hvor han da vil siunge paa ham.

De digte Satyriske Viiser den ene om den anden i deres Forsamlinger.

Den anden for at forsvare sin honeur, laver sig og paa Viiser, og lader sig u-forbigængelig indfinde til at forsvare sig,

 hvis

Citanten begynder først, og naar han har holdt op. hvis han eller drister sig til at give sig i fær med ham. Naar de nu ere komne til Forsamlingen, og hver sidder parat at høre hvordan det vil løbe af med dem; da træder Citanten først frem, og begynder at siunge, havende sin Tromme i Haanden hvorpaa han og tillige slaer. Den anden staar og strax op imod ham og tier stille og hører paa, indtil hans Contrapart har udsiunget og sagt hvad han vilde.

Forsvarer Contra-parten sig paa ligemaade. Herpaa begynder han igien med liige saadan Satyre at forsvare sig, hvor ligeledes den anden tier stille, indtil hand har udsiunget, og saaledes continuere, saa længe de haver Viiser at feye paa hin anden med. Hvilken der nu først mangler paa Viiser og maa holde op, han holdes for overvunden. I saadanne Viiser forekaster og bebreyder de hinanden hvad de veed, og paa denne Maade hevne sig.

Stor Klygtighed og Artighed bestaar vel ikke deres Poesie af, men der er dog nogen Naturel deri; synes ogsaa at riime sig lidet og nogenledes at observere Cadencen. Til Exempel herpaa vil jeg her anføre een Grønlandsk Viise, componeret af en, af forrige paa Colonien værende Grønlænder, ved Navn Friderich Christian, over Hans Kongel. Høyheds, da værende Cron-Printz CHRISTIANS Fødsels-Dag den 30. Novembr. 1729. og lyder som følger:

Exempel af en Grønlandsk Composition.

Amna aja aja, aja aja &c.] Antree
Om morgenen der jeg kom ud og saae
Annigama irsigeik, amna aja aja aja aja &c.
At man Vimplet og Flagede

Arva-

Arvallirfullitlarmeta, amna aja aja aja &c.

Og man giorde sig reede.

Opellungarfullarmeta, amna aja aja aja &c.

At Skyde ɔ: Canonere.

Erkaifeigamig og, amna, aja aja aja &c.

Da spørde jeg:

Tava orkarbigeik, amna, aja aja aja &c.

Hvorfore skal i skyde

Saag erkaifovife, amna aja aja aja.

Og mig bleb svaret at fordi Kongens Søns

Tava akkyanga; affuog nellermago

Fødsels Dag var i Ord taleden.

Okiune annivine nellermago, amna aja &c.

Som efter sin Fader Sabe Konge

Angune tokkopet Kongingoromagame amna aja aja aja &c.

Skal fuccedere

Kingorreis femmane amna aja aja aja &c.

Over dette, siger jeg til min Cammerad

Tava

Tava ikkingutiga, amna aja aja aja &c.
Lad os giøre en Viise
Pitsimik sennegiluk, amna aja aja aja &c.
Til Kongens Søn
Kongib imna Niarnganut, amna aja aja &c.
Thi han skal blive Konge
Kongingoromamet, amna aja aja aja &c.
Denne min lille Sang sc. den skal berømme ham
Pisingvoara una, amna aja aja aja &c.
Der tales om ham at han er en brav Herre.
Okautigirsaræt sillakartok unnertlugo, amna aja aja aja &c.
Lader os derfore være glade!
Tipeitsutigeik, amna aja aja aja &c.
For han skal blive vor Konge
Kongingoromamet, amna aja aja aja &c.
Naar hans Fader døer.
Angune-og tokkopet, amna aja aja aja &c.
Vi glæder os ogsaa derover

Ti-

Tipeitſokigogut, amna aja aja aja &c.
At hand elſke os ſom hans Fader
Attatatut asſeigalloärpatit, amna aja aja &c.
Som ſendte Præſter hid til os
Pelleſille tamaunga innekaukit, amna aja &c.
At underviiſe os om Gud.
Gudimik ajokarſokullugit, amna aja aja &c.
Paa det vi ikke ſkulle komme til Dievelen
Torngarſungmut makko innuille pekonnagit, amna aja aja aja &c.
Blid du og ſaaledes ſaa ſkal vi elſke
Iblile tameitit neglitſomapaukit
Og holde af dig
Aſſeigomarpaukit, amna aja aja aja &c.
Og være dine Tienere
Kivgakomarpautigut, amna aja aja aja &c.
Vore Forfædre har og baret dine Tienere.
Siurlit karalit kivgarimiaukit
Jo de,

M Jvko,

Jvko, amna aja aja aja &c.

At du har tengt paa os,
Iſumatigautigut, amna aja aja aja &c.

Det veed vi meget vel. Du ſkiønne Konges Søn
Nellungikalloarpogut, Kongib Niarnga ajungitſotit

Du bliver vel og ſaa.
Teimatog iſumariotit, amna aja aja &c.

Fordi Kongen din Fader har eyet os tilforne
Kongib Angutit pekaramiſigut

Naar du bliver Konge! du bliver god nok.
Iblile Kongingoruit namakſimopotit; amna aja aja aja &c.

Alt hvad vi eye
Tomaſa pirſaugut, amna aja aja aja &c.

Det ſkal du faae altſammen
Piarmapotit makko, amna aja aja aja &c.

Naar Grønland har faaet Kundſkab

Kara-

Karalit illerpeta, amna aja aja aja &c.

Da skal de elske Gud og ære Kongen

Gud negligomaparput Kongible nalleklugo,
amna aja aja aja &c.

Lader os glæde os!

Teipeitsukigisa,amna aja aja aja &c.

Og Kongen Søns

Kongiblo Niarnga, amna aja aja aja &c.

Skaal at drikke.

Skaalia immerlugo, amna aja aja aja &c.

Og sige: leb! CHRISTIAN!

Tave okarpogut: CHRISTIAN innuvit!

Og Din Hustrue

Nulliello, amna aja aja aja &c.

Gid Dine Aar blib mange.

Okiutikit amarlesorsuangorlutik, amna aja
aja aja &c.

(Det ønsker jeg) FRIDERICH CHRISTIAN og min Cammerad

FRIDERICH CHRISTIAN ikingutigalo.

Peder, som af Grønland ere de første Døbte.

Peder, karalinit koekkartoguk, amna aja &c.
Gid! vore Lands-Mænd vare ligesaa
Kannoktok! Ekkarlivut tamakilit makko,
amna aja aja aja &c.
Amna, aja aja, aja aja, aja aja, hei!

En anden slags siungende Leeg, med Tusken og Handelen.

De har endnu en anden slags Leeg med Sang, som forrettes med Tusken og Handlen med hinanden. sc. hand som er Tromme-Slager og Cantor, byder en Ting til Fals, og det eller det begierer hand derfor. Hvilken nu iblant Hoben, som det frembudne anstaar, hand giver sit Samtykke med et Slag paa hans Bag som Trommer og Siunger, og saa maa det staae fast og ikke rygges, hvad enten Tingen er det værd eller ey: de Unge har og dette til en Leeg og Tids-fordriv iblant dem om Aftenen, nemlig: de haver et lille stokke Træ med et Hul i den ene Ende, til det samme binder de en lille Spitz-pind med en Traad og kaster dermed for at faa Træet paa Pinden eller treffe Hullet. Hvem der nu 20. gange i Rad kand treffe Hullet og faae den paa Pinden, hand har vunden; men den som ikke 20. gange i Rad kand treffe, hand faaer en sorte Streg i Ansigtet, for hver gang hand slaaer feil. De have og her foruden en anden Leeg, som er næsten af den Beskaffenhed og Hensigt som Kort Spil og Terninge-kast, nemlig: de haver et lidet stykke Træ, spidtz til den ene Ende, med en Pind udi. Naar de nu have satt sig ned som ville spille, og en hver har sat op hvad hand tykkes, saa dreyer en det bemelte lille Træ engang om med Fingeren, og hvem den spidtze Ende peeger paa, hand har vundet og trekker til sig alt hvad de andre har opsæt, hvormed de continuere saa lenge de lyster.

De unges Leeg.

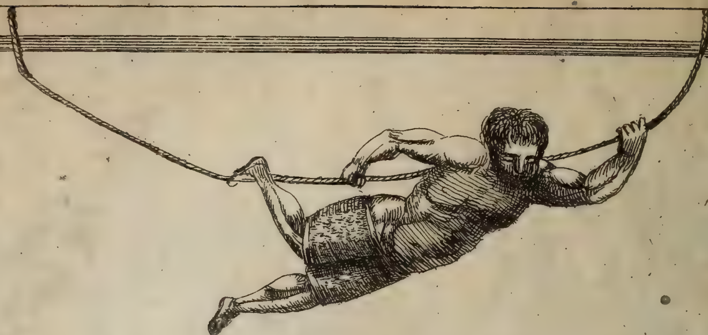
Endnu en anden Leeg som de unge bruge.

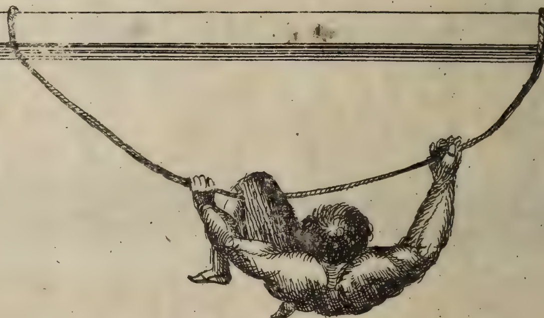
At

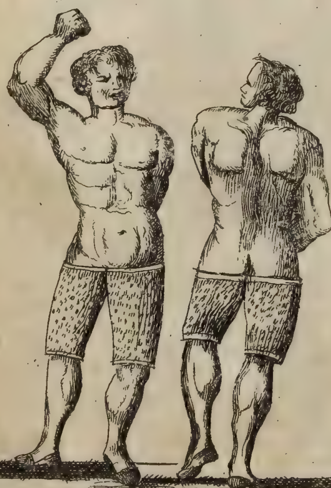

Jo. F.

pag: 93

Jo: F.

At spille Bold er deres jevnligste Leeg, besynderlig i Maaneskin og haver 2. Maader at spille paa: Naar de have deelt sig i 2de partier, saa kaster den ene Boldten til den anden, som er af hans eget Partie. De af det andet Partie, skal stræbe efter at faae Bolden fra dem, og dette gaar saaledes Vexelviis iblant dem. Den anden Maade at spille Bold paa er: at de setter 2de maal 3 à 400 Skridt fra hinanden; hvor de da deeler sig ligesom tilforne, udi 2de Deele; men samles eller mode mit imellem disse maal; Hvor de da kaster Bolden ned, og spender den med Foeden hver til sit maal. Den som nu er raskes til Beens og kand faae Bolden for sig, hand kommer snarist til Maalet og har vundet. Saaledes, sige de, er det og, at de dodes Siæle spille Bold paa Himmelen med et Hvalros Hovet, naar Veirlyset lader sig tilsiune, hvilket de holde for at være de afdodes Siæle.

De spiller Bold paa 2de slags Manere.

De afdødes Siæle skal og spille Bold paa Himmelen.

Naar Fremmede fra andre Stæder kommer til dem, saa giore de ikke andet Nat og Dag end dantze og siunge. Og som de gierne vil have Priisen fra hver andre af Mandighed og Styrke, saa prove de og hinandens Storke, til deels med at Brydes, og til deels at trekke Krog med Armene og Fingrene, og hvem der da saaledes kand trette og trekke den anden ud, hand indbilder sig meget mandhaftig og kiæk at være. Qvinde-Kionnet, nemlig Pigerne, have og for dem self en Leeg, som er mest liig en Dantz, hvor da den ene holder den anden i Haanden, og slaer tilsammen en Kredtz, løber saa omkring frem og tilbage med hinanden, siunger Viiser og haver adskillige motioner og Beveegelser.

De vorne og Sterke Folkes øvelser er at prøve hinanden størke.

Cap. XVII.

Grønlændernes Sprog og Tale.

I det Grønlandske Sprog ere nogle faa Norske ord.

Det Grønlændske Sprog og Tungemaal haver vel ingen affinitet og overeenstemmelse med andre Europæiske Sprog; dog ere der nogle faae Ord iblant, som synes at have en affinitet til de Norskes Sprog, som i fordum Tid have boet der i Landet, eftersom samme Ord kommer over et med det Norske, baade i Benævnelse og Bemerkelse, saasom Kona en Qvindes Person, (dog sielden brugeligt iblant Grønlænderne) nerriok æder, af Norske Norrie. Den Urt Angelica, som i Norge kaldes Qvaun, kalde de ogsaa Qvaunnek. Det Søe-Dyr Marlvin, som i Norge kaldes Nise, kalde de og nile. arklet. Aske. Kollek en Lampe; som paa Norsk heeder en Kolle. Morse kalder Grønlanderne Morset. Nogle faa Ord have og en Liighed med Latinske, saasom Gutta. Grønlænderne Gutte eller Kutte. Ignis, Grønlænderne Ingnek: Af Grædsken og Hebraisken have de det Ord Appa, med hvilket Ord, de smaa Børn nævner deres Fader &c.

Sproget har en vanskelig accent.

Sproget er af en vanskelig accent og Pronunciation; thi de formerer Ordene mesten ex gutture og in palato. De have nesten et Sprog over det heele Land, uden at der i Accenten og Pronuntionen differerer noget paa somme Steder, allermeest under Syd, hvor de have endeel fremmede Ord, som ikke ere brugelige under Nord? Men Angekuterne har et særdeles Sprog for dem self naar de Hexer; thi da betiene de sig mest af Metaphoriske Ord, ja Ord som

ere af en contrarie Bemerkelse. Qvindfolkene have og en særdeles pronunciation for dem self, i det de af kiælenhed udi Enden af Ordet, i Steden for en Littera aspera bruge en littera molli ex. gr. am pro ap, ɔ: ia. Sauing pro Sauik ɔ: Kniv. Det Grønlandske Sprog haver ikke de Bogstaber c, d, f, q. x. I særdeles indløber der mange dobbelte og ubekiende consonanter, som giør at samme Ord ikke vel kand skrives efter Grønlændernes Tunge Slag. Det er ellers i det øvrige gandske regulair og har heel naturlige og beqvemme expressiones, ja der udi er saa net og ziirlig en construction, som man ikke skulde vente hos slige upolerede Folk. Det er meget rigt paa Ord og Forstand i somme Ting; saa mangt i Talen kand med Danske Ord ikke vel udsiges og exprimeres, men derimod i somme Ting er det meget fattig, allermeest i de Ting, som ere dem Fremmede og Ubekiendte, og ikke kommer fore i deres Hantæringer. Der ere baade Monysyllaba og Polysyllaba, men allermest Pollysyllaba. Deres Vocabula saavel Nomina som Verba Flecterer de in fine uden Articlers til Hielp, ligesom de Latiner og Græcer. Adjectivum settes altid udi efter Nomen Substantivum, men Pronomina Possessiva henge de ved Nomina Substantiva ligesom Hebræernes Suffixa. Og ere der ikke allene Suffixa Nominum men end ogsaa Verborum. For at fornøye den gunstige Læseres curieusitet vil jeg her anføre nogle faa Grønlandske Vocabula og udi et compendio viise Sprogets Construction og flexioner ex, gr.

Qvinde Kiønnet have i enden af Ordet en littera mollis for en lit. aspera.

Sin Flections Maade kommer dets meest overeens med det Hæbræiske.

Sing.

Sing.	Dual.	Plural.
Innuk et Menniſke.	Innuk.	Innuit.
Angut en Mand.	angutik.	Angutit.
Arnak en Qvinde.	arnek.	arnet.
Niakok Hovet.	Niakuk	Niakut.
Irſe et Øye.	Irſik.	Irſit.
Kingak Næſe.	Kingek.	Kinget.
Kinak Anſigt.	Kinek.	Kinet.
Kannek Mund.	Kannek.	Karngit.
Okak Tunge.	Okek.	Oket.
Kiut en tand.	Kiutik.	Kiutit.
Kartlo Læbe.	Kartluk	Kartluit.
Siut Øre.	Siutik	Siutit.
Nyak Hovet Haar.	Nytkiek	Nytkiet.
Sækik Brøſt,	Sækkirſek	Sækkirſet
Iviange Patte.	Iviangik.	Iviangit
Tue Skulder,	Tubik.	Tubit.
Tellek Arm,	Tellik.	Tellit.
Ikuſik Albue.	Ikivtik.	Ikivtit.

Arkſeit Haand: Fingre eſt tantum Plural.

Tikek Finger.	Tikik.	Tirkerit.
Kukik Nægel	Kukik.	Kuket
Nak Mave.	Nerſek.	Nerſet.

Innelo

Sing.	Dual.	Plur.
Innelo Tarm	Inneluk	Inneluit
Okpet Laar	Okpetik	Okpetit
Sibbiak Hoffte	Sibbirſek	Sibbirſet
Serkok Knæ	Serkuk	Serkuit
Kannak Skinkel	Kannek.	Kannerſet.
Iſiket Foed eſt tantum Plur.		
Kimik Hæl.	Kimik.	Kimit.

Conſtructionem med Pronominibus *Poſſeſſivis*, ſkeer ſaaledes ex. gr. Iglo et Huus.

Sing.	Dual.	Plur.
Iglo et Huus	Igluk	Iglut
Mit. Igluga.	Igluka.	Igluka
Dit. Iglut.	Iglukit	Iglutit.
Hans Igloa	Igluk.	Igloei
Sit Iglune	Iglugne	Iglune
Vores Iglout	Iglogut	Iglovut,
Eders-Iglurſe	Iglurſik	Igluſe
Deres Igloæt.	Igloæk	Igloeit
Sine Iglurtik.	Iglutik.	Iglutik.

Med Suffixis Præpoſitionum, mik & nik, mit & nit fra mut & nut til me & ne, paa, og andre Particulis Eneliticis, conſtrueres atter dette Ord Saaledes:

Sing.		Dual.	Plur.
til huuset	Iglomut	Iglugnut	Iglunut.
- mit h.	Iglumnut	idem	idem
- dit	Inglungnut	idem	idem.
hans	Igloanut	Igloennut	Igloeinut
sit.	Iglominut	Iglungminut	Iglominut
vores	Iglutivnut	Iglotivnut	Iglotivnut
eders	Iglusivnut	idem.	idem
deres	Igloænut	idem	Igloeinut
sine	Iglomingnut	idem	idem.

Verba angaaende, da ere de Simplicia og Composita, og har 5 Conjugationes, hvortil og kommer den 6te som er Flexio verbi Negativi har 3 Tempora, sc. Præsens, Præteritum, og Futurum. Og 6 Modos, sc. Indicativus, Interrogativus, Imperativus, Permissivus, Conjunctivus og Infinitivus.

Exempla Verborum simplicium ere disse:

1ma Conjugatio definit in Kpok. ut. Ermikpok hand toer sig Aglekpok hand skriver.

2da Conjugatio def. in Rpok, ut. Mattarpok hand klæder sig af Aularpok hand renser bort, Ajokarsorpok hand underviiser.

3tia

3tia Conjugatio desʃ. in Pok purum, ɔ: nulla præcedente Conʃonante, ut. Egipok, hand kaster bort, Ingipok hand setter sig ned, Akpapok hand løber.

4ta Conjugatio desʃ. in Ok v. Vok, ut. Pyok hand faar, bekommer, Aʃʃavok hand elsker, Aglyok hand voxer.

5ta Conjugatio desʃ. Au; ut. Irʃigau, han stirrer paa, Arʃigau hand er liig, Angekau hand er stor.

6ta Conjugatio verbi Negativi, desʃ. in Ngilak ut. Ermingilak, hand toer sig ikke, Maitengilak hand klæ-dersig ikke af, Pingilak hand faar ikke, Egingilak hand kaster ikke bort. Irʃigingilak hand stirrer ikke paa.

Flexionen med suf. Perʃ. agentis skeer Saaledes: in Præʃenti Indicativo. 1mæ Conjugationis, ʃc. in kpok.

Sing.	Dual.	Plural.
hand toer sig	de to toer sig	de toer sig
Ermikpok	Ermikpuk.	Ermikput
Jeg toer mig	vi tu toer os.	vi toer os.
Ermikpunga	Ermikpoguk	Ermikpogut
du toer dig	J tu toer eder	J toer eder.
Ermikpotit.	Ermikpotik	Ermikpoʃe.

Med Suffixis Perʃonæ patientis flectere, de ʃaaledes.

Sing.	Dual.	Plur.
du toer mig	J tu toer mig	J toer mig
Emikparma.	ermikpautinga	- pausinga
hand toer mig	de tu toer mig	de toer mig
Ermikpanga	Ermikpainga	Ermikpanga
Jeg toer ham	vi tu toer ham	vi toer ham
Ermikpara	Ermikparpuk	Ermikparput
hand toer ham	J tu toer ham	J toer ham
Ermikpa	Ermikpartik	Ermikparse.
du toer ham	de tu toer ham	de toer ham
Ermikpet	Ermikpæk	Ermikpæt
Jeg toer dig	vi du toer dig	vi toer dig.
Ermikpaukit	Ermikpautikit	- pautigit.
hand toer dig	de du toer dig	vi toer dig
Ermikpatit	idem.	idem
Du toer os	J du toer os	J toer os
Ermikpautigut	- pautigut.	- pausigut
hand toer os	de toe toer os	de toer os
Ermikpatigut	Ermikpatigut	Ermikpatigut
Jeg toer eder	vi tu toer eder.	vi toer eder
Ermikpause	idem.	idem
hand toer eder	de tu toer eder.	de toer eder
Ermikpase	idem	idem

Sing.

Sing.	Dual.	Plur.
Jeg toer dem	vi tu toer dem	vi toer dem
Ermikpaka	Ermikpavut	idem
hand toer dem	I tu toer dem.	I toer dem
Ermikpei	Ermikpatik	Ermikpaſe
du toer dem	de tu toer dem	de toer dem
Ermikpatit	Ermikpakik	Ermikpeit

Verbum Negativum flecteres ſaaledes:

Sing.	Dual.	Plur.
han toer ſig ikke	de tu toer ſig icke	de toer ſig ikke
Ermingilak	Ermingilek	Ermingilet.
jeg toer mig ikke	vi tu toer os ikke	vi toer os ikke
Ermingilanga	Ermingilaguk	- lagut
du toer dig ikke	i tu toer ed. ikke	I toer eder ikke
Ermingilatit	Ermingilatik	Ermingilaſe.

Med Suffixis Perſonæ patientis flecteres de ligeſom Verba affirmativa, ex. gr.

han toer m. ikke	de tu toer m. ikke	de mig - ikke
Ermingilanga	idem	idem
du toer mig ikke	I tu toer m. ikke	I - ikke
Ermingilarma	Ermingilautinga.	- lauſinga

Sic cœtera omnia,

Tempus Præteritum og futurum har lige de self samme suffixa, som præsens.

Verba Composita betreffende, da som de have ikkun faa verba auxiliaria, saa betiener de sig af adskillige partickler, som Componeres eller annecteres med verbis simplicibus, for at udføre en Meening; hvilke dog extra compositionem med andre Ord, ere af ingen Bemerkelse. Og i det slig composition skeer, da miste verba simplicia deres egen Conjugation, ex. gr.

1) Naar Sensus er: Mand pleyer at giøre saa eller saa da skeer Compositionen saaledes:

Af Ermikpok hand toer sig, fit, Ermigarau hand pleyer at toesig, Kieavok hand græder, Kieeilarau, pleyer at græde. Aularpok hand fare bort aulararau.

Item: Naar Sensus er: kommer for at giøre, da heeder det Saaledes:

Ermigiartorpok hand kommer for at toe sig aglegiartorpok, hand kommer for at skrive, sic cætera omnia, in omnibus loqvendi formulis.

Men der er ikke allene enkelte compositiones, hvor ikkun en partikel kommer til et verbum, men end og dobbelte, hvor

hvor 2. 3. og fleere particulis kommer tilsammen for at exprimere en lang og vidløftig Meening, og for den Aarsage foregaar der og en stor Forandring i Ordene, eller partiklerne, i det visse literæ essentiales ikkun beholdes, og de andre enten aldeles Bortkastes eller Forandres, ex. gr.

Naar sensus er: hand skyndte sig og giorde det eller det, ut: aulisariartorasuarpok, hand skyndte sig at fare ud at fiske. Her kommer tilsammen disse 3 Verba: aulisarpok hand fisker, piartorpok, farer hen at giøre noget, pinnesuarpok skynder sig at giøre.

Item: Aglekksinniarit, beflit dig paa at skrive bedre. Her kommer tilsammen: aglekpok hand skriver, pekipok, gior paa nye, giør bedre. Pinniarpok beflitter sig paa, indè aglikinniarpok, beflitter sig paa at skrive bedre. Sic cœtera plura.

(o)

Tro-

Troens ARTICLE
Og
HErrens-Bøn
Oversat i det Grønlandske, lyder saaledes:

Art. I.

Operpunga Gud-mun Attatavnut, ajuakangitsomut, Killagmik nunamiglo Sennarsomut.

Art. II.

Operpunga IESUS CHRISTUSMUT Ernetuanut, Nallegautivnut, Annersamit helligmit pirsok. Niviarsiamit Mariamit erniursok; anniartok Pontius Pilatus-mit; Isektitaursok, tokkorsok, illirsorlo, allernun akkartok. Ullut pingajuane tokkorsonit makitok; Killangmut Kollartok; Angume

Gub-

Gub tellerpiet tungane ipſiarſok; terſanga amma tikiytſomaryok, umarſullo tokongarſullo auikſartitſartorlugit.

Art. III.

Operpunga Gub Annerſanut, opertokartoniglo nuname; Innungniglo hellig-niglo illegeinik, Synderronermiglo, Timiniglo umaromartonik, tokkorſublo Kingorna tokkoviungitſokartomik amen!

Nallekam Okauſia ɔ:

HErrens-Bøn.

Attatavut killangmepotit, akkit uſorolirſuk, Nallegauet aggerle; pekorſet Killangme nunametog tamaikile; tunniſigun ullume nekikſautivnik, piſſaraunetaaketſorauta, piſingilaguttog akeetſortivut; Urſennartomut piſitſaraunata, ajortomin annautigut; Nallegauet, Pirſarlo, uſornartorlo pigangaukit iſukangithomun, Amen.

O Cap.

Cap. XVIII.

Handelens Beskaffenhed udi Grønland, og om samme med nogen Fordeel kand drivis.

Hvor udi den Grønlandske handel bestaar.

rønlændernes Handels Vahrer, bestaar allene udi Spek, Hvalfiske Barder, Enhiørnings Horn, Rinsdyrs-Huuder, Sælhunde Skind og Revskind. Hvor imod de forlanger af os, Kiortle eller Skiorter af hvidt blaat røt og ternet Linnet, eller ulden, disligeste Buxer af samme Sort, uldene Strømper, hvide røde og blaae. Kniver, Stik-Saver, Sye-naaler, Angler, Speyler, og allehaande anden smaa Kram; disligeste, Bredder, Legter, Kister, Kiedler af Kaaber og Meßing item Blik Tinfader og Skaaler, og saadant mere; hvilket altsammen de vel betaler. I Begyndelsen var Handelen profitablere end nu; thi efterdi det aarligen har tiltaget med fremmede Handlere, har de fordervet Handelen for hver andre, i det den ene har søgt at give et bedre Kiøb end den anden, for at trekke Grønlænderne til sig, hvor over Grønlænderne, som ellers ikkun lidet behøver, faa nok af alle Ting, og giør sig her efter ikke saa megen Umage for at bringe noget tilstrekkeligt til Veye, som tilforne. Dog er det ikke at tvile paa, at hvis vore engang bleve Mestere over den Grønlandske Handel allene, som dem og med rette tilkommer efter den høye Rettighed, som Kongen af Dannemark, ligesaa vel haver til Grønland, som andre sine Lande, handelen so

I begyndelsen var handeln profitablere.

jo skulle blive saa profitabel derfra, som nogen anden Steds, som vi og har seet prøve af, i de seeniste Aaringer, siden fremmede Handlere ere allernaadigst blevne forbudne paa en vis distance at holde sig til Colonies Grentzer; thi kand nogle Skibs ladninger, med Fisk og Thran fra Findmarken; og med Fisk, Thran, Kiød og Smør, fra Island og Ferøe indbringe anseelige profiter, hvorfor da ikke med Spek, Hvalfiske Barder, Rinsdyrs-Huuder, Revskind og Sælhunde Skind &c. hvilket alt er ligesaa Kostbar, som de Islandske og Findmarkiske Vahrer? Og haver de Grønlændske Vahrer fordum været af den importance og bonite, at de ere blevne lagde til Kongens Bord? Hvorfor ikke ogsaa endnu, hvis Grønland bliver sat i forige Stand, som aldeles ikke er umueligt.

De Grønlandske Vahrer ere ligesaa kostbare som de Islandske og Findmarkiske.

Blev ikkun først de gamle øde Jorde platzer, hvor de gamle Norske fordum have boet, igien besatte med Folk og Qvæg, det skulde uden Tvil give det samme fra sig, som Island og Ferøe, saasom der gives ligesaa god Gresning, som paa de Steder. Torsk og Lax-Fiskeriet, vil jeg ikke tale om, saasom samme paa den Vester Siide, i nærværende Tid, ikke er af den importance at dermed kand drives nogen Handel (Skiønt Grønlænderne berette at under Syd faaes megen stor og skiøn Hav-torsk.) Der imod om der blev lagt Fliid paa Hvalfiskeriet under Nord og Sælhunde Fangsten under Syd, det skulde altid indbringe saa meget, og mere end som Torsk og Laxe-Fiskeriet paa andre Steder; fornemelig Sæl-Hundefangsten, som med liden og saa got som ingen Bekostning kand fortsættes, allene med Garn, med hvilke i Grønland allevegne er Leylighed mange tusinde at fange og bekomme; Men at ikke er skeed, er Efterladenhed og Anstalters Mangel, allene at tilskrive. Kortelig, Grønland er beqvemmeliger til Næ-

De gamle forfaldne Jorde-Platzer maa igien besettes med Folk og Qvæg.

Hvalfiskeriet og Sælhunde fangsten kand indbringe store Profiter.

ring end nogen Troer, og Handeln kunde ved fuldkomne og tilstrekkelige Anstalter blive profitabler end man sig vel skulde indbilde; Men uden et sluttet Compagnie af resolverte brave Mænd, kand sligt ikke practiceres; saasom det er umueligt, at en Privat Mand allene alle disse Anstalter fuldkommelig kand bestriide.

Cap. XIX.

Om Grønlændernes Religion eller Rettere Superstitioner.

Grønlænderne kand ansees som Naturalister

Af Grønlændernes Vankundighed om en Skabere, skulde man fast komme paa de Tanker, at de vare Atheister, eller Rettere at sige: Naturalister; thi naar man har spurt dem, hvoraf de meente at Himmel og Jord have sin Oprindelse? har de ikke andet vist at give til Giensvar, end det er saaledes af sig self. Men naar man eftertenker, at de have en Meening om Siælens (*) Udødelighed, og at der er et andet og bedre Liv end dette; Disligeste at de inclinere for mange slags Superstitioner, ja ogsaa statuere et aandeligt Væsen, som de kalde Torngarsuk, hvilken de tillegge en overnaturlig Kraft og Virkning, skiønt ikke Skabelsen, eller Chreaturenes Væsen, om hvis oprindelses Aarsage, de fortelle andre latterlige og uriimelige Historier; Da præsupponerer os dette en Art af en slags Guds dyrkkelse, endskiønt de self ikke forstaae

Statuere dog Siælens Udødelighed og et Aandeligt Væsen.

(*) Siælene, beskriver Angekkurterne Saaledes, at de ere gandske Bløde at Føle paa, ja Neppe at kunde føles paa, ret ligesom de vare uden Seener og Been.

forstaae sligt, eller for Fæiske Dumhed, veed at anvende dette Naturens Lius eller overblevne gnist af det medskabte Guds-Billede udi Siælen, til nærmere at betragte Guds usiunlige Væsen udaf hans Gierninger, som er Verdens Skabelse Rom. 1. hvorfor allehaande Superstitioner bliver dem i Steden for en religion og Guds dyrkkelse.

Inclinere for mange slags superstitioner, som præsuponerer og en Art af en slags Guds dyrkelse.

Men endskiønt alle deres Superstitioner ligesom autoriseres ved den saa kallede Torngarsuk, hvilken deres Løgnagtige Angekuter ɔ: deres Propheter, have som et Oracel, som de i alle Tilfelde consulere og bespørge; saa veed dog de fleeste intet viidere af ham at sige, uden det blotte Navn. Ja Angekuterne self har uliige Meening om ham; thi somme sige: hand har ingen Gestalt, andre at han er som en Biørn. Andre, igien, at hand er stor og har ikkun en Arm. Andre, at han er liden som en Finger. Somme sige: han kand ikke døe. Andre at en F. s. v. kand dræbe hannem. De tilegner ham fornemmelig Platz nedre i Jorden, hvor der skal være deylig Soeleskin, got Vand, Dyr og Fugle i Mangfoldighed. I Vandet sige de ogsaa hand er; hvorfore, naar de kommer til et Vand, hvoraf de tilforne ikke have drukket, og der er en gammel i følge med dem, da maa han først drikke deraf, for at skille det ved sin Torngarsuk ɔ: det onde som er i Vandet, hvoraf de unge maatte faa ont og døe. I Luften, sige de, er en Aand, som de kalde Innerterrisok ɔ: en forbydere, saasom han ved Angekuterne skal forbyde dem visse Ting ikke at maa giøre, om det skal gaa dem vel. De tale endnu om en anden Luftens Aand, som de kalde Erloersortok ɔ: en som river indvolle ud, og skal føde sig af de Dødes indvolle, som farer til Himmels. Hand skal see ud som et maver og udsulten Menniske, som Kinderne ere indfaldne paa.

Torngarsuks Beskrivelse, som er Grønlændernes Oracel.

Tilegnes Sted fornemmelig ned i Jorden, ogsaa i Vandet &c.

Hvert Element skal have sine Innuæ ɔ: Besiddere. Hvorfra Angekut have deres Torngak.

Hvert Element, haver efter Grønlændernes Formeening, deres visse Innuæ ɔ: besiddere eller Herrer (o) hvorfra Angekut faar deres Torngak ɔ. Spiritus familiaris; thi enhver Angekkok har sin Torngak, hvilken skal melde sig an hos ham, naar han 10. gange har hexet i Mørke.

Endeel har deres egne afdøde Forældre til Torngak, ja endeel have deres Torngak af vores Nations Folk, om hvilke de sige, at de skyde med Flinter, naar de kommer til Indgangen, hvor Angekkok Hexer inden fore. Om Torngak og Torngarsuk er et og det samme veed jeg ikke, i ringiste deriveres det ene af det andet. Men af Torngarsuk lærer Angekkut deres Hexe-Konst; og dermed gaar saaledes til, efter deres egen Digt og Beretning.

Den som vil blive Angekkok, skal gaa et langt stokke bort

(o) Havets Innuæ og Besiddere, (hvor ved de forstaa Hav-Folk eller Hav-Mænd,) kalde de Kongeusetokit, om hvilke de siger: at de gierne spiser Reve-rumper. Ingnersoit ere Søe-Trolde, eller de som boe i Stranden og i Skiærrene, hvilke, siges, stiæle Grønlænderne bort, dog ikke for at giøre dem ont, men for at have dem til Cammerater. Tunnersoit ere Bierge-trolde, ignersoit ɔ: Ild-trolde, efterdi de synes at være gloende, skal boe ved Stranden i steile og bratte Bierge, det er dette Meteoron, som vi kalde dragen. Innuarolit, ere bitte smaa Folk, ligesom Pygmæer, og skal findes paa den Øster-Siide. Erkiglit skal der imod være et slags grumme Folk, som skal have Snude ligesom Hunde; de skal og være paa den Øster-Siide af Grønland. Sillagiksortok, er en som skaffer got Veir, og skal boe op paa Jisfieldet. Nerrim Innua ɔ: Madens Herre, tillader aglertut ɔ: de som ere in statu abstinentiæ, hvad de maa æde. Luften tillegge de i Særdeleshed noget ligesom Guddommeligt, i det de ere bange for at giøre og begaa et og andet, paa det, som de sige, den ikke skal fortørnes over dem. Hvorfore de og ere bange at gaa ud i Mørke.

ke bort i Marken, hvor ingen Mennisker er, der skal han opsøge sig en stor Steen og sætte sig ned ved den, og saa kalde paa Torngarsuk, Herpaa skal da Torngarsuk strax komme til ham, hvor han da i Begyndelsen vel bliver meget bange og forskrekket over hans Tilkomst, saa han faar ont, falder ned og døer og bliver liggendes død i 3. dage, derefter bliver hand levende igien, og gaar hiem som Angekkok og en meget viis Mand. En Angekkoks Konst bestaar fornemmelig derudi. 1) at han skal mumle over de Syge paa det de skal blive karske igien. 2) taler hand med Torngarsuk og faar Information af ham, hvorledes de skal forholde sig, at de maa have Lykke i deres Næring. 3) faar han af ham at viide om nogen skal døe, og hvad Aarsagen monne være, naar indfalder en usædvanlig Død, eller noget andet ulykkeligt dem Tilslaes. Og endskiønt disse Angekuter ere grove Løgnere, og udfaldet ofte giver deres Afmægtighed og Løgnagtighed aabenbarlig nok tilkiende, saa troer dog de andre dumme og taabelige Folk dem, og har stor Æstime for dem; tør ingenlunde overtræde deres Ord, i hvad som helst dem i Torngarsuks Navn bliver befalet, af Frygt at der skal vederfares dem noget Ont.

Hvorledes en kand komme til at blive Angekkok.

Hvorudi en Angekkoks Konst bestaar.

Blant anden grov Løgn Angekkuterne indbilde de andre dumme og lettroende Stakle er og dette: at de, endskiønt man binder Hænder og Fødder paa dem, kand fare op til Himmelen, og fornemme hvordan der staar til, saa ogsaa til Helvede eller nedre i Jorden, hvor Torngarsuk har sin boelig. En nye Angekkok maa giore sin Reyse did hen om Høsten; saasom de foregiver, at den nederste Himmel, forstaa RegneBuen, er da nærmist Jorden.

Inbilde de andre at de kand fare til Himmels og Helvede.

Det forrette de saaledes: Efter at Tilskuerne have forsam-

samlet sig udi et Huus om Aftenen, naar det er mørkt, og enhver har sat sig udi sin Sted, saa lader Angekkoken sig binde, med en tykk Rem, Hovedet imellem Benene og Hænderne paa Ryggen, og en Tromme legges ved hans Side, her paa efter at Vinduerne ere tildekkede uden til, og Lyset er slukt, begynder de at siunge en Sang, som deres For-Fædre skal have digtet. Naar den er til Ende, fanger Angekhoken an at hexe skraale og mumle og kalde paa Torngarsuk; hvor da Torngarsuk skal komme og tale med hannem, saa de andre hører derpaa (her veed hand treskelig at forandre sit mæle, saa de hos værende ikke andet veed end at det er Torngarsuk som taler med haın) Imidlertid arbeider hand sig løs af sine Baand, og i deres Tanker farer op igiennem Taget, og derefter, igiennem Luften, indtil han kommer til den øverste Himmel; hvor Angekkut Poglit, ɔ: de fornemste Angekuter, deres Siæle ere forsamlede; hvor hand af dem skal faa Undretning om et og andet, som de forlanger at viide, og alt sligt skeer udi et Øyeblik.

Angekkut Poglit, hvo de ere og hvorledes en kand blive det.

Men angaaende Angekkut Poglit, da som de skal være ypperligere og klogere end de andre, saa maa de og udstaa mere end de andre, førend de kand komme til den Værdighed. Naar nu en gemeen og ordinair Angekkok vil være en Angekkok Poglik (thi ingen kand blive det, uden hand først har været en ret og slet Angekkok) da, efter at hand, som tilforne, er bleven bundet med Hænder og Fødder og Lyset er udslukt, saa det bliver gandske mørkt i Huuset, paa det ingen skal see, hvordan tilgaar og deres Løgn skal blive aabenbare, saa skal herpaa strax en hvid Biørn komme ind igiennem indgangen, og biide Hexe Mæsteren udi hans store Taae, og slæbe ham til Søes og springe med ham i Vandet; hvor da en Hvalros strax er ferdig og griber ham ved hans Genitalia og æder ham op

tillige

tillige med hvid Biornen. En liden stund derefter skal hans Been et efter andet blive kast ind paa Gulvet, hvor hand havde hexet, og naar de ere der alle, skal hans Aande stige op af Jorden og samle sig igien med Benene, at hand igien bliver heel og levende, og da er han en Angekkok Polik.

Angekuterne, som meldt, holdes i Agt og Ære, og elskes som meget viise og nyttige Folk, og belønnes ogsaa af dem, som forlanger deres Tieneste. Men derimod er et andet slags Hexe-Mestere, besynderlig gamle Kierlinger, som de kalde Illiseetlut, hvilke indbilde sig selv og andre med deres Hexerie at kunde skade dem, de vilde ilde, paa Liv og Levnet. Een saadan een, eller saa snart de fatter en Mistanke til een om sligt, hades og forfølges af alle, og uden Barmhiertighed myrdes, som skadelige Mennisker, der i deres Tanker ere ikke værde at leve.

Et andet slags Hexe-Mæstre, som skal kunde forgiøre andre, de hades og allevegne eftertragtes.

Angekuterne, indbilde dem og, at de kand helbrede allehaande Sygdomme, endskiønt de applicere den Syge saadanne Midler, som ikke har ringeste Krafft til at helbrede, saasom, at mumle og blæse paa den Syge ; hvorudi de gandske kommer over eet med de slags Spaafolk, som Propheten Esaias om taler i det 8. Cap. v. 19.

Angekkut ere Medici, men bruge urimelige Midler.

Og om nogen af dem, som de saaledes haver mumlet over, ved en Hændelse kand blive helbred, strax tilskrive de det som een Krafft af deres Gøglerie. Undertiiden bruger de denne Maade at curere paa, nemlig: de legger den Syge paa Ryggen, og binder et Baand om hans Hovet, hvor da Angekkok med en liden Stok, som er giort fast ved Enden af Baandet, løfte den Syges Hovet op og atter lader det falde ned, og imidlertid ved hvert hand løffter paa den Syges

ges Hovet, taler hand med sin Torngak ɔ: Geist, om Patientens Tilstand, hvad enten hand skal blive Karsk eller ey. Er Hovedet tungt at løffte paa, da er det et Tegn til at den Syge skal døe, men er det let da lever hand. (p) Alt dette uagtet troer jeg dog ikke at de haver nogen virkelig commercium og Gemeenskab med Dievelen; thi af al deres Væsen og indbilte Konsters Art og Beskaffenhed, lader det sig ikke ansee, men er lutter Løgn og opdigtet Verk uden ringeste paafølgende effect og Virkning, og øves allene af de bedragelige Angekkuter for vindings skyld, eftersom de derfore blive vel betalte. Ikke desmindre maa man dog tilstaae at den onde Aand herſker i alle saadanne Superstitioner og betiener sig dem til at forføre de arme dumme Mennisker, og holde dem fra den sande Guds Kundskabs Eftertragtelse.

Kand ikke merkes at de have nogen virkelig commercium med Dievelen.

Angekuterne kand indbilde hvem de vil, at de have ingen Siæle, i Særdeleshed dersom de fattes noget paa deres Helbreed, og sige sig god for at skabe nye Siæle i dem naar de vil betale dem derfore, hvilket de og gierne giøre. De foreskrive og andre i adskillige Tilfælde, visse Regler, hvor efter de, maa forholde sig, saasom: Naar der er nogen død i Huuset, maa de paa en vis Tid ikke giøre al slags Arbeide, den Dødes Slegtninger besynderlig, maa entholde sig en Tid lang ikke allene fra visse Arbeide, men end og Spise.

Angekkut foreskrive de andre visse regler hvor efter de i særdeeles tilfeld maa rette sig.

Naar nogen er syg og hand er under Angekkokens Cuur, dad maa hand ikke spise al slags Mad, hvilket de saa noye

(p) Naar Angekkut Hexer, da maa ingen kløe sig i Hovedet, ikke heller sove, ey heller slippe en løs Vind til; thi af saadan en Piil, sige de, kand Hexe-Mæsteren dræbes, ja Dievelen self. Naar en Angekkok haver hexet da maa intet arbeide giøres i 3 a 4 Dage.

Hvorledes de maa forholde sig, naar Angekkut hexe.

nøye Tager i agt, saa at de end og, naar vi har fundet hielpe dem med nogen slags Medicament, har de strax spurt, hvad de imidlertid ikke maatte æde. For Barsel Qvinder er denne ordinance at de paa nogen Tid maa holde sig fra Arbeide og fra visse slags Spise, saasom: Kiød (undtagen det deres egne Mænd fanger, dog maa indvollen ikke være blesseret) Men Fisk maa de allene æde i de første Uger efter deres Barsel-Fær, derefter og Kiød. Benene, som de imidlertid afpille, maa ikke, bæres af Huuset. Det første Barsel en Qvinde gior, maa hun ikke spise Hovedet og Læveren. De maa hverken æde eller drikke under aaben Himmel. De have deres Vandspande for dem self, dersom en kommer uformodentlig og drikker af det Vand, som er i deres Spand, maa det strax udslaes. Deres Mænd maa ikke heller arbeide i nogle Uger, ikke heller kiøbslae; Ligeledes naar nogen er syg, vil de ikke heller gierne kiøbslaae. Dennem er ikke tillat at æde eller drikke bar Hovede. Støvelen trekker de af det ene Been, og legger under den Skaal de spiser af, paa det Barnet, om det er en Søn, skal blive en god Sælhunde Fanger. Saa lenge barnet er endnu spæd, maa der ikke kaages over deres Lampe, ikke heller maa nogen tænde Ild hos dem, med viidere. (q) Det er brugeligt hos endeel giffte Qvinder, at toe deres Legemer efter at de have Haft deres Menstrua, paa det deres Mænd ikke skal døe. Ligeledes naar de have rørt ved nogen Død, bortkaster

Ordinance for Barsel-Qvinder.

(q) Argnak aglertok ɔ: En Qvinde som er under afholds Lov, hun kand stille Vejret, hvilket skeer saaledes: hun gaaer ud og løber Vinden i sig, og gaar ind igien og blæser den ud, og saa skal det blive stille. Naar hun slikker Regnen op, saa skal det blive tørt Vejr, og andre saadanne Konster mere, som de tillegge Hende.

de Klæder som de have Haft paa, hvorfor de ved den Dødes Begravelse har altid gamle Klæder paa; hvor i alt, de kommer over et med Joderne, saasom de og i flere andre Ting have Jodiske Skikke, saasom at begræde deres Jomfruedom, at teigne sig paa Huden, og at rundskiære deres Hovet Haar, som Herren forbyder Israels Born Lev. 19. Naar jeg eftertenker sligt og andet meere, som synes Jodisk hos dem, bifalder jeg nesten en vis Autors ellers Scribents Tanker, da hand melder om Americanerne; at efterdi hand har fundet saa mange Jodiske Bruge hos dem, holder hand for, at de ere en extraction af Joder eller fornemmelig Israels Born, som bleve bortforte til Assyrien og ere siden bortspridde i ubekiendte Lande. Conf Espras: L. 4.

have mange Jodiske bruge.

Den Superstition med at behenge sig med Amuletis, som de kalde arngvoak eller Arnurlet, er almindelig, samme er dog intet andet end et lidet Stokke af et gammel Træ, Steen eller Been, Fugle Nebber eller Kloer, eller hvad enhvers Phantasie udveller sig; hvilket de tillegger en overnaturlig Kraft, at det skal bevare dem, som bære Sligt om Hals og Hænder, fra Sygdom og anden ulykkelig Tilfald, og give dem god Lykke til Næring. At de ufrugtsommelige Qvinder maa blive frugtsommlige, tager de gamle Stokker af vore Skoe-Saaler og hænge paa dem; thi som de holde vores Nation for et frugtbar Folk, og at være af en sterk Natur og meget duelige, meene de, at og Krafften af dem gaar i deres Klæder, og skal tiene dem i lige Tilfalde.

behænger sig med amuletis, og troe at det skal hielpe dem baade til Sundhed og lykkelig Næring.

hvorved ufrugtsommelige Qvinder blive frugtsommelig.

Hvad Skabelsen eller alletings Oprindelse er angaaende, da veed de vel alle i Almindelighed ikke andet at sige derom, end at det er saaledes af sig self. Ikke dismindre, saa

Fabel om Skabelsen og Menniskens Oprindelse.

have

have de dog en og anden Fabel derom at fortelle. Om Menniskens Skabelse sige de da: at i Begyndelsen er et Menniske ɔ: Grønlænder, oppvoxen af Jorden, som siden fik sig en Qvinde af en tum. Og af dem ere siden alle de andre Grønlænder kom, hvilket vel kand passere for en Levning af den sande tradition om Menniskens Oprindelse. Men om os, som de kalde Kablunæt, ɔ: Fremmede, have de en latterlig Historie og sige: at vi ere komne af Hunde; thi en Grønlandsk Qvinde skal engang have fød Menniske og nogle Hunde Hvalpe; De siste toeg hun og sætte paa en gammel Skoe og skiod dem ud paa Søen og sagde: Farer hen og bliver Kablunaker af eder. Deraf kommer det, sige de, at Kablunakerne leve stedse paa Søen, og Skibene ere ligesaa dannet, som Grønlandske Skoe, runde for og bag.

Men aarsagen at Menniskene doe, tillegge de en Qvinde, som skal have sagt saaledes: tokkolarlutik okko pillit, Sillarsoak rettulissauet, ɔ: lad disse døe efter haanden, de faae ellers ikke Rum i Verden. Andre fortelle det paa denne Maade: 2de af de første Menniske trettede med hinanden. Den ene sagde: Kaut Sarlune Unnularlune Innuit tokkorsarlutik ɔ: lad blive Dag og lad blive Nat og Menneskene at døe. Den anden sagde: Unnuinnarlune Kausunane Innuit tokkosinnatik ɔ: lad allene blive Nat og ikke blive Dag og Menniskene at leve; efter lang tretten forblev det efter den førstes Ord. Om Fiskenes og andre Søe-Dyrs Oprindelse, fortelle de i ligemaade en urimelig og latterlig Historie, nemlig: en gammel Mand stoed engang og hug Spaaner af et Træ, med disse Spaaner strøg hand sig imellem Benene og kaste dem saa i Vandet, hvor paa de bleve til Fiske. Men den Fisk som kaldes Hav, sige de saaledes at være kommen til, nemlig: En Qvinde loede engang sit

Hvor for Menneske n døe.

Fiskenes og andre Søe dyrs Oprindelse.

Haar udi Urin, og der en Vind kom og toeg det Klæde bort, som hun tørrede sig med, blev det til en Hay, og derfore lugter den Fiskes Kiød ligesom af Urin. Om Hunde, sige de, at de ere fremkomne af Tuer.

veed ikke at der er nogen forskiel paa Siælenes Tilstand efter Døden. Dog tilegnes dem 2de steder, hvor de komme hen.

De veed ikke at der er nogen Forskiel paa Siælenes Tilstand efter Døden; men at alle efter Døden i Siælenes Land, skal liide vel og bedre end her. Dog tilegner de Siælen 2. Stæder, hvor de komme efter Døden, nemlig: nogle kommer i Himmelen andre nederst i Jorden; men det nederste Sted er det allerbeste; thi der skal være et deyligt Land med stedsevarende Soelskin, hvor de have Overflødighed af al slags Næring. Men did henkommer allene de Qvinder, som døe paa Barsel-Seng, og de som drukne i Havet, og Hvalfisk Fangere, hvilket skal være ligesom en Belønning, for det Onde; som de have udstaaet her i Verden, alle de andre komme til Himmelen.

Torngarsuk og hans olde Moder skal residere nederst i Jorden.

Hun raader for alle Havets dyr.

Nederst i Jorden, som det allerbeste Sted, residerer Torngarsuk self og hans Oldemoder, eller som andre sige: hans Daatter, en grum og forfærdelig Qvinde, om hvilken, skiønt tilforne er meldet udi Continuationen af de Grønlandske relationer, saa vil jeg dog unde samme Historie eller Fabel ogsaa sted i dette Skrift, nemlig: Hun skal boe nederst i Jorden under Havet, og raade for alle Havets Dyr, saasom Enhiørninger, Wal-rosser Sælhunde og disslige. Det Kar som staaer under hendes Lampe, hvor udi Thranen, som Løber over Lampen, drypper udi, svømmer fuld af Søe-Fugle. Skilt Wachten for hendes Dør, ere heele Flokker af Sælhunde, som staar reyste over ende, og biider omkring sig efter enhver som vil ind. (r)

(r) Andre sige: En stor Hund holder Vagt og giver Varsel, naar en

stor

Angekkok besøger hende med sin Geist.

Ingen kand komme der ind uden Angekkut, og maa end da have deres Torngak. ɔ: Spiritus Familiaris, med sig. Naar de farer derhen maa de først passere alle de Dødes Siæle forbi, hvilke skal see ud ligesom de levede her i Verden og lide meget vel. Naar de nu er kommen dem forbi, da kommer de til et breedt langt og dybt Svelg, der skal de over, men er intet at gaae paa uden et stort Hiul, som er ligesom Iis, og driver iidelig og hastig omkring; Herpaa maa Geisten leede Angekkoken. Derefter kommer de til een stor Keedel, hvorudi kaager levende Sælhunde, og allersidst kommer de til Fandens Olde-Moders Residentz; hvor da Geisten atter tager Angekokken ved Haanden og leeder hannem igiennem den stærke Sælhunde Vagt. Indgangen er breed nok, men Vejen er saa smal som en Snoer, og paa begge Sider intet at holde sig ved, men en heslig stor Afgrund og svælgende Dyb neden under. Her indenfore sidder den Helvedes Gud-inde, seer bister og gandske forstyrret ud, har mange Ophævelser, sveeder af lutter Vrede, og river Haaret af sig over saadanne Giæsters Besøg. Hun tager herpaa strax til en vaad Fugle Vinge, hvilken hun stikker Ild udi, og holder dem for Næsen, hvoraf de blive gandske afmægtige og ere hendes Fanger. Men Hexe-Mæsteren eller Angekkok

Er vanskeligt at komme der.

Dievel-Inden bliver fortørnet og ilde tilfreds over de fremmede Giæsters Besøg.

og

Angekkok vil til hende, og forbyder ham at komme ind. Derfore, naar Hunden sover, som dog ikkun er et øyeblik, maa Angekkoken passe paa. Denne Tid veed Angekkut Poglit allene at treffe, men de andre gemeene Angekkuter ikke, og derfore maa blive uden fore, og med uforrettet Sag vende hiem igien. Denne grumme Qvinde skal have en Haand, saa stor som en Hvalfiske Stiert, rammer hun nogen med den, naar hun slaer efter ham, da er hand om en Hals; men kand Angekkoken overvinde hende, som skeer naar han faar berøvet hende hendes aglerrutut, som hænger om hendes Ansigt, saa maa hun lade fare alle Haves dyr, som hun har hafft i Arest hos sig.

koken, som tilforne informered af sin Torngak, tager hende strax ved Haaret, og drages med hende, saa længe hun bliver gandske afmægtig; Og her udi er hans Geist hannem behielpelig.

Naar Angekkok har berøvet hendes aglerrutut maa hun lade alle Havets dyr fare.

Om Dievel-indens Ansigt hænge Aglerrutit (: noget viidere Bemerkelse findis i min Søns JOURNALER) det samme rive de af hende eftersom det er Aarsag, at Havets Dyr forlader deres Land og gaar hiem til Dievel = Inden. Ligesaa fort som de nu piller hende af, saa hastig fare og Hvalfiskene, Sælhundene og andre Søedyr og Fiske plaskendes igiennem Vandet, og søger de sædvanlige Pladser igien, hvor Grølænderne fange dem. Naar alt dette er forrettet, saa begiver Hexemesteren med sin Torngak sig igien paa Hiemreisen, hvor han da finder den forige og farlige Vey gandske god og alting jevnt for sig.

De dødes Siæl skal over en høje Spidtz steen glide paa deres Bag naar de vil til dette skiønne land

Angaaende de Dødes Siæle som vil til dette skionne Land, da er der underveys en høy spitz Steen, hvorpaa Angekuterne siige, at de Døde maa gliide paa deres Bag, saasom der er ingen anden Vej at komme frem; hvorfore og Steenen er blodig; hvormed de arme Mennisker uden Tvil vil betegne, at ingen Kand blive lyksalig, uden først maa igiennem megen Trængsel og Gienvordighed.

Cap.

Cap. XX.

Grønlændernes Astronomie eller Meening om de Himmelske Lius og deres Oprindelse.

Om Soel og Maane med de øvrige Stjerner og Planeter, fabulere deris at de have deres Oprindelse af Grønlændernes Forfædre, og at dei Førstningen have været Mennisker og ved sønderlig occasion ere blevne optagne til Himmelen.

Grønl. Fabel om de Himmelske Lyses Oprindelse.

Deres Historier, eller rettere at siige Fabler, her om, ere vel tilforne udi de Grønlandske Relationers Continuation handled om, men i Fald mueligen ikke begge kand haves, vil jeg og her anføre dem: Og skal da Soel og Maane have slig en Oprindelse: Maanen skal have været een Mands Person og heedte Anningait v. Anningasina; og Solen skal have været Maanens Søster og hedde Malina eller Ajut, (af hvilket sidste Navn de nævner enhver smuk Kone, som de haver Æstime for, og kalde hende Ajuna.) Men Aarsagen at disse 2de Søskende ere optagne til Himmelen og bleven himmelske Lius og corpora, fortælle de skal være denne: Der leegte engang tilsammen udi et Huus af Snee, (som er Ungdommens Leege-Huus om Vinteren) een heel hob unge Karle og Piger; hvor da Maanen eller Anningait, eftersom han var forliebet udi sin Søster,

Soel og Maane skal fordum have været Mennisker, og vare Søskene.

Q som

Anlegning til deres Metamorphosen.

som der vare tilstæde, havde den Vane, at slukke Lyset ud hver Aften, for at vilde caressere hende; Men som hun ikke vilde fordrage sligt, smurte hun engang sine Hænder over med Soed eller Sværte, for at sværte den i Ansigtet og paa Klæderne, som i Morke toeg fat paa hende, paa det hun kunde faae at viide hvem det var (heraf ere de Pletter, som sees udi Maanen; thi som han havde een skion hvid Riinsdyrs Peltz paa blev den ilde besmurt med Sværte) Malina, eller Solen lob herpaa ud og tændte Ild udi et stykke Mosse. Anningaet eller Maanen gjorde ligesaa; men hans blev igien strax udslukt; derfore seer den ud ligesom en Glod, og skinner ikke saa got som Solen. Maanen lob da efter Solen rundt omkring Huuset for at faae fat paa hende; men hun for at blive ham qvit, foer op i Lufften, og Maanen som blev veed at forfolge hende ligesaa, og lober endnu saaleedes dagligen efter hinanden; Dog Soelen hoyere op end Maanen. (s)

Aarsag hvorfor Maanen Skinner ikke saa got som Soelen.

Maanen skal endnu have sin Næring af havet.

Efter deres Sigelse og Meening er Maanen endnu foraarsaget at soge sin Næring paa Jorden og Havet med at fange Sælhunde, som een Kost han fra Begyndelsen var vandt ved, hvilket skeer paa de Tider, naar den ikke sees paa Himmelen; Da de sige end ydermeere, at han undertiden kommer ned og horer med deres Qvinder; hvorfore

(s) De siiger Maanen boer i et Huus i den Vester kant af Verden, hannem besoger Angekuterne offte; Men Solen har sit Huus i den Oster Kant af Verden; men ind til hende kand de ikke komme for heede skyld, som stikker af hende, hvorfore hun er bedrøvet at ingen af Angekkuterne kand komme til hende og berette hende, hvordan det stager til paa Jorden ꝛc.

hvorfor ingen tør ligge og sove paa Ryggen uden hun først spotter paa Fingeren og strygger sig over sin Mave. skal hoere med deres Qvinder.

Unge Piger tør og ikke heller staae længe at stirre paa Maanen, af frygt at blive besvangrede af ham. Naar der er Formørkelse udi Soelen tør Mændene ikke gaar ud, og naar der er formørkelse udi Maanen tør ikke heller Qvindfolkene gaae ud; efterdi de holde for, at begge have den andens Kiøn. Soelen skal af Glæde tage sine Øren Gehæng paa, naar en Mands Person døer, for det Had skyld, hun har til Maanen hendes broder, ligesom tvert imod de Grønlandske Qvinder tage deres Øren-Gehæng paa, naar et Drenge-Barn er fød, af Glæde at saa nyttig een Skabning og Foester er kommen til Verden. Soelen glæder sig over en Mands-Persons Død.

Stiernene angaaende; da skal de tilforne, til deels have været Mennesker, og til deels andre Diur og Fiske. Om de Stierner som ere blegere af coleur, sige de æder Nyrer, men de som ere røde æde Lever. Ellers have de visse Navne paa endeel Stierner. Saasom de 3de Stierner udi Orions Belte, kalde de Siektut ɔ: adspridde; thi de skal have været Grønlændere og ere blevne forvildede, da de engang vare farne ud paa Sælhunde fangst, og der de ikke kunde finde Landet igien, bleve de optagne til Himmelen Stiernenes Oprindelse.

Ursa Major kalde Grønlænderne som boe paa 64. Gr. Tugto ɔ: et Rinsdyr, men i Disco-Bugt paa 99. Gr. Asselluit (saa kaldes det Træ, som de skyde deres Linie paa, naar de skal skyde Sælhunde. Taurus kaldes Kellukturset ɔ: nogle Hunde, som synes at gior paa een Biørn, som de har imellem sig, efter den samme regner de Tiden om Natten.

Jversuk ɔ: to som staar og siunger paa hin anden efter Grønlændernes Maneer. Disse 2. ere in Tauro. Aldeba-

 ren

ren kaldes Nennerroak ɔ: et Lyß, der lyser for de 2 som staar og siunger paa hinanden. Canis Major kalder de Nelleraglek, hvilket er et Grønlandsk Nomen Proprium, Denne skal have en Rinsdyrs Peltz paa. Gemini, Autiga & capella Heede: Killaub Kuttuk ɔ: Himmelens Brøst-Beene. Naar 2de Stierner synes at mødes og komme tilsammen, da sige nogle at de ere paa Besøg hos hinanden, andre sige, at det er 2de Qvinder, som er rivaler, der trekker hinanden efter Haaret. Om Torden fabulere de, at det er 2de Kierlinger, boendei et lidet Huus i Lufften, som slaes og trekkes om et tykt Stift og udspiilet Sælhunds Skind, eftersom det nesten giver saadan lyd fra sig. Over det de saaledes slaes med hinanden falder Huuset ned og Støkkerne flye omkring, Lamperne i støkker slages og ilden den spredes Hid og Did i Luften, og det skal være Torden slag og Lyild. Efter Grønlændernes Astronomie dreyes Himmelen omkring paa et høyt spids Bierg. Sneen holde nogle for, er de Dødes Blod, af raison, at den bliver ligesom rød, naar man holder den i Munden; men Regnen sige de, kommer fra en Demning oven i Himmelen; naar den løber over, da falder det ned paa Jorden. Grønlænderne bruge ingen Calender, ej heller regne Tiden, hverken efter Aar eller Uger, men alleene efter Maaneder, og det fra Solens opgang om Vinteren, hvorefter de tæller alle Maaneder, for accurat at viide, hvad slags Hav-Dyr Fiske og Fugle, søger Landet; og der efter indrette deres Næring.

Hvad Torden er.

Regnen hvorfra den er.

Grønlænderne regne tiden efter Maaneder.

I hvor latterlig nu Grønlændernes for opregnede Meeninger ere om de himmelske Lius og deres Oprindelse; Saa ere de dog ikke meget daarligen og latterligere end at den Egyptiske Konge Ptolomæus lod sig af sine Astronomis indbil-

de,

de, at hans Dronnings Berenice Hovet Haar, blev optagen til Himmelen, og ere blevne til Stierner, hvilke Stierner og udi vores Astronomie endnu har Navn af Coma Berenices. Og som der skrives om dem i China og Ostindien, derers Meening om Solens Formørkelse, nemlig: at een Trold skal opsluge den paa visse Tider, men derefter spye den ud igien. Coma Berenices bleven til Stierner

Cap. XXI.

Grønlændernes Capacitet og Tilbøyelighed, den sande Guds Kundskab og christelig Lære at fatte, og hvorledes de Best kand giøres begvemme dertil.

Eftersom Grønlænderne af Naturel ere et meget dumt og koldsindig Folk, da ere de ogsaa meget mere Uskikkede til at fatte og eftertenke en Ting, og følgelig ogsaa de Guddommelige Sandheder, som dem foreholdes, og lad være at de (de gamle at forstaae) synes, ja sige sig ogsaa at give den Guddommelig Lære Bifald, saa er det dog saa koldsindigt; thi de hverken kand sandse den Elendighed de stikker udi, ikke heller veed at sette ret Priis og Værdi paa den Guds Naade, som dem og alle Mennisker i Christo ere bebeviiste, saaledes at de, nogle faa undtagne, derefter skulle bære nogen ret Attraa og Begierlighed. Saa vi i dem gandske klarlig og med Bedrovelse seer og fornemmer at det naturlige Menniske fatter ikke de Ting, som høre Guds Aand I almindelighed er Grønlænderne et dumt og koldsindet Folk.

til, de ere ham en Daarlighed og hand kand ikke kiende dem. 1 Cor. 2. Men som de i alle Ting ere meget lettroende, saa man kand indbilde dem hvad man vil, saa ere de og i dette. De troer vel alt hvad man siger dem om Gud og Christo, men uden viidere eftertanke og Rørelse; Hvorfore de og ikke heller skal disputere en imod; ja været ganske faa, der har brugt sin Fornufft saa viit, at de har villet raisonnere med os, eller givet os objectioner og Instantzer. Og som de, i saa Maade udviise sig ret Barnagtige og Taabelige, jeg vil ikke sige, Fæiske dumme, saa har man og maat tracteret dem som Børn og paa det eenfoldigste søgt at inculcere dem den christelig Forstand; hvilket og, Gud skee Lov! ikke heller har været aldeles Frugtesløs hos endeel, i det vi har fornummet at Guds Aands Virkning og Forarbeidelse har yttret sig hos dem med nogen Andagt, og Begierlighed efter det Gode, skiønt alting skeer i Skrøbelighed og Ufuldkommenhed; hvor om med Fornøyelse kand læses udi sidste Aars relationer.

Ere meget let troende.

Endeel befunden andægtige og begierlige efter Guds ord.

Det er uden al modsigelse vist at barbariske wilde Folk maa først giores til fornuftige Mennisker førend man kand giore dem til Christne Mennisker, og man maa altid giøre Begyndelse af Jordiske Ting; thi saadan Læremaade har Frelseren Christus self commenderet os, i det hand forestiller Guds Riges Hemmeligheder i lignelser. Først maa alle de obstacula removeres, som enten hindrer deres Omvendelse, eller giør dem Ubeqveme til at imodtage den Christelig Lære, forend noget til Frugt kand udrettes med dem.

Man maa i deres undervisning, giøre begyndelse af jordiske Ting.

Kunde Grønlænderne bringes til en stadigere Leve-Maade, deres iidelig Strippen og omflaken betages dem, det vilde ikke lidet contribuere til deres Omvendelse; men sligt

kand

kand ikke skee, uden at Christne Folk bliver plantet iblant dem, forstaae paa de Platzer, hvor Jorden kand dyrkes og Qvæg og Creatur holdes, hvor da og tillige Grønlænderne kunde vennes til sligt, og Saaledes efter haanden komme i stand, deres Næring paa en stadigere og roeligere Maade at søge og finde.

Maa Vennes til en stadigere leve-maade.

De maatte og hernest holdes under nogen Tugt og Disciplin, Saaledes at deres giekkelige superstitioner og deres løgnagtige Angekuters Indbilde-Konster, og de deraf flydende onde Følger, kunde dem Forbydes og Betages, saa de i alle Ting ikke maatte, raade sig self. Dog er ikke min Meening, at de skal tvinges til Religionen, men alleniste ved lempelige Midler dertil appliceres. Maa man dog give Magt, at Christelig Tugt og Disciplin, end og i Kirken self, er ikke et ringe Hielpe-Middel at Guds Ords Lære vinder Fremgang og skaffer Frugt til Tilhørernes Forberedelse og Opbyggelse, hvormeget meere, giøres det da her Behov, at det saa vitt mueligt er og kand tiene til Nytte og Opbyggelse, og her vorder practicered; thi ellers er det, som man vilde Kaste sæden udi en Steene og Torne fuld Jord, hvor den slet ingen Frugt kand bære.

deres giekkelige superstitiones betage dem.

Men som den fornemste Frugt er at vente hos Børn og den tilvoxende Ungdom, da maa saadanne Anstalter giøres, hvorved de fra Begyndelsen i Christelig Tugt og Lære kand blive opdragne, hvilket Middel Gud visseligen vil velsigne, helst efterdi de ere meget Lærvillige, og findes ikke tilbøyelige til nogen Slags grove Støkker og Skalkhed. Dem fattes ikke heller nogen Naturens Gave, saasom jeg har befundet at de ere ligesaa habile til at fatte hvad man lærer dem, som vore Børn.

den største Frugt er at vente hos den tilvoxende Ungdom.

Naar

Naar nu Naadens Gaver ved Ordets lidelig og eenfoldig Underviisning kom dertil, hvem ville da twile paa paafølgende Tilvext og Forfremmelse i Troen og Christelige Dyder hos dem til Saliggiørelse? Ack! hvor let kunde dog disse eenfoldige og uskyldige Mennisker ved Guds Naade hielpes af deres Elendighed, dersom de som Gud have velsignet med timelig Gotz og Midler, vare Christelig sindede, og loed sig deres Næstes Elendighed gaa til Hierte, og af deres Overflødighed ville contribuere noget til en Skoeles eller andre nødvendige Anstalters Indrettese iblant dem.

kand lettelig hielpes, af deres elendighed og vanvittighed

Vel har Deres Kongelig Majestet af Sin Sædvanlig glorieuse Iver for Guds Kirkes Fremvext og Forfremmelse, ogsaa hidtil besørget og endnu allernaadigst besørger den Grønlandske Mission, og til dens Fortsettelse aarlig en anseelig Capital anvender, hvorfore Kongen med gandske Kongelig Arve-Huues være velsignet for Guds Ansigt Evindelig! Men som en stor Deel af den Kongelig Skienk maa anvendes til Handelens Fortsettelse (uden hvilken Missionen ikke heller kand ved ligeholdes) er det ikke meget som kand komme de Anstalter, som egentlig betreffer Missionen eller Hedningenes Omvendelse, til Nyttte, og bestaar for nærværende Tid allene udi 4re Missionariers og 4. Catecheters og nogle faa Grønlænder Børns Underholdning paa begge Colonier. Til denne Stund har man intet andet kundet udrette, end ved Leylighed, at enten Grønlænderne ere komme til os, eller vi ere komme til dem, har underviist dem og deres Børn af Guds Ord; men som sligt ikkun saa sielden har kundet skee, og man strax derpaa igien har maatt forlade dem, og lade dem raade sig self som tilforne, hvad er det da at undre, at vor Underviisning i alle de forbigangne Aar saa lidet har frugtet hos dem, nemlig: at ikkun 20 à 30 Voxne og til

Kongl. M. self anvender aarlig en anseelig Capital til den Grønl. Miss. Fortsettelse.

4re Missionarier og 4 Catecheter og nogle Grønlændske Børn underholdes nuipaa begge Colonier.

til skiønsom alder kommende, foruden 100 og nogle Smaa og umyndige ere blevne kiendt dygtige og værdige til den hellige Daabs Meddeelelse. Var ikke Skoler og andre Christelige Anstalter hos os selv, hvad skulle da en Præst eller to udrette i et heelt Land, om de ikkun en og anden Gang skulle reyse igiennem landet for at giøre en Stand-Prædiken? Vi finder at Christi Apostle loed det ikke blive derved, at de i alle Steder forkyndte Guds Ord; men at de end ogsaa ordinerede og beskikkede Lærer og Catecheter efter sig, hvor nogle enten have antaget Troen eller vare villige der til. Naar sligt og tilstrekkelig skeer i Grønland, hvem vilde da tvile paa en lykkeligere Success og Fremgang. Fra 1729. indtil nu ere blevne Døbte 20 a 30 Borne, og 100 og nogle, Smaae og Umyndige.

Jeg vil da ende denne min korte Beskrivelse over Grønland, saasom ikke Materie er for haanden, der om meere at skrive, overladendes til enhvers Judicio og Raisonnement om Grønland er et got og nøttigt Land? eller om det er uduelig og unøtttig? og om des Indbyggere ere Lyksalige eller Ulyksalige? Naar man nøye overveyer alle Ting, da kand der om i visse Hensigt, siges begge Deele. Et usselt og ælendigt Land er Grønland, i Betragtning, at ikke allene den største Deel af Landet, som meldt, er betakt med stedtze varende Iis og Sne som aldrig optøer, og derfor, uden brug, men endog det øvrige ved Søe-Kanten beliggende, udyrket og ubebygd, men skiønt det Første er uforanderlig og uforbederlig, saa kand dog det Sidste forandres og forbedres, og bringes til forrige Stand og Herlighed, saa det med al Rette kunde agtes for et got og nøttigt Land, hvis de gamle Platzer igien bleve besatte og bebygde. Dertil med hvad Rigdom og Herlighed er der ikke skiult i den Grønlandske Søe, som aldrig kand udtømmes.

Fra Landet vil jeg gaa til Indbyggerne; dennem vil man vel holde for mere Ulykſalige end Lykſalige, ſaaſom de ey have Guds Kundſkab, og i det øvrige efter udvortes anſeende, leve armelig og foragtelig. Det Førſte, (nemlig, Guds Kundſkab at have) er u-imodſtridelig den ſtørſte Lykſalighed et Land og Folk kan beſidde; thi et Menniſke uden Guds Kundſkab, er det elendigſte Creatur; men end da ælendigere er den, ſom kiender Gud og dog ikke dismindre ikke dyrke og tiene ham rettelig efter hans hellige Ord og aabenbarede Villie. Naar man ligner Grønlændernes Levnet med de Fleſte ſaa kallede Chriſtnes Levnet, ſaa vil hine viſſelig beſkieme diſſe paa hin Dag; thi Grønlænderne, ſkiønt de ikke have nogen Lov, ſaa giøre de dog af Naturen nogle Lovens gierninger Rom. 2. Hvad kand man af de fleeſte Chriſtnes herſkende Begierligheder, ſtore hofmoed, prægtige, vellyſtige og overdaadige Levnet, Had og indbyrdes Eftertragtelſe og andre utallige grove Laſter Domme, end at de ere langt fra livet ſom er Gud, og i ſaa maader ere høyſt Ulykſalige, men tvertimod leve Grønlanderne udi en naturlig, ſaa at ſige, Uſkyldighed og Enfoldighed. Deres Begierlighed ſtrekker ſig ikke viidere end til nødtørftige Ting. Viide ikke af Pragt og Hofmoed, hade og fortrykke hinanden ikke, de ey heller vindicere ſig nogen Magt og Herredømme over hinanden. Kortelig, de ere Fornøyede med deres Stand og Vilkor, og plages ikke med unyttige Bekymringer. Er det ikke en ſtor Lykſalighed? O! J lykſalig Folk! hvad bedre kand man i udvortes og timelige Ting forønſke eder, end ſom j allereede have og beſidde. Have j ingen Rigdom? j trykkes ikke heller af Fattigdom. Have j ingen overflodighed? j liide ikke heller Mangel og Fattelſe. Er der ingen Pragt og Herlighed hos eder at ſee? der er ikke heller Foragtelſe at finde Er der ingen Herreſtand? der er ikke heller nogen Slaveſtand. Hvad er ſødere end Frihed? og hvad

er lykſaliger end Nøyſomhed? men eder fattes endnu et, jeg meener Guds og hans Søns JEſu Chriſti Saliggiørende Kundſkab, hvor i allene det ævige Liv og Salighed beſtaar Joh. 17. Dette er det ſom vi i Evangelii Prædiken tilbyde eder.

Nu, Gud ſom bød Lyſet ſkinne frem af Mørket, hand give et klart Skin udi eders Hierter til Guds Herligheds Kundſkabs Oplysning i JEſu Chriſti Aaſiun 2 Cor. 4, 6. Hand frie eders Siæle ud af Syndens og Sathans Slaverie, ligeſom eders legemer ere frie for det legomlig Slaverie, ſaa j altid maa være og blive HErrens Frigiorde baade paa Siæl og Legeme. Amen!

E N D E.

